

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI**

**MİLLİ MÜCADELE'DE TELGRAF MUHABERATI
(1918 – 1922)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN HAZIRLAYAN
Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY Mustafa ŞEHİTOĞLU**

ELAZIĞ - 2012

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MİLLİ MÜCADELE’DE TELGRAF MUHABERATI (1918 – 1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY

HAZIRLAYAN

Mustafa ŞEHİTOĞLU

Jürimiz,tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. **Prof. Dr.**

2.

3.

4.

5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Milli Mücadele’de Telgraf Muhaberatı (1918 – 1922)****Mustafa ŞEHİTOĞLU****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Tarih Anabilim Dalı****Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı****Elazığ – 2012, Sayfa: VIII+129**

Mondros Ateşkes Antlaşması ile teslimiyet sürecine giren Osmanlı Devleti’nin, işgal edilen unsurlarından biri de haberleşme ağı idi. Bunların başında da telgrafhaneler gelmektedir.

Anadolu’da Milli Mücadeleyi başlatan Mustafa Kemal Paşa telgraf istasyonlarını Milli güçler tarafından kontrol altına alarak haberleşme üstünlüğü sayesinde, bir Milli teşekkül oluşturacaktır. Bundan sonra telgraf muhaberatının önemi artarak Milli Güçlerin canları pahasına koruduğu noktalar olacaktır.

Mustafa Kemal Paşa hem bütün Anadolu’yu bu telgraf ağı sayesinde kontrolünde tutacak hem de yurt dışı ile ilişkilerini büyük ölçüde bu ağ üzerinden gerçekleştirecektir. Bunun için de Mustafa Kemal Paşa, İstanbul’a dönük olarak yapılmış olan telgraf ağını, Ankara merkezli olarak yeniden düzenleterek cephe hattı da dâhil olmak üzere tüm Anadolu’yu kontrolüne almıştır.

Telgraf muhaberatı onu elinde tutan, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Güçlere, Milli Mücadelenin tüm aşamalarında üstünlük sağlayarak zaferde büyük etki etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mondros Mütarekesi, Milli Mücadele, Mustafa Kemal Paşa, Telgrafhaneler, Telgrafçılar

ABSTRACT

Master Thesis

Telegraph Mailroom in National Struggle (1918 – 1922)

Mustafa ŞEHİTOĞLU

Firat University

Social Sciences Institute

History Division

Republic of Turkey History Division

Elazığ – 2012, Page: VIII+129

The Ottoman Empire entered in the period of lay down arms with the Armistice of Mudros, and also the communication network was occupied by one of the factors. The most important of these are telegraph .

Mustafa Kemal Pasha, who started the National Struggle in Anatolia by placing the telegraph stations controlled by the National forces and also created a national formation by courtesy of the rule of communication. After that ,there will be the importance of protecting points of communication at the expense of national power lives.

Mustafa Kemal Pasha both kept control the whole Anatolia by courtesy of the telegraph network and realized relations to foreign countries on a large scale over this network. That is why, Mustafa Kemal Pasha kept control of the whole of Anatolia and even including front line by the telegraph network that was connected to İstanbul before ,he later made it reorganized as in Ankara-based.

Mustafa Kemal Pasha and National Powers that controled telegraph communications had a major impact by providing excellence in all phases of the national movement.

Key Words: Armistice of Mudros, National Movement, Mustafa Kemal Pasha, telegraph, Telegrams

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TELGRAFİN OSMANLI DEVLETİNE GELİŞİ.....	3
1.1. Telgrafın Tarihçesi	3
1.2. Osmanlı Devleti'nin Telgraf İle Tanışması.....	4
1.2.1. Osmanlı Telgraf İdaresinin Kuruluşu	4
1.3. İttihat Ve Terakki Cemiyeti Ve Posta Telgraf Teşkilatı	5
1.3.1. Posta ve Telgraf İdaresinde bir memur; Talat Paşa.....	5
1.3.2. İttihatçıların Posta ve Telgraf Teşkilatında örgütlenmeleri.....	6
1.4. Birinci Dünya Savaşında Telgraf Teşkilatı	7
1.4.1. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Telgraf Bölükleri.....	7
1.5. Osmanlı Devleti'nin Savaştan Çekilmesi ve Mondros Ateşkes Antlaşması.....	8
1.5.1. Mondros Ateşkes Antlaşmasının Bazı Hükümleri Ve Mustafa Kemal Paşa'nın Tutumu.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. MÜTAREKE DÖNEMİ VE MUSTAFA KEMAL'İN ÇALIŞMALARI.....	12
2.1. Mütareke Dönemi Telgraf Teşkilatının Durumu	12
2.2. Mütarekeden Sonra Mustafa Kemal'in İstanbul Faaliyetleri	13
2.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Gönderilmesi.....	14
2.4. İzmir'in İşgali ve Tepkiler	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN ANADOLU'YA GELİŞİ. 18	18
3.1. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Gelişi	18
3.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Faaliyetleri.....	21
3.2.1. İstanbul'da Saltanat Şurası Toplantısı	22
3.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya Faaliyetleri	24

3.3.1. Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiye'sinin Mustafa Kemal Paşa Aleyhinde Faaliyetleri	26
3.3.2. Amasya Tamimi'nin Telgrafla Bildirilen Esasları	28
3.4. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a Gelişi ve Telgraf Merkezini Kontrol Altına Alması	30
3.4.1. Erzurum Kongresi ve Kolordulara Telgraf İle Bildirilen Kararları.....	33
3.5. Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a Gelişi	35
3.5.1. Sivas Kongresi ve Artan Telgraf Muhaberatı.....	36
3.6. Amasya Görüşmeleri ve Amasya Mutabakatı.....	40
3.7. Heyet-i Temsiliye Ve Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya Gelişi	41
3.8. Son Osmanlı Meclisi'nin Toplanması ve Çalışmaları	42
3.9. İstanbul'un İşgali ve Mustafa Kemal Paşa'nın Tepkisi	44
3.9.1. İstanbul Telgrafhanelerinin İngiliz Kontrolüne Girmesi	50
3.10. İstanbul'dan Anadolu'ya Kaçış Yolunda İlk Durak.....	50
3.10.1. İngiliz İşgali Sırasında İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezi.....	54
3.11. Anadolu Ajansı'nın Kurulması ve Antalya Telgrafhanesi	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HEYET-İ TEMSİLİYE'DEN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE YENİ TÜRK DEVLETİ VE YENİ TELGRAF TEŞKİLATI.....	58
4.1. TBMM'nin Açılışı	58
4.1.1. Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM Başkanlığına Seçilmesi ve İlk Hükümetin Kurulması	59
4.1.2. İstanbul ve Ankara'nın Karşılıklı Fetvaları	60
4.2. Sevr Antlaşması	63
4.3. Ankara'nın Telgraf Muhaberatına Verdiği Önem ve T.B.M.M'nin Yeni Telgraf Teşkilatı.....	64
4.3.1. T.B.M.M Muhaberat Kanun ve Kararnameleri (1920-1921)	67
4.3.2. Kastamonu Telgrafhaneleri	69
4.4. T.B.M.M'nin Otoritesini Ülkede Egemen Kılma Çalışmalarında Telgraf Muhaberatı	70

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MİLLÎ MÜCADELE CEPHELERİ	72
5.1. Doğu Cephesi	72
5.2. Güney Cepheleri.....	73
5.2.1. Adana Cephesi ve Pozantı Savaşı.....	74
5.2.2. Antep Savunması.....	75
5.2.3. Maraş Savunması.....	76
5.2.4. Urfa Savunması	77
5.3. Batı Cephesi	78
5.3.1. Batı Cephesi nin Kuruluşunda Kuva-yı Milliye	78
5.3.2 Kuva-yı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş	81
5.3.3. Çerkez Ethem Olayı	83
5.4. İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezi'nin Savaş Dönemi Faaliyetleri.....	84
5.5. Birinci İnönü Zaferi.....	89
5.5.1. Londra Konferansı	91
5.6. İkinci İnönü Zaferi	92
5.7. Kütahya Eskişehir Savaşları.....	94
5.8. Başkumandanlık Kanunu	94
5.9. Sakarya Savaşı ve Telgraf Muhaberatı	95
5.9.1. Sakarya Savaşının Askeri ve Siyasi Sonuçları	98
5.9.2. 22 Mart Ateşkes ve 26 Mart Barış Teklifleri.....	99
5.10. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi.....	100
5.10.1. Taarruz Hazırlıkları ve muhabere Tedbirleri.....	100
5.10.2. Başkumandanlık Meydan Muharebesi ve telgraf muhaberatı	103
5.11. Mudanya Ateşkes Antlaşması	106
SONUÇ	109
BİBLİYOGRAFYA	116
EKLER	122
ÖZGEÇMİŞ	129

ÖNSÖZ

Milli Mücadele’de etkili olan unsurların başında muhaberat gelir. Milli mücadele yıllarının en yaygın haberleşme ağı, telgraf haberleşmesi olduğu için bu nokta üzerinde strateji geliştirmek ve telgraf muhaberatını ele geçirmek adına verilen mücadele, kendi akışı içinde bir milli görev haline dönüştürülerek, milletimizin tek ses olarak konuşmasını sağlamıştır.

Telgraf muhaberatı, aziz Vatan’ın çiğnenmesine müsaade etmeyen milletimizin isyanının başlamasına öncülük eden Mustafa Kemal Paşa’ya bir merkezden, tek hâkim olarak yönetme fırsatını veriyordu.

Bu çalışmada Mondros Mütarekesi ile İtilaf güçlerinin denetimine geçmesi kabul edilen telgraf haberleşmesinin nasıl bir şekilde Milli güçlerin kontrolüne geçerek, Milli Mücadele’ye katkı sağladığını ortaya koymaya ve farklı bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla yapılan çalışmada Telgrafın Osmanlı devletindeki etkilerinin neler olduğunu iyi bilen vatanseverlerin, Mondros Mütarekesinden Mudanya Ateşkesine kadar olan dönemde önce bir Milli teşekkül, sonra Milli Mücadele oluşturma amacı ile telgraf muhaberatını nasıl kullandıkları esas alınmıştır

Bu araştırmanın yapılmasında görüşlerini ve desteğini esirgemeyen Hocam Sayın Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmalarına ilgi ile destek olan Hocam, Sayın Prof. Dr. Erdal AÇIKSES’e teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
B.O.A	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
DH.EUM.AYŞ	: Dahiliye Emniyet-i Umumiye, Asayiş Kalemi
İSH	: İstiklal Harbi
PTT	: Posta Telgraf ve Telefon
S	: Sayfa

GİRİŞ

Birinci Dünya Harbinin sonunda müttefikleriyle birlikte yenik devletler olarak ateşkes istemek zorunda kalan Osmanlı Devletinin, imzaladığı Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) onun yıkım projesiydi. Emperyalizmin müstemlekeler oluşturma ve böylece dünyayı tanzim etmedeki yarışında, Birinci Dünya Savaşının galip devletler blokunda başı çeken İngiltere ve Fransa, rakipleri olan Almanya'yı saf dışı bırakınca, bütün ümitleri yıkılmış Osmanlı Devleti kaderiyle baş başa kalmıştı. Tüm kaynakların yok olmasından başka duygusal çöküntü içindeki Osmanlı devleti, Wilson ilkelerine inanmak istemiş ve medeni dünyanın adil bir barış yapacağını umuyordu.

Mondros Mütarekesinin bazı belirsiz maddeleriyle birlikte tam bir yıkım ve teslimiyet metni olarak imzalanması, vatanseverlerin dikkatini çekmiş ve hareketlendirmişti.

Bu durum içinde İstanbul'a koşan vatanseverler ve Mustafa kemal gibi sıra dışı insanlar, mübarek vatana ve cefakâr milletine karşı son bir vicdan görevi ile yapılabilecekleri incelediler.

Mondros Mütarekesinin getireceği muhtemel yıkılışı ve oldubittiği gören Mustafa Kemal Paşa ve vatansever arkadaşları, kurtuluş için feda olma noktasında tereddüt etmeyen milletimize güveniyorlardı. Ancak milletimizi gafletten uyandırmak, Padişah ve İstanbul hükümetinin İşgal Güçleri baskısı altında çare bulamayacaklarını anlatmak ve milletimizden son bir fedakârlık istemek için Anadolu'ya ve onun imkânlarına gitmek gerekiyordu.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a geldiği 13 Kasım 1918 tarihi ile 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a gitmek amacıyla İstanbul'dan ayrıldığı 16 Mayıs 1919 tarihleri arasında çeşitli temaslar ve faaliyetlerde bulunmuştu. İlk amacı olan, kurulacak hükümetlerde Harbiye Nazırı olarak görev almak, siyasî yönden iktidara gelme ümidi tükendiğinde, ihtilalci bir yöntemle çalışarak Türkiye'nin İstanbul'dan değil Anadolu'dan kurtarılacağını anlamıştı.

Anadolu'ya geçerek orduya ve millete dayanan bir kurtuluş mücadelesi başlatmak için 9. Ordu müfettişi gibi genişletilmiş yetkileri olan bir sıfatı vardı. Bu amaçla milli hareket noktasında organize olmak için ihtiyaç duyduğu en önemli şey hızlı muhaberatı.

Mondros mütarekesinin 12. Maddesindeki hükümet haberleşmesine dokunulmayacağı ibaresi Milli mücadeleyi teşekkül etme niyetindeki Mustafa Kemal ve ekibine, orduların tamamı terhis edilmeden ve henüz fırsat varken Anadolu milli direnişini başlatmaları noktasında ışık tutuyordu. Mustafa Kemal bu durumu telgraf stratejisi ile değerlendirerek, propaganda ve örgütlenmeyi elinde tuttuğu telgraf hatlarıyla, Anadolu'nun her köşesine uzanabilen tellerin ucunda telgraflar savaşını başlatıyordu.

Tüm dünya ile haberleşmesini telgraf ile gerçekleştirecek Ankara'nın merkez olarak belirlenmesinden sonra telgraf hatları açısından da yeni bir merkez oluşturuluyordu. Bundan sonra bütün vatani telgrafhanelere hâkim olarak kontrol etmenin üstünlüğü ile bir Anadolu direnişinde örgütlemek ve düşman ile savaşma noktasında sevk ve idare etme çalışmalarının içinde telgraf muhaberatının önemi, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından dile getirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TELGRAFIN OSMANLI DEVLETİNE GELİŞİ

1.1. Telgrafın Tarihçesi

Telgraf, işaretlerle veyahut doğrudan doğruya harflerin belirtilmesi suretiyle fikirlerin ve yazının derhal uzaklara gönderilmesidir.

İnsanlar daima uzaklığı ve zamanı yenmeye çalışmışlardır. Bunu ilk olarak telgrafla başarmışlardır. Yunanca tele(uzak) ve graphein (yazmak) sözcüklerinden oluşturulan telgrafın ilk tecrübesi telsiz telgraf şeklinde yapılmıştır. Sonraları Fransız Claude Chappe adında bir papaz, tahtadan yapılmış üç koldan ibaret bir telgraf geliştirdi. Bu kolların düz, dik ve yatık vaziyetleriyle bir nevi alfabe teşkil olunmuştur.¹

1793 yılında Fransa bir yandan iç karışıklıklar diğer yandan dış savaşlar nedeniyle cephedeki askerlerine uzaktan emirler verilmesini mümkün kılan bu makineye önem vererek her bölgede tatbiki koyulmuştur. İlk telgraf 225 km'lik Paris – Lille hattında 19 Temmuz 1794 de çekilir. Claude Chappe'ın Optik telgrafı birbirinden 9 – 12 km uzaklıkta bulunan istasyonlar arasında iki haberleşme elemanı arasında gerçekleştirilir. Kurulan istasyonlar arasında, ellerinde dürbünle bekleyen memurlar, bir işareti alıp 15 saniyelik zamanla diğer istasyona iletirler ve böylece sürüp giderdi. İşaretlerin bilinmesi içinde işaret kataloğu gerekmektedir. Optik telgrafın taşınabilir ve kolayca kurulabilen bir versiyonu, Napolyon'un Rusya seferi sırasında kullanılmıştır.²

1835 yılında Amerikalı Samuel Morse adında bir mucit elektrik telgrafını icat ettiğinden artık Claude Chappe'ın usulü terkedilmiştir. Morse usulü elektrik telgrafında alfabe nokta ve çizgilerden ibarettir. Bu alfabeye Morse alfabesi adı verilmiştir.³

Morse işaretleri devreye verilen elektrik akımının devam müddetleri esasına dayanır. Kısa akım ve uzun akımdan oluşturulan harf ve rakamların kodlanması esasına dayanır. Bir çizgi veya daha fazla sayıdaki çizgilerin her biri ayrı ayrı harf, sayı ya da işarettir. Nokta ve çizgilerin birleştirilmesi suretiyle de başka harf, sayı ve işaretler elde edilmiştir. Bunlara “Morse Kodu” adı verilir.⁴

¹Mehmet Ali Gezer, *Morse Telgrafı*, Demiryollar Basımevi, 1948, s.31

²*Geçmişten Günümüze Posta*, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2007, s. 185 – 186

³M. A. Gezer, *Morse Telgrafı*, s.32

⁴M. A. Gezer, *Morse Telgrafı*, s.45

1843 yılında Washington – Baltimore arasındaki ilk hattın kurulmasıyla telgraf dönemin en hızlı haberleşme aracı olarak kullanılmaya başlandıktan sonra Amerika ve Avrupa da hızla yayılmıştır.⁵

1.2. Osmanlı Devleti'nin Telgraf İle Tanışması

Telgraf, Osmanlı ülkesine batılılaşmaya yönelen temel amacın bir parçası olarak 1850'lerde getirildi. Birçok yönden Osmanlı hayatını etkilemiş ve değiştirmiştir. Osmanlı sultanları, telgrafi uzak vilayetlerdeki kontrollerini arttıracak bir araç olarak görüp, desteklemişlerdir.⁶

Telgraf, 9 ağustos 1847 tarihinde Osmanlı Devleti'ne Sultan Abdülmecid döneminde getirilerek denendi. Osmanlı Devletinde bir madencilik okulu açmak göreviyle gelen Amerikalı jeolog J. Lawrence Smith yanında getirdiği iki telgraf İstanbul'u yakın bir şehre bağlamak istiyordu. Böylece kuracağı okula sık sık gidip gelmeden İstanbul'daki işlerini görebilecekti. Ismarladığı aletler geldiğinde, Cyrus Hamlin ile birlikte Beylerbeyi sarayında Sultan Abdülmecid'in huzurunda bir deneme yaptılar. Araçların bir tanesini sarayın bir odasına diğerini uzaktaki başka bir odaya kurdular. Sultan Abdülmecid tarafından gönderilen iki mesaj başarıyla yerine ulaştı, aynı anda Hamlin ve Smith de bu mesaja cevap verdiler. 26 Şaban 1263 (9 Ağustos 1847) Bu denemeden memnun kalan Sultan Abdülmecid, Prof. Lawrence Smith'i kutladıktan sonra İstanbul Edirne arasına bir hat çekmesi için kendisine teklifte bulunmuş.⁷ Ancak bu ilk girişimlerin arkası gelmemiş ve Kırım Savaşına kadar gerçek anlamda bir telgraf hattı kurulamamıştır. Kırım savaşında İngilizler tarafından askeri amaçlı, Varna –İstanbul kablosu çekilerek bir telgraf hattı oluşturulmuştur.⁸

1.2.1. Osmanlı Telgraf İdaresinin Kuruluşu

Telgraf hatlarının kurulması için getirilen önerileri inceledikten sonra 1854 yılında Dâhiliye Nezaretine bağlı bir Telgraf komisyonu kurulmuştur. Telgraf komisyonu 1854 yılında Mösyö De La Rue ve Blacque marifetiyle ⁹İstanbul – Edirne – Şumnu hatlarıyla, Edirne – Filibe – Sofya – Niş hatlarının yapımı ihalesini

⁵ *Geçmişten Günümüze Posta*, s. 187

⁶ Tanju Demir, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)*, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2005, s. 51

⁷ T. Demir, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi*, s. 52

⁸ T. Demir, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi*, s. 53

⁹ Asaf Tanrikut, *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı II*, Ankara 1968, s. 547

sonuçlandırmıştır. ¹⁰ 16 Ekim 1854 Beylikçi İsmail Afif Bey, telgraf komisyonunun başkanlığına getirilmiştir. ¹¹ Afif Bey'in önerisi ile Telgraf Müdür-i umumisi sıfatıyla Tercüme Odası hulefasından Billurizade Mehmet Efendi yetkili olarak atanmıştır. ¹²

Başlangıçta Sadaret'e bağlı olan müdürlük Posta Nezaretiyle birleşmeden sonra Posta ve Telgraf Nezareti adı altında Dâhiliye Nezareti'ne bağlanmıştır.

Önceleri Fransa'dan getirilen memurlarla Fransızca olarak yapılan telgraf haberleşmesi, ilk kez 3 Mayıs 1856'da Türkçe olarak yapıldı. Mustafa Efendi, uluslararası Morse alfabesini azı değişikliklerle Türkçe 'ye uyarladı. ¹³

1.3. İttihat Ve Terakki Cemiyeti Ve Posta Telgraf Teşkilatı

1.3.1. Posta ve Telgraf İdaresinde bir memur; Talat Paşa

Telgrafın örgütlenmedeki katkısını, Osmanlı tarihinde ilk olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gizli örgütlenme yıllarında görmekteyiz. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rumeli ve Anadolu'da örgütlenebilmesinin altında yatan gerçek; posta ve telgraf teşkilatından sonuna kadar yararlanabilmelerinde gizlidir. O dönem için Talat Paşa, neredeyse bütün telgraf istasyonları denetimimiz altındaydı, demektedir. ¹⁴

Talat Paşa 1891 yılında Edirne vilayeti telgraf deposu başmüdürlük kayıt memurluğuna atandı. ¹⁵ Edirne'de vazifesine devam ettiği sırada politikaya bulaştığı ve ittihatçı olduğu gerekçesi ile tutuklanır. Bunun üzerine görevinden azledilerek Edirne hapishanesine konulur. II. Abdülhamid'in çıkardığı af iradesi ile başka bir vilayette, uygun bir görev verilmek şartıyla tahliye olur. Selanik'le Manastır arasında seyyar posta memuru olarak atanmıştır. Bir yıl sonra 1899'da Selanik de Posta ve Telgraf Başmüdürlüğünde kâtipliğe tayin olur. ¹⁶

Selanik'e giden Talat Paşa burada bulunan yurtsever kişilerce birlikte Osmanlı hürriyet cemiyetini kurar. Talat Paşa burada Manastır Selanik arası seyyar postacılık görevi yapar. Talat Paşanın buradaki önemli bir görevi de Evrak-ı Muzırralar ya da önemli bir belge geldiği zaman bu belgeleri ve İstanbul'dan gelen telgrafları İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umumisine ulaştırmaktadır. Böylece örgütlenmede telgrafın

¹⁰ T. Demir, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi*, s. 5

¹¹ A. Tanrikut, *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı II*, s. 547

¹² T. Demir, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi*, s. 53 – 54

¹³ *Geçmişten Günümüze Posta*, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2007, s. 193

¹⁴ *Geçmişten Günümüze Posta*, s. 205

¹⁵ Hasan Babacan, *Mehmed Talat Paşa 1874 – 1921 (Siyasi Hayatı ve İcraatı)*, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 2005, s. 38

¹⁶ H. Babacan, *Mehmed Talat Paşa 1874 – 1921 (Siyasi Hayatı ve İcraatı)*, s. 38 – 39

önemini bizzat yaşayarak öğrenmiştir.1906 'da Selanik'te resmen kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne posta ve telgraf teşkilatından birçok kişinin üye olduğunu görmekteyiz.¹⁷

1.3.2. İttihatçıların Posta ve Telgraf Teşkilatında örgütlenmeleri

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri Rumeli'de olduğu gibi Anadolu'da da posta ve telgraf teşkilatlarında örgütleniyorlardı. Erzurum Postane Müdürü olan Ermeni Çapan gibi birçok kişi Anadolu'daki posta ve telgraf ta çalıştığı halde İttihatçı olmuştur.¹⁸

Anadolu ve Rumeli'deki İttihatçı örgütlenmelerine karşı Sultan II. Abdülhamid hafiye teşkilatından güvendiği adamları Balkanlardaki örgütlenmelerle ilgili bilgi almak için Makedonya ya göndermiştir. Fakat bu hafiyeler ittihatçılar tarafından ya öldürüldü ya da yaralandı. 3 Temmuz 1908 ihtilali fiilen başlatan Resneli Niyazi'nin iki yüz kişi ile dağa çıkması, eylemine Resne Belediye Başkanı Hoca Cemal, Maliye Müfettişi Tahsin Efendi, Polis Memuru Tahir Bey de katılmıştır.¹⁹

Telgraf sistemindeki ittihatçı örgütlenme sayesinde 3 Temmuz tarihinde Resneli Niyazi'nin yetkili makam ve halka yönelik gönderdiği bilgilerde eylemin amacının ülke içindeki haksızlık ve eşitsizlik olduğu anlatılıyordu. Resneli Niyazi'nin dağa çıkmasını bütün telgraf istasyonları memlekete ve dünyaya duyurmuştur. Bu durum padişah fermanıyla değil, posta ve telgraf teşkilatındaki ittihatçılar tarafından yapılmıştır.²⁰

II. Abdülhamid kendisine karşı yürütülen ihtilal girişimleri ve çete hareketlerine karşı en güvendiği adamlarından Arnavut Şemsi Paşayı Manastır'a göndermiştir. Resneli Niyazi Yıldız Sarayı'ndan Arnavut Şemsi Paşaya gönderilen bütün telgrafları ele geçirmiş attığı bütün adımları izlemiştir.²¹ Bu Manastırdaki ittihatçı telgrafçılar sayesinde olabilmıştır. Arnavut Şemsi Paşa Manastırdaki postaneden Rumeli'ndeki durumu bildirmek için telgraf çektikten sonra öldürüldü. Abdülhamid'in aldığı bütün önlemler ittihatçı posta ve telgraf örgütünün çalışması ile etkisiz hale getirilmiştir.²²

¹⁷ *Geçmişten Günümüze Posta*, s. 207 – 208

¹⁸ *Geçmişten Günümüze Posta*, s. 210

¹⁹ Resneli Niyazi, *Balkanlarda Bir Gerillacı, Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey'in Anıları*, Çağdaş yay. İstanbul, 1975, s. 82

²⁰ Resneli Niyazi, *Balkanlarda Bir Gerillacı, Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey'in Anıları*, s. 95-99

²¹ Resneli Niyazi, *Balkanlarda Bir Gerillacı, Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey'in Anıları*, s. 137

²² *Geçmişten Günümüze Posta*, s. 212 – 213

1.4. Birinci Dünya Savaşında Telgraf Teşkilatı

Osmanlı Hükümeti 2 Ağustos 1914’de Almanya ile imzaladığı gizli anlaşmaya karşın, çatışmanın ilk haftalarında ihtiyatlıca bir tutum içindeydi.

Osmanlı Hükümeti, askeri hazırlıklarını tamamlamak ve böylece zaman kazanabilmek için tarafsız görünüyordu. Ordunun seferberlik planı gereği zamana ihtiyaç vardı. Anadolu’dan asker toplamak, Çanakkale ve İstanbul boğazlarını bir baskına karşı güven altına almak gerekiyordu.²³

Posta ve Telgraf Nezareti de savaşta ihtiyaç duyulabilecek muhabere alt yapısını oluşturmak için sahra telgraf merkezlerini kurmaya başlamıştır. Sahra telgraf merkezleri, menzil bölgelerindeki, menzil telgraf müdürlükleri tarafından var olan telgraf ağlarının isimleri değiştirilerek yeni bir göreve kaydırılmıştır. Bunun yapılmasının amacı askeri haberleşmenin sağlanmasıydı.²⁴

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşının sağladığı fırsatı kullanarak 9 Eylül 1914’ de kapitülasyonların kaldırıldığını açıklayan hükümet bildirgesini ilan etti. İtilaf devletleri Osmanlı Devleti’nin tarafsız kalması için bu duruma tepki göstermediler.²⁵

Batılı ülkelerin elçileri bu kararı hoş karşılamadıklarını bildirerek Osmanlıyı uyardılar. Aralarında müttefikimiz Almanya’nın da bulunduğu büyük devletlerin tamamı bu duruma karşı çıkıyordu.²⁶ Kapitülasyonların kaldırılması kararı ile Türkiye’de yabancı postaneler kapatılmıştır.²⁷

1.4.1. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Telgraf Bölükleri

Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra ordusunda telgraf bölükleri oluşturdu. Ayrıca Başkomutanlık Vekâleti karargâhı içinde bir irtibat vasıtası olarak Okmeydanı’nda yer alan alıcı ve verici telsiz istasyonu kurularak, Başkomutanlık Vekâleti, savaş boyunca ordularla irtibatı bu telsiz istasyonlarından sağlamıştır.²⁸

Ordu Muhabere Bölüklerindeki Telgraf Müfrezeleri; menzil telgraf hatlarıyla ordu karargâhını, memleket içindeki telgraf şebekesine bağlamakla görevliydi.

²³ Pierre Renouvin, *I. Dünya Savaşı 1914 – 1918*, Altın Kitaplar Yay. 1982, s. 208 – 209

²⁴ *İstiklal Harbi’imizde PTT*, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2009, s. 12

²⁵ P. Renouvin, *I. Dünya Savaşı 1914 – 1918*, s. 209

²⁶ Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı I*, Milliyet Yay. İstanbul, s. 25

²⁷ T. Demir, *Türkiye’de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi*, s. 177

²⁸ *İstiklal Harbi’imizde PTT*, s. 53

Kolordu Muhabere Bölüklerindeki Telgraf Müfrezeleri; kolordu karargâhını, ordu karargâhına bağlamanın yanı sıra, tümenleri de kolordu karargâhına bağlamakla görevliydi.

Tümen Muhabere Takımlarındaki Telgraf Müfrezeleri; tümenlerini, bünyesinde bulunduğu ordu karargâhıyla komşu kolordu karargâhına bağlamak ile sorumluydu.

Telsiz Telgraf; büyük sevk ve idare birliklerinin kuruluşunda yer alan bu haberleşme araçları, büyük karargâhların birbirine bağlanmasında kullanılırdı. Telsiz telgraf, sahra telefon kablolarının çekilemediği uzak mesafelerde (100-200 km) kısa ve önemli haberleşmelerin çabuk yapılmasını sağlamak amacı ile kurulmuştur.²⁹

1.5. Osmanlı Devleti'nin Savaşta Çekilmesi ve Mondros Ateşkes Antlaşması

Mondros Limanı'na gelmiş olan İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Calthorpe, 22 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa'ya bir telgraf göndermişti. İngiliz Amirali bu telgrafında; "Osmanlı Devleti ile mütareke koşullarının imzasına kendinin görevlendirildiğini bildiriyor ve Osmanlı delegelerinin gönderilmesini istiyordu."³⁰ Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesi görüşmelerine, Bahriye Nazırı Rauf Orbay, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet, Kurmay Yarbay Sadullah beylerden oluşan bir heyet göndermiştir. Ali Bey (Türkgeldi) ise heyet kâtipliğine seçilmişti.³¹ Mütareke konuşmalarına 27 Ekimde Mondros Limanı'nda bir İngiliz gemisi olan Agamemenon da başlandı. İlk oturumda önceden Osmanlı heyetine verilmemiş olan Mütarekename proje metni okundu. Mütarekename'yi imza etme yetkisi İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Calthorpe'daydı. Konuşmalara bu amiral başkanlık ediyordu.

Dört gün süren görüşmeler sırasında tüm maddeler telgraf ile Bab-ı Ali'ye bildirilmiş ve müzakere edilmiştir. Sonunda, Mütarekename şartlarında kısmi değişiklikler yapılarak imza edilmiştir.³²

²⁹ *İstiklal Harbi'mizde PTT*, s. 54 – 55

³⁰ *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1992, s. 31

³¹ *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, s. 33

³² *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, s. 35

1.5.1. Mondros Ateşkes Antlaşmasının Bazı Hükümleri Ve Mustafa Kemal Paşa'nın Tutumu

- 1- *Hudutların korunması ve iç asayişin devam ettirilmesi için lüzum görülecek askeri kuvvetten fazla, Osmanlı Ordusu derhal terhis edilecektir.*
- 2- *Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet karşısında herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına haiz olacaklardır.*
- 3- *Toros tünelleri, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecektir.*
- 4- *Osmanlı devleti doğuda elinde tuttuğu İran'a ait topraklar ve Kafkasya'dan geri çekilerek savaş öncesi sınırlarına dönecektir. Hükümet muhaberatı müstesna olmak üzere, telsiz, telgraf ve kabloların denetimi, İtilaf Devletleri'nin kontrolüne geçecektir.*
- 5- *Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler en yakın İtilaf Devletleri'nin kumandanlarına teslim olunacaktır.*
- 6- *Osmanlı hükümeti, merkezi devletlerle bütün ilişkilerini kesecektir.*
- 7- *Vilayat-ı sitte (altı vilayetler) de kargaşalık zuhurunda, bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletleri haiz bulunacaklar.*
- 8- *Müttefiklerle Osmanlı Hükümeti 30 Ekim 1918 tarihinde silahlı çatışmayı tatil edecektir.*³³

Mütareke şartları son derece ağır ve durum çok elimdir. Mondros Ateşkes Anlaşması, gerçekte Osmanlı Devleti'nin yıkılışını öngörüyordu. Onikinci Madde de öngörülen telsiz ve kabloların İtilaf memurları tarafından murakabesinde Hükümet muhaberatı istisna ettirilerek kabul ettirildi.³⁴ Bu bir kazançtı.

Aşağıdaki belgede de görüldüğü gibi 8 Kasım 1918'de İngiliz askerleri, İstanbul Okmeydanı'ndaki telsiz telgraf istasyonunu işgal ettiler.

25. Karargâh Kumandanlığına

*Ok meydanındaki telsiz telgraf istasyonunun İngiliz askerleri tarafından bugün işgal edilen oradaki müfrezemizin artık vazifesi kalmadığı bildirilmiş olduğu takım kumandanlığından iş'ar edilmekle emri alilerine muntazardır.*³⁵

Piyade Tabur Kumandanı Binbaşı Rüstem

Mustafa Kemal Paşa'nın 6 Kasım 1918'de Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya İskenderun'a çıkacak İngilizlere ateş emri verdiğini bildiren telgrafı üzerine, aynı tarihte

³³ *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, s. 47 – 49

³⁴ *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, s. 37

³⁵ ATASE, İSH Kutu No 8, Gömlek No 4, Belge No 4-1

verilen sadaret cevabında, bunun devlet ve millet menfaatlerine kesinlikle aykırı olduğunu bildiren Sadrazam Ahmet İzzet Paşa 8 Kasım 1918'de de müracaat halinde İskenderun'un tahliye edilerek İngilizlere teslim olunmasını istiyordu.³⁶

Mondros Ateşkesi'nin uygulama biçimini değerlendiren Mustafa Kemal Paşa 8.11.1918'de Adana'dan Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya çektiği telgrafta durumu şöyle özetliyordu.

10 Kasımda Harbiye nezaretine gönderilen aşağıdaki telgrafda da belirtilen hükümet muhaberesi istisnası ile muhaberenin, İtilaf devletlerinin kontrolüne girdiği ve İngiliz kontrol memurunun çekilecek gayrı resmi telgrafnameleri dahi icap ettiğinde tetkik ve tevkif etmek selahiyetini haiz bulunduğu, bu anlamda gayrı resmi telgrafların bundan sonra dahi askeri sansür memurlarının kontrolüne tabi olup olmayacağı, Harbiye Nezareti'ne soruluyordu.

Harbiye Nezareti Celilesine

İzmir Posta ve Telgraf Başmüdüriyetinden vurud edip bir sureti manzur fehimaneleri buyrulmak üzere ülfen(güzellikle) takdim kılınan telgrafnamenin yedinci maddesinde İngiliz murakabe memurunun hutut-i beriyeden keşide kılınacak gayrı resmi telgrafnameleri dahi indelicap (icap ettiğinde) tetkik ve tevkif etmek selahiyetini haiz bulunduğu beyan edilmekle ve mütarake şartnamesinin on ikinci maddesinde: hükümet muhaberatı müstesna olmak üzere telsiz telgraf ve kabloların İtilaf memurları tarafından murakabesi: mesdur bulunmasına nazaran marelarz (arz edilmek istendiği zaman) İngiliz memurunun tahti murakabede bulunduracağı gayrı resmi telgrafların ba'dema (bundan sonra) dahi askeri sansür memurine araması lazım gelip gelmeyeceği arz ve istizan olunur. Ol babta emri ferman hazreti veliyyul emrindir.

10 teşrinisani 1334 (1918)

Posta Telgraf ve Telefon Nazır Vekili ³⁷

İngilizlerle imzalanan Ateşkes Osmanlı Devleti'nin Korunmasını ve esenliğini sağlayıcı nitelikte değildir. Bu Antlaşma'nın maddelerinin anlaşılmayan yönlerinin derhal tespiti gereklidir. İngilizlerin istediği her şey kabul edilmeye devam edildiği takdirde, bugün Payas-Kilis çizgisine kadar olan araziye isteyen İngilizlerin Yarın

³⁶ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s. 117

³⁷ ATASE, İSH Kutu No 7, Gömlek No 101, Belge No 101-1

Toros'a kadar Kilikya bölgesini ve daha sonra Konya –İzmir hattının işgali ardından ordumuzun kendileri tarafından yönetilmesi ve daha ötesi Osmanlı Bakanlar Kurulu'nun Britanya Hükumeti tarafından seçilme gereği gibi önerileri ile karşılaşmak uzak görülmemelidir. İngilizlerin elde edebilecekleri neticeyi onlara kendi yardımımızla bahşetmek tarihte Osmanlılık için bilhassa bugünkü hükümetimiz için, kara bir sayfa oluşturur.³⁸

³⁸ Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2006, s. 25-26

İKİNCİ BÖLÜM

2. MÜTAREKE DÖNEMİ VE MUSTAFA KEMAL'İN ÇALIŞMALARI

2.1. Mütareke Dönemi Telgraf Teşkilatının Durumu

Osmanlı Devleti için ileride yapılacak olan ölüm fermanı Sevr Antlaşması'nın ilk adımı olan Mondros Mütarekesi, Rauf Bey gibi birçokları tarafından büyük umutla karşılanmıştı.

Osmanlı Parlamentosunun oy birliği ile onayladığı Mütareke Antlaşmasını, Posta – Telgraf İdaresi bastığı anma pulları ile kutlamıştı.³⁹

Mütarekeden sonra, İttihat ve Terakki Partisinin yerine iktidarı ele alan Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından 14 Kasım 1918'de Tevfik Paşa hükümeti kurulmuştur. Posta ve Telgraf Nazırlığına da Yusuf Franko Paşa atanmıştır. Ancak 2 ay bu görevde kalabilmiştir. Sonrasında İbrahim Ethem Bey (Dırvana) 25 Şubat 1919'da Posta ve Telgraf Nazırı olarak görev yapmıştır. Ancak o da bu görevde sadece bir hafta kaldıktan sonra 4 Mart 1919'da görevinden ayrılmıştır. Aynı tarihte kurulan I. Damat Ferit Paşa kabinesinde yer alan ve karısının İngiliz olmasından dolayı, İngiliz Muhipler Cemiyeti Damat Ferit tarafından özellikle tercih edildiği öne sürülen Mehmet Ali Bey (Üsküdar eski Belediye Müdürü) son Posta ve Telgraf Nazırdır.

Mehmet Ali Bey'in Nazırlıktan ayrılmasından sonra, Posta ve Telgraf Nezareti yeniden Dâhiliye Nezaretine bağlanarak Umum Müdürlüğe çevrilmiştir. Bundan sonra 12 Nisan 1919'da Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğünün başına Refik Halit Bey getirilmiştir.⁴⁰

Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğünün başına geçer geçmez bir genelge yayınlayan Refik Halit burada; memurlarından fedakârlık beklediğini ifade ederek onlardan her durumda görevlerine bağlı kalmalarını istemiştir.⁴¹

Mütareke döneminde Kolordular arasındaki telgraf teatisinin önemi artmış bu yüzden herhangi bir makamdan yazılan telgrafların, hangi daire, şube veya makama cevap teşkil ettiği anlaşılmak ve ona göre havale yapılmak üzere bir düzen içinde yazılması, gerek Nezaretin gerek Kolorduların sorulan şeylere çabuk cevap alması için

³⁹ *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, s. 60

⁴⁰ T. Demir, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi*, s. 204

⁴¹ T. Demir, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi*, s. 207

bundan başka çare olmadığı vurgulanmıştır. Bu durum, sual-i tahriratı, belge numarası ve tarihi ile hangi makama olacağı aşağıdaki belgede bir genelge olarak belirtilmiştir.

Erkanı Harbiye-i Umumiye Riyasetine 2. 2. 1335 (1919)

*7710-33-ve 1 numaralı tamim ile de tebliğ edildiği vecihle her daire veya şube mutlaka kendi ismiyle şifre veya telgrafın tarih ve numarasını ve en son madde olarak telgraf metnine ilave edecektir. Ve hakeza herhangi bir makamdan yazılan muharreratın hangi daire veya şube veya makama cevap teşkil ettiği anlaşılmak ve ona göre havale yapılmak üzere baş tarafa suali tahriratının daire veya şubesiyle tarih ve numarası konulacaktır. Gerek Nezaretin gerek Kolordular vesairenin sorulan şeylere çabuk cevap alması için bundan başka çare yoktur. Binaenaleyh selamet-i muamele için buna fevkalade ehemmiyet verilmesi tekrar tavsiye olunur.*⁴²

Harbiye Nazırı

Ömer Yavuz

2.2. Mütarekeden Sonra Mustafa Kemal'in İstanbul Faaliyetleri

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa görevinden istifa ettikten sonra Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'a davet etmiştir. İstanbul'da bulunmasının uygun olacağı düşüncesiyle davet edilen Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a hareket etmiştir.⁴³

Mustafa Kemal Paşa İstanbul' a geldikten sonra görüştüğü kişilerden biri de Ali Fuat Paşadır. Burada Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa'ya, yegâne kurtuluş yolunun, bir milli mukavemet hareketi yaratmak olduğunu söyleyecekti. Ordu ile millet el ele vermeli ve beraber hareket ederek bir mukavemet oluşturulmalıydı.⁴⁴

Mustafa Kemal Paşa bir iki ay kadar İstanbul'da kalıp, İstanbul'un havasını iyice anlamış ve ne yapılacağı konusunda bir kanaate varmıştır. Bu süre içinde Ali Fuat Paşa aracılığı ile tanıdığı⁴⁵ Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey ile Bahriye Nazırı Avni Paşa ile birçok defalar görüşmüştü. Bu iki nazır dolayısıyla diğer hükümet azaları, Mustafa Kemal'i tanımış ve olumlu fikir edinmişlerdi. Bu temaslar sonunda hükümete telkin ettiği güven havası Mustafa Kemal Paşa'nın Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya gönderilmesini sağlayan etkenlerden biri, belki de en önemlisi olmuştur.⁴⁶

⁴² ATASE, İSH Kutu No 55, Gömlek No 8, Belge No 8-1

⁴³ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali I*, Kastaş Yay, İstanbul 2004, s. 206

⁴⁴ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel yay, İstanbul 2010, s. 93

⁴⁵ A. F. Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, s. 95

⁴⁶ S. Selek, *Anadolu İhtilali I*, s. 214

2.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Gönderilmesi

Türkiye'yi İstanbul'dan kurtarmak mümkün görünmüyordu. Kaderine razı ve sessiz duran Anadolu halkının bu hali İtilaf'lara rahatlık veriyordu. Yalnızca zorluk ve huzursuzluk çıkarabilecek bazı bölgelere dikkat etmekten başka iş yoktu. Önemli yerlerin küçük birliklerle işgali, diğer yerlerde birer ikişer irtibat subayı bulundurulması her şeyin yolunda gitmesine yetiyordu. Mütareke döneminin, Türkiye'deki en huzursuz bölgelerinden biri Samsun sancağıdır. Bölgenin etnik yapısı ve Pontus'cu hazırlıklar, bu huzursuzluğun başlıca kaynağıdır.⁴⁷

Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilaf Devletlerinin boğazları kontrol altına alması ve İstanbul ile birlikte ülkenin dört bir yanında askeri karargâhlar kurmaları azınlıkları azdırmıştı. İngilizler Anadolu'nun bazı bölgelerinde asayiş ve düzenin sağlanması yolunda bazı istekler ileri sürerken, İstanbul Hükümeti de tam o sırada ordu müfettişliklerini kurma işini tatbika karar vermişti. Mustafa Kemal Paşa'nın, Ordu Müfettişliğine atanmasında Osmanlı Harbiye Nezareti'nin, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin, Sadrazam ve Hükümetin, Padişah'ın ve işgal kuvvetleri komutanlarının onayları gerekiyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Almanya karşıtı oluşundan dolayı İngiltere, Padişah ve Damat Ferit Paşa hükümetleriyle aralarında bir çelişki yoktu. Zaten, padişah ve hükümet tarafından yetenekli, güçlü ve vatanperver olarak tanınmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa bizzat dostluklar, yakınlıklar kurarak dolaylı da olsa müfettişlik konusu ile ilgilendi.⁴⁸ Mustafa Kemal Paşa Mütareke devrinde İstanbul Hükümeti kabine üyelerinin birçoğu tarafından İttihat ve Terakki muhalifi bilindiğinden⁴⁹ kazanılabilecek ve onlara hizmet edecek faydalı biri olarak görülüyordu. Ayrıca Sultan Vahideddin'in Fahri yaveridir ve 1918 yazından itibaren tanışmakta ve onunla belli aralıklarla görüşmektedir.⁵⁰

Sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın görevinin yalnız askeri olmayıp, aynı zamanda müfettişlik görevini ihtiva ettiği yerlerde mülki olduğu da anlaşılmaktadır. Bu görevin rahatlıkla teminini sağlayan bir diğer önemli etken de İngilizlerin isteklerinin

⁴⁷ S. Selek, *Anadolu İhtilali I*, s. 215 – 216

⁴⁸ Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Ve Yeniden Yapılanması (1918 – 1920)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s. 122 – 123

⁴⁹ E. Semih Yalçın – Salim Koca, *Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişi*, Berikan Yay, Ankara 2005, s. 199

⁵⁰ E. Semih Yalçın – Salim Koca, *Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişi*, s. 218

yerine getirilmesi için Mustafa Kemal Paşa'nın diğer müfettişlere oranla daha geniş yetkilere sahip olmasında bir sakınca görmemiş olmalarıdır.⁵¹

Sultan Vahideddin'in veliahtlığından beri tanıdığı fahri yaverinin kabiliyetinden ve kendisine olan bağlılığından şüphe edecek hiçbir sebep yoktu. Mustafa Kemal Paşa'nın tayinine ait irade-i seniye'nin çıkarılmasını sağladı. Harbiye Nezareti, Paşanın tayinini Padişaha arz edilmek üzere 30 Nisanda Sadarete yazmış ve aynı gün Padişahın iradesi alınmıştır.⁵²

6 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti, Meclis-i Vükelaca görüşülüp kabul edilen müfettişlik talimatını Mustafa Kemal Paşa'ya tebliğ ediyor ve bu yazının sonunda, hareket için acele etmesini bildiriyor. 7 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti, Mustafa Kemal Paşa tayin ve talimat suretini kolordulara bildiriyor. 8 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti, aynı hususu nezarete bağlı bütün dairelere tamim ediyordu.⁵³

Anadolu'da sivil askeri bütün muamelelerde çok büyük yetkilere sahip olan Müfettiş-i Umumi'lik askeri işlerde, Harbiye Nezaretine başvuracak, diğer hususlar için ilgili nezaretlerle muhabere etme yetkisine de sahip olacaktı.⁵⁴

Bu müfettişlik ile Mustafa Kemal Paşa bazı kolordulara doğrudan emir verebilecek, müfettişlik görev bölgesine yakın olan askeri birliklere de tebligat yapabilecekti. Aynı şekilde kendi bölgesinde bulunan ve bölgesine komşu olan illere de tebligatta bulunabilecekti. Bu yetkiye göre Anadolu'nun bütün sivil yönetim amirleriyle ilişkiler kurabilecek ve yazışmalar yapabilecekti.⁵⁵

2.4. İzmir'in İşgali ve Tepkiler

İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgali 15 Mayıs 1919'da Mondros Mütarekesinin 7. Maddesine dayandırılarak gerçekleştirildi. Gerekçe bu olmakla beraber, işgalin asıl sebebi, Türkiye'nin paylaşılmasına ait planın uygulanmaya konmasıdır.⁵⁶

İzmir'in Yunan askerleriyle işgal edilmesinden sonra, İzmir telgrafhanesi İngilizler tarafından işgal edildi.⁵⁷ İşgalin başlamasıyla 15 Mayıs günü, bir kısmı er

⁵¹ E. Semih Yalçın – Salim Koca, *Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişi*, s. 215

⁵² S. Selek, *Anadolu İhtilali I*, Kastaş Yay, İstanbul 2004, s. 219

⁵³ S. Selek, *Anadolu İhtilali I*, s. 221

⁵⁴ S. Selek, *Anadolu İhtilali I*, s. 223

⁵⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 7

⁵⁶ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali I*, s. 237

⁵⁷ Zekeriya Türkmen, *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ocak Yay. Ankara 2000, s.51

olmak üzere Yunanlılar 30 – 40 kişiyi sebepsiz yere öldürmüşler işgal sırasında cereyan eden facia ile o gün millet ve ordunun şerefi, haysiyeti ve gururu kordon boyunda kaldırımlarda sürüklendi. Hükümet İzmir'in işgali üzerine, İtilaf Devletleri temsilcilerine bir muhtıra vermiş ve o gece istifa etmiştir.⁵⁸ İzmir telgrafhane müdürü Yunan gemisine götürülmüştür.⁵⁹ İzmir'in işgal edildiği gün hükümet İzmir ile telgraf hatlarıyla bağlantı kurmak istemişse de başarılı olamamıştır. Aynı gün Sirkeci posta ve telgraf merkezinden telgraf müdürü Tevfik Bey İzmir telgrafhanesi ile irtibat kurmaya çalışmış ancak o da başarılı olamamıştır. İşgalin ertesi günü İzmir Telgrafhanesinden fedakâr telgrafçılar gizli muhabere ile İstanbul'a işgal ve katliam bilgilerini aktarmışlardır.⁶⁰

İzmir'in işgali yurdun birçok yerindeki ahali tarafından çekilen telgraflarla İtilaf Devletleri nezdinde protesto edilmiştir.⁶¹

İzmir işgal edildikten sonra Yunanlılar işgali Aydın yönünde genişletmiş ve yavaş yavaş batı Anadolu'nun öteki şehir ve kasabalarına doğru yayılmaya başlamışlardır. Bu durum jandarma taburları arasındaki telgraf muhaberatını daha da önemli kılmıştır.⁶²

Aşağıdaki belgede de görüleceği gibi bu dönemde Posta Telgraf ve telefon Müdüriyeti Umumiyesi'ne çekilen telgraf 'da Rum muhabere memurlarının Yunanlılık yaptıkları için değiştirilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Posta Telgraf ve telefon Müdüriyeti Umumiyesi'ne

22.6.1335 (1919)

Merakizi muhtelifede (muhtelif merkezlerde) bulunan Rum telgraf muhabere memurlarının şu sırada sadakatli iş görmeleri ihtimal haricindedir. Merakizi mühimmedeki ve bilhassa Yunanlılık rahatı emanetin hedefi ve bunların mücaviri (komşusu) olan mahallerdeki Rum muharebe memurlarının tebdillerini rica ederim.

Burhaneddin

⁶³

İzmir Olaylarından dolayı İstanbul'a yüzlerce telgraf gönderilerek, can ve mal

⁵⁸ S. Selek, *Anadolu İhtilali I*, s. 238 – 239

⁵⁹ Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Ve Yeniden Yapılanması (1918 – 1920)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s. 163

⁶⁰ Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılâp Yay. İstanbul 2009, s. 193

⁶¹ Zekeriya Türkmen, *Belgelerle Yunan Mezalimi*, s. 155-165

⁶² Zekeriya Türkmen, *Belgelerle Yunan Mezalimi*, s.77-79

⁶³ ATASE, İSH Kutu No 55, Gömlek No 24, Belge No 24-1

olarak her türlü fedakârlığa hazır olduğu bildirilmiştir.⁶⁴ Hükümet bazı telgraflara cevap vererek silahsız yapılacak mitinglere de izin verdi. Bu arada Aydın Reddi İlhak Cemiyetinin bütün Anadolu içerisine birbiri ardına gönderdiği telgraflar kabineyi, umumi bir silahlı harekette korkuttu. Bu telgraflar Van'dan Trabzon'a kadar ahaliyi silahlanarak, derhal İzmir'e doğru harekete geçmeye teşvik ediyordu. Bu durum müthiş karışıklıklara sebebiyet verebilir, dahası mütareke mucibince, umumi işgalin gerçekleşmesine ve İstanbul'un kaybına sebep olabilirdi. Dâhiliye Nezareti telaş etti ve Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğüne bir tamim gönderdi. Posta ve Telgraf Umum Müdürü Refik Halid'in de Başmüdüriyetlere gönderdiği bu tamimde; Reddi İlhak cemiyeti tarafından verilecek telgrafların, kabul edilse dahi çekilmemesi emrediliyordu. Hilafında hareketlerin şiddetle cezalandırılacağı da bildiriliyordu.⁶⁵

İzmir'in işgali, kuva-yı milliye ruhunun canlanmasında en büyük etken oldu. Redd-i İlhak Cemiyetinin yayınladığı Vatan Ordusuna iltihaka hazırlanın yolundaki telgrafı, bütün memleket sathında harekete geçilmesini gerekli kıldı.⁶⁶

⁶⁴Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I*, Milli Eğitim Bakanlığı yay. İstanbul 1991, s. 244

⁶⁵ Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılâp Yay. İstanbul 2009, s. 213 – 214

⁶⁶ Z. Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Ve Yeniden Yapılanması (1918 – 1920)*, s. 162

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN İSTANBUL’DAN ANADOLU’YA GELİŞİ

3.1. Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a Gelişi

İstanbul’daki faaliyetlerinden sonra Samsuna hareket eden Mustafa Kemal Paşa yanında 18 subay ile birlikte 19 Mayıs 1919 pazartesi sabahı Samsun’a çıkmıştır.⁶⁷

Mustafa Kemal Paşa Samsun’a çıktığı gün, Müfettişlik bölgelerinde, ona komşu mıntıkada mülki amirlere, 15. Ve 20. Kolordu Kumandanlıklarına gönderdiği telgrafta, Samsuna çıktığını, burada görevi icabı bir müddet kalacağını, bu yüzden bulundukları bölgelerin asayişini ve siyasi ortamlarını bildirmeleri ile ilgili istihbarat çalışması istemişti. Böylece buralardan gelen bilgilerle Mustafa Kemal Paşa, durumlar hakkında geniş bir bilgiye sahip olmuş ve uygulayacağı planlarını da bu gerçekler üzerine kurma fırsatı bulmuştu.⁶⁸

Mustafa Kemal Paşa Samsuna çıktığı günlerde memleketin içinde bulunduğu durum çok vahimdi. İtilaf Devletleri, ateşkes antlaşmasının hükümlerine uymaya lüzum görmüyorlar. Çeşitli bahanelerle İtilaf Donanmaları ve askerleri İstanbul’da, Fransızlar Adana vilayetini, İngilizler, Urfa, Maraş, Antep’i işgal etmiş. Antalya ve Konya’da İtalyan askeri birlikleri, Merzifon ve Samsun’da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay, memurlar ve ajanlar faaliyet halinde. 15 Mayıs 1919’da İtilaf Devletleri’nin göz yumması ile Yunan Ordusu İzmir’i işgal etmiş. Bundan başka memleketin her tarafından Hristiyan azınlıklar, milli emel ve gayelerini gerçekleştirmeye, devletin bir an önce yıkılmasına çalışıyorlardı.⁶⁹

Mustafa Kemal Paşa 21 Mayıs’ta 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa’ya gönderdiği telgrafında şöyle diyecektir:

*“Genel durumun almakta olduğu acıklı şekilden pek elemli ve üzgünüm. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz en son vicdani görevi yakından ortak çalışma ile en iyi yerine getirmek mümkün olacağı kanaati ile bu son memuriyeti kabul ettim.”*⁷⁰

⁶⁷ Fethi Tevetoğlu, *Atatürk’le Samsun’a Çıkanlar*, Ankara 1971, s.14

⁶⁸ Erdal Aydoğan, *Samsun’dan Erzurum’a Mustafa Kemal*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 36

⁶⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 1

⁷⁰ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali I*, s. 245

Mustafa Kemal Paşa 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa ile İstanbul'da iken ortak hareket edileceği hususunda anlaşmıştı. İşte bu sebeple Ali Fuat Paşa'ya çektiği telgrafta, Samsun'a çıktığını kendisiyle sık sık haberleşmek istediğini, İzmir ve havalisinde olanlardan kendisinin bilgilendirilmesini istedi.⁷¹

Mustafa Kemal Paşa'nın önemli yetki ile donatılmış seçkin bir karargâh ile Samsun'a çıkması İngilizleri şüphelendirmişti. İngilizlerin Karadeniz Ordusu Başkumandanı General F. Milne, 19 Mayıs'ta Şüphelerini Harbiye Nezaretine bildirmişti. Bu şikâyetinde daha önce lağvedilmiş olan 9. Ordu'ya bir müfettişin atanmasını ve beraberindekilerle Sivas'a gitmek istemelerini ve vazifelerinin mahiyetinin açıklanması hususu dile getirilmişti. Bu müracaata Harbiye Nezaretince 24 Mayıs 1919'da verilen cevapta müfettişlik bölgesinde bulunan kıtaların Harbiye Nezareti adına teftişi, ayrıca havalideki silahların toplatılması için görevlendirildikleri bildirilmişti.

Bu gelişmeler Mustafa Kemal Paşa'nın İngilizler tarafından yakından izlendiğini göstermektedir.⁷²

Samsun'daki durumu yaşayan Mustafa Kemal Paşa, 21 Mayıs'ta Erzurum'daki Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'ya çektiği telgrafta Erzurum'a gitmek arzusunda olduğunu bildiriyordu. Mustafa Kemal, genel durumumuzun aldığı tehlikeli şekilden pek üzüntü duyduğunu, millet ve memlekete borçlu olduğumuz bu son vicdan görevini yakından, ortak bir çalışma ile yerine getirmenin mümkün olacağı kanaatiyle bu son memuriyeti kabul ettiğini bildirerek, bir an önce Erzurum'a gitmek arzusunda olduğunu bildiriyordu.⁷³ Bundan başka 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya çektiği telgrafta, Samsun' çıktığını, kendisiyle sık sık haberleşmek istediğini, İzmir ve civarında olanlardan kendisinin haberdar edilmesini istedi.

Haberleştiği diğer bir komutan da Konya'da Yıldırım Kıtâat-ı Müfettişi Mersinli Cemal Paşa idi. Konya'da milli kuvvetler kurma çabasında olduğundan İstanbul'un tepkisini çekmişti. Birçok konuda Mustafa Kemal Paşa gibi düşünen Cemal Paşa, telgraf muhaberesi ile bölgesinde olup bitenleri Mustafa Kemal'e bildirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın telgraf makinesi başındaki çabaları Milli mücadele fikrinin canlanmasını hızlandırmıştır.⁷⁴

⁷¹ Erdal Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 34

⁷² Erdal Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 29

⁷³ M. K. Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, s. 12

⁷⁴ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 34 – 35

Ordu, Millet ve Lider ilişkisi ve önemi adına son derece değer taşıyan,⁷⁵ sadarete çektiği bir telgrafta Mustafa Kemal şöyle diyordu: *İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali hadisesi yakından temasta bulunduğum milleti ve orduyu anlatılamayacak derecede yürekten yaralamıştır. 19 Mayıs tarihli telgrafınızdaki bütün millet ve ordunun duygularını özetleyen sert çıkışlar, güven verici ve inandırıcı olmuştur. Ne millet ve ne ordu kendine karşı yapılan bu haksız saldırıyı sindiremeyecektir. Ancak, devlet ve ordu milletin kurtuluşu esenliğine çalışan yüce Padişah Hazretlerine olan köklü bağlılığı ve yeniden başkanlığını üstlendiğiniz hükümetinizin en kesin girişimlerde ve çalışmalarda bulunarak milletin haklarını koruyacağına olanca güveni ile sessizliğini koruyabilmekte olduğunu arz eylerim.*⁷⁶

İstanbul'a uyarı niteliğinde olan 21 Mayıs tarihli bir diğer telgrafında da Mustafa Kemal, İngilizlerin mütarekeye aykırı olarak istedikleri yerlere asker çıkardıklarını buna engel olunmazsa, görevini tam olarak yapamayacağını ve bu durumun bölge halkının maneviyatını bozacağı gibi İstanbul'un nüfuzunun da sarsılacağını önemle vurgulamıştı.⁷⁷

Harbiye Nezaretine gönderdiği 21 Mayıs 1919 tarihli başka bir telgrafta ise bölgede asayişsizliğin asıl kaynağının Ermeni ve Rumlara ait olduğunu uzun uzun izah ettikten sonra, asayiş teminin Ermeni ve Rum çetelerinin siyasi emellerinden vazgeçmeleri ile sağlanacağını vurgulamıştır.⁷⁸

Mustafa Kemal Paşa Samsun'da resmi görevini ifa edip Milli teşekkül için hazırlıklarını tasarlarken 20 Mayısta kurulan İngiliz Muhipler cemiyeti de⁷⁹ Sait Molla imzasıyla 23 Mayısta bütün belediye başkanlarına çektiği ve İngiliz himayesinin talep edilmesini isteyen telgraf ile propaganda yapıyordu. Buna karşı Mustafa Kemal, illere ve mutasarrıflıklara 26 Mayıs 1919'da gönderdiği bir tamim telgrafla, mücadele başlatmıştı. Mustafa Kemal Paşa bu telgrafında; Sait Molla'nın telgrafının kamuoyunu birlikten uzak, çeşitli siyasi doğrultulara yönelttiği hususuna dikkat çekerek, milli ve

⁷⁵ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 37

⁷⁶ Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2006, s. 27

⁷⁷ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 37

⁷⁸ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I*, Milli Eğitim Bakanlığı yay. İstanbul 1991, s. 237 – 238

⁷⁹ Cengiz Dönmez, *Milli Mücadeleye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipleri Cemiyeti*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2008, s. 61

siyasi bağımsızlığımız ancak milletin tek vücut olarak savunmasıyla sağlanabilecektir, diyordu.⁸⁰

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da kaldığı altı içinde kendisinin Anadolu'ya gönderilme gerekçelerini sanki unutmuş, Milli Mücadelenin teşekkülü için telgraf makinesi başından Anadolu'yu uyandırma, sevk ve idare etmek için tüm imkânlarını zorlamıştır. Bu tavır, davranış ve faaliyetleri Samsun' çıktığı andan itibaren İngiliz gizli servisi elemanları tarafından takip ile rapor edilmiştir.⁸¹

Sonunda Mustafa Kemal Paşa, Rumların çokluğu, İngilizlerin kendisini sürekli izlemesi ve güvenlik gerekçesiyle karargâhını Havza'ya taşımaya karar verir. 24 Mayıs'ta Harbiye Nezaretine çektiği telgraf ile en çok şikâyetin olduğu Merzifon, Lâdik, Amasya, Havza gibi yerlerde bizzat inceleme yapmak ve yerinde tedbirler almak gayesiyle karargâhını geçici olarak Havza'ya taşıyacağını bildirmişti.⁸²

3.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Havza Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşa heyeti ile birlikte 25 Mayıs'ta Almanlardan kalma Mercedes-Benz marka bir otomobil ve yaylı arabalar ile hareket etmişti. Arabalar çok eski olduğu için binbir zahmetle Kavak ilçesine varıldı. Gittiği her yeri kazanarak orada milli teşkilat kurmaya özen gösteren Paşa, Kavak'ta bir müddet dinlenmiş ve oranın önde gelen insanlarıyla çok faydalı görüşmeler yapmıştı. Burada yaptığı konuşma karşısında halkın olumlu tepkisi Mustafa Kemal Paşa'yı çok memnun etmişti.⁸³

Mustafa Kemal Paşa 25 Mayıs 1919 tarihinde Havza'ya ulaşır.9. Ordu Müfettişlik erkânını, askeri bir birlik ile kasabanın ileri gelenlerinin yansıra Kaymakam Fahri Bey ve Belediye Reisi Cebeci zade İbrahim Bey karşıladılar.

Havzalılar Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini 26 Mayıs'ta Taş Mektep'te kurarak reisliğine “Mahmut ağazade Bayram Efendi'yi” seçtiler. Burada miting tertip edildi. Bu mitingde Yunanlıların İzmir'in işgali ile yaptıkları mezalim protesto edildi.⁸⁴

Mustafa Kemal Paşa Havza'dan, İzmir ve Ege bölgesindeki yunan mezalimlerini ve bölgede olup bitenlerle ilgili haberleri Ankara'da bulunan 20. Kolordu Kumandanı

⁸⁰ C. Dönmez, *Milli Mücadeleye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipleri Cemiyeti*, s. 177

⁸¹ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 41

⁸² E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 42

⁸³ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 43 – 44

⁸⁴ Hüseyin Menç, *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 2007, s. 60-61

Ali Fuat Paşadan alıyordu. Ali Fuat Paşa vasıtasıyla İstanbul'da olup bitenlerden haberdar oluyordu.⁸⁵

Konya Yıldırım Birlikleri Müfettişliği 'ne gönderdiği telgraflarda, Afyon'da bulunan 23. Tümen'in mevcudu, görevi ve Konya'da kurulduğu işitilen "Vatan Ordusu" hakkında, ayrıca Yıldırım Birlikleri Müfettişliğinden Manisa'nın işgali konusunda bilgi istedi.⁸⁶ Mustafa Kemal Havza'da makine başında,⁸⁷ bu haberleşmelerini Mesudiye Otelı yakınlarındaki Posta ve Telgraf binasına geceleri 23-24 sıralarında, geleceğini daha önceden Posta ve Telgraf müdürüne bildirerek, gelip görüşmek istediği ordu ve kolordu komutanlarını, valileri ve şahısları, Posta ve Telgraf Müdürü'nün yardımlarıyla bulundukları yerdeki makine başına çağırarak konuşuyordu. Konuşacağı kişilerin isimlerini önceden müdüre bildirmesi, bu isimlerin makine başında hazır bulunmalarını sağlıyordu. Mustafa Kemal, sadece ordu, kolordu, vali ve mutasarrıflarla değil İstanbul Hükümeti'nin ileri gelenleriyle de konuşur, şifreli veya açık telgraflar çekiyordu.⁸⁸

Mustafa Kemal Paşa, 28-29 Mayıs 1919 günü Havza'dan, bütün kumandanlarla, mülki amirlere milli teşkilat kurmaları, miting tertip etmeleri yolunda şu genelgeyi göndermiştir; Bu genelgede: *İzmir'in ve maalesef bunun arkasından da Manisa ve Aydın'ın işgali, gelecekteki tehlikeyi daha açık olarak sezdirmiştir. Yurt bütünlüğümüzün korunması için, milli tepkilerin daha canlı olarak gösterilmesi ve sürdürülmesi gerekir. Milletın katlanamayacağı ve dayanamayacağı bu olayların hemen önlenmesi, bütün uygar toplumlarda büyük devletlerin adaletinden ve etkisinden sabırsızlıkla beklendiği yolunda, önümüzdeki hafta içinde büyük ve heyecanlı mitingler yapılarak milli gösterilerde bulunulması, bütün büyük devletlerin temsilcileriyle, Bab-ı Ali'ye etkileyici telgraflar çekilmesi ve yabancıların bulunduğu yerlerde bunlara etki yapmakla birlikte, milli gösterilerde düzenin son derece korunması ve Hristiyan halka karşı bir saldırıdan ve düşman gösterisine benzer davranışlardan sakınılması çok zaruridir.*⁸⁹

3.2.1. İstanbul'da Saltanat Şurası Toplantısı

Olayların Osmanlı Devleti aleyhine hızlı bir şekilde cereyan ettiği bu günlerde, meseleleri görüşmek ve bir karara bağlamak üzere Padişah, bir Şura-yı Saltanat

⁸⁵ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 47

⁸⁶ M. K. Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, s. 13

⁸⁷ A. Sevim, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 34

⁸⁸ *Cumhuriyete Doğru Atatürk ve Havza*, Havza Kaymakamlığı 1998, s. 28

⁸⁹ M. K. Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, s. 16

toplantısını irade eyledi. Toplantıya katılan üyeler çeşitli kuruluşlardan davet edilmişti. Toplantıda İzmir işgali ve memleketin gidişatı konuşularak çareler üzerinde duruldu. Ortaya çıkan görüşler daha ziyade Amerikan mandasının lehinde ve İngiliz himayesini istemek şeklindeydi.⁹⁰

Şura-yı Saltanat tam bir aldatmaya yönelik sonuçlar almış, hayaller ve ümitler boşa çıkmıştı. Bunun üzerine İstanbul gazetelerinden Bazıları, maatteessüf Şura-yı Saltanat boşa çıktı diye yazmışlardı.⁹¹

Havza'da yoğun bir çalışma içine giren Mustafa Kemal Sadarete çektiği bir telgrafla toplantı hakkında bilgi istiyordu. Mustafa Kemal bu telgrafında, bazı gazetelerin yazdığına göre toplantıda İngiltere himayesinin teklif olunduğunu bildirerek bunun vicdan-ı milliyi temsil etmediğini işaret etmiştir.

İstanbul'da bu tartışmalar sürerken 2 Haziran 1919 günü Fransa'nın İstanbul temsilcisi Sadrazam'a Osmanlı Devleti'nin Barış Konferansına çağrıldığını ilettiler. Havzada bulunan Mustafa Kemal Paşa bu durumu şöyle değerlendirmişti: İzmir ve havalisindeki faciadan sonra milletimizin uyanıklığını ve heyecanını fark edenler Sadrazam Paşayı Paris'e davet etmişlerdir.⁹²

Mustafa Kemal Paşa, Havza'dan İstanbul'a yönelik faaliyetlerini yine telgraf vasıtasıyla gerçekleştirmişti. Bu telgraflarında İstanbul Hükümeti'ni ve Padişah'ı teskin etmek ve oyalamak temel gayeydi. Fakat İstanbul'daki bazı otoritelere, yapılacak ikazlarda uygun bir dille telgraflara yerleştirilmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da bu çalışmalarının, yapılan mitinglerle ve İstanbul'a çekilen telgraflarla ses getirmesi İtilaf Devletleri'nin, özellikle İngiltere'nin, dikkatini Mustafa Kemal Paşa'nın üzerine çevirmesine sebep olmuştu.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun dolaylarındaki faaliyetlerinden rahatsız olan İngilizler Amiral Calthorpe imzası ile 8 Haziranda Hariciye Nezaretine bir nota verdiler. Bu notada; Samsun'da bazı kötü niyetli kişilerin kargaşaya sebep oldukları ve sıkıntı yarattıklarına dair rahatsız edici haberler aldıklarını ve burada başrolü Mustafa Kemal Paşa'nın oynadığını şikâyet ediyordu. Bu bakımdan Osmanlı Harbiye Nezaretine Mustafa Kemal'in görevinden alınması talimatı gönderilmiştir, deniliyordu.⁹³

⁹⁰ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I*, Milli Eğitim Bakanlığı yay. İstanbul 1991, s. 253 – 254

⁹¹ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 65

⁹² E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 65 – 66

⁹³ S. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar II*, s. 3

Hükümetin çeşitli bakanlıklarına yapılan baskılar sonucu 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'ya 8 Haziran'da bir Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa imzasını taşıyan bir telgraf çekilerek İstanbul'a geri çağrıldı.

Harbiye Nazırı'nın İstanbul'a geri dön telgrafına, 11 Haziran 1919'da şifreli bir cevap ile Mustafa Kemal Paşa, hareketinin kömür ve benzin eksikliğinden dolayı geciktiğini söyledi. Ayrıca davet sebebinin açıklanmasını da istedi.⁹⁴

Mustafa Kemal Paşa, Merzifon'daki İngiliz askerlerinin kendilerini rahat çalışma açısından engelleyebilecekleri yönünde haberler alıyordu. Daha emin bir yer olan ve devamlı irtibat halinde olduğu Amasya Sancak merkezi çalışma yeri olarak müsaitti. Zaten Amasya müftüsünden aldığı davet ile Amasya halkının kendisini bağrına basacaklarını haber almıştı. Paşa, Amasya'dan gelen heyetle cevap gönderdi ve yakında Amasya'dayız, dedi.⁹⁵

3.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya Faaliyetleri

12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa buradan İstanbul'da bulunan bazı tanınmış kişilere gönderdiği 21 Haziran tarihli davet mektubunda “ artık İstanbul Anadolu'ya hâkim değil, tabi olmak zorundadır” diyerek İstanbul ile ilişkilerin bundan sonra alacağı yeni şekli ortaya koymuştur.⁹⁶ En gönülden ve coşkulu karşılama Amasya'da yapıldı. Bu karşılama Paşa'nın gözlerini yaşarttı.⁹⁷ Amasyalılarla beraber Hükümet Konağı'na kadar yürüdüler. Burada halka bir konuşma yapan Mustafa kemal Paşa, konuşmasında tahammülü imkânsız bu acıklı vaziyetin karşısında, derhal bir teşkilat kurmalı ve büyük devletlerin mümessillerine tesirli telgraflar çekmek gerekmektedir, dedi.⁹⁸

Buradan ikamet edecekleri Saraydüzü Kışlası'na çekilerek çalışmalarını buradan yürütür⁹⁹

13 Haziran 1919'da Büyük Camide müftü Abdurrahman Kamil Efendi, yaptığı vaazda memleketin o günkü durumunu açıkladıktan sonra, milletin istiklalinin tehlikeye düştüğünü ve bu felaketten kurtulmak için gerekirse vatanın son ferdi bile ölümü göze

⁹⁴ Hüseyin Menç, *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 2007, s. 79

⁹⁵ H. Menç, *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*, s. 84

⁹⁶ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2011, s. 168

⁹⁷ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 83

⁹⁸ H. Menç, *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*, s. 108 – 109

⁹⁹ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 84

almalıdır. Padişahın kıymeti kalmamıştır Yegâne kurtuluş yolunun halkın hâkimiyetini doğrudan doğruya ele almasıdır, demişti.¹⁰⁰

Mustafa Kemal Paşa Samsun'da, Havza'da ve telgrafla ulaştığı her yerde Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetlerinin kurulmasını tavsiye etmişti.¹⁰¹ Aynı amaçla Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile 14 Haziran 1919'da Amasya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur.¹⁰² Amasya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Atik-i Ali Mektebinde toplandı. Bu toplantıya Mustafa Kemal Paşa da katılmıştır. Paşa burada Vatan ve gaye hakkında bir konuşma yaparak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin milletin saadeti için çalışacağına inandığını vurgulayarak görev alacakları kutladı.¹⁰³

Mustafa Kemal Paşa Amasya'da çalışmalarına başlamışken bir haber geldi. Posta ve Telgraf Umum Müdürü Refik Halid Makine başında konuştuğu Amasya Posta ve Telgraf Müdürü Mehmet Ali Bey'den, Mustafa Kemal'i karşılamaya gittiklerini öğrendikten sonra Paşa Hazretlerinin bundan sonra hiçbir emrinin yerine getirilmeyeceğini söyler. Ayrıca bu andan itibaren Amasya postanesindeki memurlar işten el çektirilmiştir diyerek, onları görevden alır. Müdür Mehmet Ali Bey, durumu Mustafa Kemal Paşa'ya anlatır.¹⁰⁴ Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Refik Halit kovdu ise ben de yerinizde bırakıyorum diyerek, devam etmelerini istemiştir. Yerinize Tokat'tan gönderilenler Telgrafhaneye sokulmayacaklardır, demiştir.¹⁰⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın, Amasya Posta ve Telgraf Müdürü Mehmet Ali Bey'den, karargâhında çalıştırmak için bir telgrafçı görevlendirmesini istemesi üzerine, Müdür Mehmet Ali Bey'de telgraf memuru Abdurrahman Rahmi (Erden) Bey'i görevlendirilmiştir. Saraydüzü Kışlası'nda Abdurrahman Rahmi Bey için bir oda hazırlanmış ve telgraf hattının kışlaya döşenmesiyle görevine başlamıştır.¹⁰⁶

Mustafa Kemal Paşa bütün ordu kumandanlıklarına, kolordu kumandanlıklarına, mülki teşkilatlara, valiliklere, mutasarrıflıklara hitaben çok sayıda telgrafi, kaldığı Saraydüzü Kışlası'ndan yazmıştır. Ağırlıklı olarak İstanbul ile olan haberleşme Amasya'dan İstanbul'a ancak Kastamonu merkezi üzerinden yapılabilmekteydi. İtilaf yanlısı Kastamonu Müdürü muhaberata yol vermiyordu. Amasya'da bulunan Mustafa

¹⁰⁰ S. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar II*, s. 8 – 9

¹⁰¹ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 92

¹⁰² Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982, s. 177

¹⁰³ H. Menç, *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*, s. 119

¹⁰⁴ Turgut Fethi, Anlatan: Abdurrahman Rahmi Erden, *Makine Başında, Mustafa Kemal'le Amasya'da 15 Gün*, Fer Yayınları, İstanbul 1989, s. 40

¹⁰⁵ Turgut Fethi, *Makine Başında, Mustafa Kemal'le Amasya'da 15 Gün*, s. 40-43

¹⁰⁶ Turgut Fethi, *Makine Başında, Mustafa Kemal'le Amasya'da 15 Gün*, s. 51 – 54

Kemal Paşa'nın, İstanbul ile haberleşmesini engellemek için memurlarına emirler vererek mani oluyordu.¹⁰⁷

Dersaadet'teki sadrazamla ve icabında Padişah ile makine başında, direk muhaberatta bulunabilmek, Saraydüzü'ndeki karargâhta telgraf merkezi kurulmasının ana nedenidir. O zamanki telgraf tekniği Amasya'nın, Çorum üzerinden Kastamonu yolu ile İstanbul'a irtibatına imkân sağlıyordu. İki merkezi birbirine bağlayan cihaza ise röle deniyordu. Bu da oldukça hassas bir ayarı gerektiriyordu. Röleden geçen telgraflar, aradaki merkezin dinlenmesine açıktı. Bunun için röleden geçmeyecek direkt irtibat sağlanmalıydı. Mustafa Kemal Paşa'nın gün geçtikçe genişlettiği teşkilat ve muhtelif ordu kumandanlarıyla, devamlı canlı tuttuğu irtibat ve memleketin her tarafında kurulmaya başlayan Kuva-i Milliye arasındaki muhaberât, halk tarafından yabancı devletlere karşı çektiği yüzlerce protestonameler, iş hacmini çok fazla arttırmış, bu durum karşısında telgrafçılar büyük fedakârlıklar yapmışlardır.

Daha sonraları Kastamonu merkezinden şikâyet etkisini gösterdi ve şifreli emirler yerlerine ulaştırılarak bu merkez basıldı. Kastamonu'daki itilafçı telgrafçılar görevden uzaklaştırıldı ve yerlerine Mustafa Kemal Paşa'nın emirlerine uyacak memurlar getirildi.¹⁰⁸

3.3.1. Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiye'sinin Mustafa Kemal Paşa Aleyninde Faaliyetleri

Diğer taraftan Mustafa Kemal'in girişimleriyle İzmir'in işgali sonrası art arda gelen protesto telgrafları Damat Ferit'i iyice bunaltmıştır. Redd-i İlhak Cemiyeti imzasıyla İzmir'den yağın telgraflar da buna eklenince hükümetin endişesi iyice artmaya başlamış, bu yüzden Dâhiliye Nezareti bu telgrafların kabulünün önlenmesi için Refik Halid'e emir vermiştir. Posta ve Telgraf Umum Müdürü Refik Halid'in de 16 Haziran 1919'da Posta ve Telgraf Başmüdürlüklerine gönderdiği; Reddi İlhak cemiyeti tarafından verilecek telgrafların, kabul edilse dahi çekilmemesi, hilafında hareketlerin, şiddetle cezalandırılacağıın bildirildiği genelgeden sonra.¹⁰⁹ Mustafa Kemal Paşa, Posta ve Telgraf Umum Müdürü Refik Halid'in genelgesine aşağıdaki belgede gösterilen büyük tepkiyi göstermiştir. Bu karşı genelgede, Milletin sadasını boğan ve vatanın mahvına sebep olan bu emri hiçbir namuslu telgraf memurunun yerine

¹⁰⁷ Turgut Fethi, *Makine Başında, Mustafa Kemal'le Amasya'da 15 Gün*, s. 55

¹⁰⁸ Turgut Fethi, *Makine Başında, Mustafa Kemal'le Amasya'da 15 Gün*, s. 59

¹⁰⁹ Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılâp Yay. İstanbul 2009, s. 213 – 214

getireceğini ümit etmediğini, fakat böyle bir namussuzluğa cüret edecek olanlar olursa derhal divan-ı harbe gönderileceklerini bildiriyordu.¹¹⁰

Üçüncü Ordu Müfettişliğinden

Harbiye Nezaret-i Celile'sine Mevrud Şifredir

Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiye sinin telgrafhanelere, Müdafaa-i Hukuk-i Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetleri tarafından verilecek telgrafların keşide edilmemesi hakkında bir emir verdiğini istihbar eyledim. Aydın Vilayetinin tahliyesine saik yegâne olan Seda-yı Milleti boğmaktan ve Vatanın hayat ve istikbaline karşı birleşen vicdan-ı umumi-i millîyi ifnadan başka hiçbir şeye matuf olmayacak olan böyle bir caniyane teşebbüsün âtiyen mucib olacağı mes'uliyet-i azimenin teemmül ve idrâk edilememesi badi-i teessürdür. Bu emrin hemen geri alınarak milletin emniyet ve itimadına zürnuma (zerre kadar) halel getirilmemesi lüzumunu arz etmeği vazife-i -vicdaniye telâkki eylediğim maruzdur.

Makam-ı Celil-i Sadaret-i Uzmaya ve Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiyesi'ne arz olunmuştur.

20 Haziran 1335 (1919)

Üçüncü Ordu müfettişi

Mustafa Kemal¹¹¹

Mustafa Kemal Paşa, Amasya'dan Sadarete, Harbiye Nezareti'ne, Valiliklere, Kolordulara, Posta ve Telgraf Başmüdürlükleri 'ne aynı genelge ile milletin sadasını boğmamaları hususunda uyarıda bulunmuştur.¹¹²

Mustafa Kemal Paşa, aynı konudaki şikâyetini Harbiye Nezareti'ne çekmiş olduğu telgrafta dile getirerek, Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü'nün telgrafhanelere gönderdiği, Müdafaa-i Hukuku Milliye ve Reddi-i İlhak Cemiyetleri tarafından verilecek telgrafların çekilmemesi hakkındaki emri geri almasını ister.¹¹³

Bu konudaki kararlı tavrını sürdüren Mustafa Kemal Paşa, 20 Haziran'da vilayetlere gönderdiği telgraflarda; Posta ve Telgraf Umum Müdüriyeti'nin almış olduğu bu kararı tanımadığını izah etikten sonra, bölgelerinde yapılacak ilk işin Telgrafhanelerin süratle işgal edilmesini ve Babıali'yi protesto telgraflarıyla uyarmalarını, bu telgrafları çekmeyecek memurların ise cezalandırılması konusunda talimat vermişti. Telgraflarla süratle şikâyet ederek verilen bu emrin geri alındığına dair

¹¹⁰ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s. 139-140

¹¹¹ ATASE, İSH Kutu No 17, Gömlek No 90, Belge No 90-1

¹¹² Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, s. 139

¹¹³ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 96 – 97

haber alınıncaya kadar İstanbul ile resmi haberleşmenin tamamen kesilmesi gerekmektedir.¹¹⁴

3.3.2. Amasya Tamimi'nin Telgrafla Bildirilen Esasları

Milli direniş esasları ilk defa Amasya'da yazılı prensipler belgesi haline getirildi. Bu prensipler belgesine "Amasya Mukarreratı" denilir. Amasya kararlarının özü iki cümlede saklıdır. *"Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta hemen milli bir kongrenin toplanması lazımdır."* İşte Sivas Kongresi bu maddeler gereğince toplanacaktı. Kararlara Mustafa Kemal ile beraber Rauf Bey, Ali Fuat Paşa ve Refet Bey imza atmışlardır. Bu kararlar için Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa ile Konya'da Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın telgrafla muvafakatleri alınmıştır.¹¹⁵

Amasya Tamimi 21 – 22 Haziran 1919 gecesi saat 9'da, Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Cevat Abbas Bey tarafından, kaleme alındı. Anadolu'da mülki ve askeri makamlara telgraf ile gönderilen¹¹⁶ genelgenin esasları şunlardır:

1. *Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.*
2. *İstanbul Hükümeti, sorumluluğunu yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi göstermektedir.*
3. *Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.*
4. *Milletin içinde bulunduğu durumu açıklamak ve sesini dünyaya duyurmak için her türlü tesir ve baskıdan uzak milli bir heyetin kurulması şarttır.*
5. *Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta bir kongre toplanacaktır.*
6. *Bunun için vilayetlerin her sancağından, milletin güvenini kazanmış üç delegenin hemen yola çıkarılması gerekmektedir.*
7. *Bu, her ihtimale karşı, milli bir sır olarak saklanmalı, güvenlik nedeniyle delegeler gizli kimlikle yolculuk yapmalıdırlar.*
8. *Doğu vilayetleri adına 10 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'da bir kongre toplanacak, bu kongreye katılan delegeler, bilahare Sivas Kongresi'ne de katılacaklardır.*

¹¹⁴ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 97

¹¹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 II*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 42

¹¹⁶ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s. 140

9. *Delegeler, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri ile belediyeler tarafından seçileceklerdir.*¹¹⁷

Amasya Tamimi'nin Milli mücadele açısından büyük önemi vardır. Daha önce yurdun değişik bölgelerinde düşmana karşı bölgesel direnişler mevcut olduğu halde bunlar münferit çıkışlar olmaktan öteye geçememiştir. Hâlbuki bu tamim ile bölünmüşlük yerine milli ve topyekûn bir direnişin başlatıldığı ilan ediliyordu. Amasya Tamimi düşüncenin belge ile eyleme geçişidir.¹¹⁸

Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta aleyhinde bazı yakışsız olaylar çıkmaya başladığını duyunca, 25-26 Haziran gecesi, sabah karanlıkta Amasya'dan güneye hareket edilerek yolculuk yapılacağını, Yaveri Cevat Abbas'a bildirdikten sonra, bu gidişin gizli tutularak hazırlık yapılması için emir verir.

Ayrıca kurmay heyetiyle gizli olarak şu tedbiri kararlaştırdı, beşinci Tümen Komutanı, oldukça kuvvetli bir atlı piyade birliğini hemen o gecedan başlayarak süratle kuracaktı. Mustafa Kemal Paşa 26 Haziran'da Tokat'a hareket edecekti. Birlik kurulur kurulmaz, Tokat üzerinden Sivas'a doğru sevk edilecek ve Mustafa Kemal Paşa ile bağlantı kurmaya çalışacaktı. Bu hareket hiçbir yere telgrafla bildirilmeyecek ve elden geldiği kadar Amasya'da da açıklanmayacaktır. Mustafa Kemal Paşa 26 Haziran'da Amasya'dan yola çıktı. Tokat'a varır varmaz telgrafhaneyi gözaltına aldırdı. Böylece Paşanın gelişinin Sivas'a ve hiçbir yere bildirilmemesi sağlandı. 26-27 Haziran gecesini orada geçirdiler, 27'sinde Sivas'a hareket edildi.

Sivas Valisi'ne, Mustafa Kemal Paşa'nın Tokat'tan Sivas'a hareket ettiği bildirilen açık bir telgraf yazıldı. Mustafa Kemal Paşa İmzada Ordu Müfettişliği unvanını kullandı. Bu telgrafın yola çıktıktan altı saat sonra çekilmesini ve o zamana kadar Sivas'a hiçbir şekilde bilgi verilmemesini sağlayacak tedbirleri aldırdı.¹¹⁹

Bu sıralarda Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, 23 Haziran 1919'da Mustafa Kemal'in azledilmesi sebebiyle emirlerinin dinlenmemesi hakkında vilayetlere gizli bir genelge gönderdi. Bu genelgede: *Dâhiliye Nezaretinin size kesin emri, artık o zatın azledilmiş olduğunu bilmek, kendisiyle hiçbir resmi muameleye girişmemek, hükümet işlerine ait hiçbir isteğini yerine getirmemektedir.*

¹¹⁷ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Data Yay. Ankara 2009 s. 60-61

¹¹⁸ E. Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 106

¹¹⁹ M. K. Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, s. 28

Bu genelgeye Mustafa Kemal, Harbiye Nezaretine bir telgraf göndererek tepki gösterdi. Bu telgrafında: *Bu tehlikeli ve mesuliyeti cidden ağır düşüncelerin millet ve memleketin gelecekteki kurtuluşu için ne büyük zararlar doğurabileceğini tekrar arza mecburum.*¹²⁰

3.4. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a Gelişi ve Telgraf Merkezini Kontrol Altına Alması

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'a Kazım Karabekir'in yanına gidiyordu. 3 Mayıs 1919'da Erzurum'a gelerek burada çalışmalara başlayan Kazım Karabekir, burada hemen telsiz istasyonunu çalıştırır. Moskova, Berlin ve Paris'in telsizlerini ve ajanslarını alabilecek seviyede, Rusça Almanca ve Fransızca bilen uzmanları bu işte görevlendirir. İstanbul ve Karadeniz'de bulunan gemilerin haberleşmelerini dinlettirir. Bu arada Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum şubesi yönetim kurulu ve başkanı ile görüşerek birlikte hareket edebilmenin yollarını arar. Kazım Karabekir elindeki kuvvetlerin ve silahların sayımını yaparak hazır hale getirir.¹²¹

Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz 1919'da Rauf, Manastırlı Miralay Kazım, Binbaşı Hüsrev, Miralay İbrahim Tali, Binbaşı İbrahim Refik Beyler ve yaver zabitlerle birlikte Erzurum'a geldi. Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayanlar arasında 15. Kolordu kumandanı Kazım Karabekir, onbeş gündür azledilmiş olan eski Erzurum Vali'si Ahmet Münir Bey, Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Raif Efendi ve bu cemiyetin idare heyeti bulunuyordu. Erzurum'un 17 km batısında Ilıca da yapılan bu ilk karşılamadan sonra şehre geldiğinde İstanbul kapısı mevkiinde çok kalabalık bir halk topluluğu, parlak bir karşılama merasimi yaptılar.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'a geldiğinde vali Münir azledilmiş fakat Paşa'nın ısrarı üzerine Erzurum'dan ayrılmamıştı.

Bu sırada Dâhiliye Nezareti, Milli Mücadeleye destek veren milli harekete yönelik haberleşmelere engel olarak Erzurum Posta ve Telgraf Müdürlüğünü bu karara

¹²⁰ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, s. 141-142

¹²¹ Cemalettin Taşkıran, *Milli Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s. 49 – 50

iştirak ettirdi.¹²² Nezaret, 28 Haziran 1919'da 3. Ve 15. Kolordulara bundan böyle her hususta doğrudan doğruya merkez ile muhabere etmeleri gerektiğini bildirmiştir.¹²³

O sırada Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü, Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen telgrafların kabul edilmemesini teşkilatına duyurmuştu.¹²⁴

Posta ve Telgraf Umum Müdürü Refik Halit, Mustafa Kemal Paşa'yı engellemek için yayınladığı genelgede Başmüdürlere harfîyen verdiği emirlerde, Erzurum Kongresi'ne ait telgrafların geçmesini önleyenlere bir maaş miktarında ikramiye vereceğini vaat ederken, önlemeyip geçirenleri de işten atmakla ve hapis cezasıyla tehdit ediyordu.¹²⁵ Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa da, Refik Halid'in genelgesine uymakta ısrar eden Erzurum Posta ve Telgraf Başmüdürü' nü tevkif ile hapsedirdi.¹²⁶ Telgraf haberleşmesinin kendi kontrolünde olması Mustafa Kemal Paşa açısından hayati önem taşıyordu.

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geldikten sonra öncelikle telgraf merkezlerinin kontrolünü sağlamıştır. Zamanın en önemli haberleşme aracı milli mücadelenin aleyhinde olursa başarı tehlikeye düşerdi. Bu nedenle Erzurum'a geldikten bir gün sonra bir tamim yayınlamıştır. Sivas Üçüncü Kolordu Kumandanlığına yazdığı bu tamimde, merkezi hükümetin sıkıştırması ile milleti olumsuz etkileyecek tebligatların kontrolü için muhabere kanalı olan mühim merkezlerde derhal tertibat alınmalıdır. Bu hususu ne hükümete ve ne de telgraf memurlarına hissettirmemek lazımdır, diye dikkatlerini çekmiştir.¹²⁷

Bundan sonra Erzurum postanesinde çalışanları boşalttıktan sonra Telgraf makinesini kullanmayı bilen muhabere subayı olduğu için gayet iyi maniple kullanan Osman Bey tarafından İstanbul ile bağlantı kuruldu. Mustafa Kemal Paşa Zat-ı Şahane ile görüşmek istiyordu. Şimdi makine başına istiyorum, dedi. İstanbul'a şifre tellenince, önce Tevfik Paşa, Salih Paşa, Cevat Paşa ve en sonra da Ferit Paşa'nın makine başına gelmesi, Mustafa Kemal Paşa'yı razı etmedi. Mustafa Kemal, Mutlaka Zat-ı Şahane ile görüşmek istiyorum, diyordu. Aradan yarım saat kadar geçmişti ki, Zat-ı Şahane'nin telgraf başında hazır olduğu bildirildi. Müfettiş Paşa, Osman Bey'e dört maddelik bir

¹²² Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de Erzurum 1918 – 1923*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 94 – 95

¹²³ H. Selvi, *Milli Mücadelede Erzurum 1918 – 1923*, s. 95

¹²⁴ R. H. Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s. 218

¹²⁵ A. Baha Gökoğlu, *İnkılâbımızda Posta ve Telgrafçılar*, İstanbul 1938, s.9-10

¹²⁶ R. H. Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s. 234

¹²⁷ Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı II*, Milliyet Yay. İstanbul, s. 140

şifre yazdırarak İstanbul'a çekti. Maniple başında cevap beklediklerini bildirdi. Üç maddesine hemen cevap veren Zat-ı Şahane, dördüncü maddesine bir gün sonra cevap verebileceklerini söylemişti. Heyet postahaneyi terk etti ve ikametgâha geri dönüldü.¹²⁸

8 Temmuz 1919'da, Mustafa Kemal Paşa, resmi görevine son veren telgrafı aldı ve bunun üzerine askerlikten istifa ettiğini Sultan Vahideddin'e telgrafla bildirdi.¹²⁹

Erzurum Vilâyetine tamim edilmek üzere gönderilen yazı.

Erzurum
9.7.1919

Erzurum Vilâyeti Aliyesine

Mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni amaline kurban etmemek için açılan mücahede-i milliye uğrunda milletle beraber serbest surette çalışmağa sıfat-ı resmiye ve askeriyem artık mâni olmağa başladı. Bu gaye-i mukaddese için milletle beraber nihayete kadar çalışmağa mukaddesatım namına söz vermiş olduğum cihetle pek âşıkı bulunduğum silki celili askeriye bugün veda ve istifa ettim. Bundan sonra gaye-i mukaddese-i milliyemiz için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere sine-i millette bir ferdi mücahit sureti ile bulunmakta olduğumu tamimen arz ve ilân eylerim,
kaleme 10 temmuz 35

M. Kemal¹³⁰

Mustafa Kemal Paşa, Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti idare heyeti Erzurum Şubesi'nin isteği ile cemiyetin kurduğu faal heyetin başına geçerek milli görevine burada devam etti.¹³¹

Mustafa Kemal Paşa'nın istifası ve Erzurumluların O'na destek vermesi karşısında İstanbul hükümeti de boş durmayarak çeşitli tedbirlere başvurdu. Dâhiliye Nezareti 9 Temmuz'da Van Vilayeti'ne bir telgraf göndererek, Mustafa Kemal Paşa'nın azledilmiş olduğundan kendisiyle ortak hareket etmenin doğru olmadığı bildirilmiş ve yine Harbiye Nezareti 15. , 3. Ve 13. Kolordulara gönderdiği telgrafta, Mustafa Kemal Paşa'nın azledildiği ve doğrudan doğruya Nezaretle haberleşilmesi istenmiştir.¹³²

¹²⁸ Zeynel Lüle, *Mustafa Kemal'in Can Yoldaşı Ali Çavuş*, Doğan Kitap Yay. İstanbul 2008, s.35-36

¹²⁹ M. K. Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, s. 33

¹³⁰ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 54

¹³¹ H. Selvi, *Milli Mücadelede Erzurum 1918 – 1923*, s. 98

¹³² H. Selvi, *Milli Mücadelede Erzurum 1918 – 1923*, s. 100– 101

3.4.1. Erzurum Kongresi ve Kolordulara Telgraf İle Bildirilen Kararları

Erzurum Kongresi Sansaryan Mektebi'nin salonun da 23 Temmuz 1919'da toplandı. Yapılan yoklamadan sonra kongre, Erzurum'a, Şiran temsilcisi olarak gelen ve Kongre'de hazır bulunan Şiran Müftüsü Hasan Fehmi Efendi'nin okuduğu duadan ile açılmış, açış nutkunu Erzurum Şubesi İdare Heyeti Reisi Mehmet Raif Efendi yapmıştır. Raif Efendi konuşmasını bir başkan seçilmesini isteyerek bitirmiştir.¹³³

Başkanlık meselesinde Mustafa Kemal'in başkan olmasını sorun yapan, özellikle Trabzon delegelerinin tutumu, Kazım Karabekir Paşa ve diğer ileri gelenlerin araya girmesiyle aşılmış ve Mustafa Kemal Kongre Başkanlığı'na seçilmiştir.¹³⁴

Kongre Başkanı Mustafa Kemal Paşa, ilk gün, genel durum hakkında bilgi vererek, Tarihin, bir milletin varlığını ve hakkını hiçbir zaman inkâr edemeyeceğini, bu itibarla vatanımız, milletimiz aleyhinde verilen hükümlerin er geç iflasa mahkûm olduğunu vurgular.

Vatan ve milletin kutsal varlıklarını kurtarmak ve korumak hususunda, son sözü söyleyecek ve bunun gereğini yerine getirecek gücün, bütün vatanda bir elektrik ağı haline gelmiş olan milli akımın, kahramanlık ruhu olduğunu ifade eder.

Mukadderata hâkim milli iradenin ancak Anadolu'dan doğacağını belirterek, Milli iradeye dayanan bir Millet Meclisinin meydana getirilmesini ve millettten güç alan bir milli hükümetin kurulmasını, kongre çalışmalarının ilk hedefi olarak açıklar.¹³⁵

Erzurum Kongresi, 7 Ağustos'a kadar 14 gün sürdü ve aynı gün kararlar yayınlandı. Bu kararların matbaada çoğaltılarak dağıtılması fikri kabul edilerek kolordulara telgraf ile bildirildi. Kolordulara 3 ve 5 Ağustosta gönderilen telgraf ile Erzurum Kongresi'nin çıkaracağı kararlar matbaalarda basılarak çoğaltılması bildirilmiştir.¹³⁶

Kongre kararları şu noktalar üzerinde durmuştu:

1. *Trabzon vilayeti ve Canik sancağı ile Vilayat-ı Şarkiye birbirinden ve Osmanlı camiasından ayrılması düşünülmeyen öz kardeşler.*
2. *Vatanın bütünlüğü, milli istiklalin sağlanması ve saltanat ve hilafetin korunması için kuva-yı milliye'yi amil irade-i milliye'yi hâkim kılmak esastır.*

¹³³ H. Selvi, *Milli Mücadelede Erzurum 1918 – 1923*, s. 109

¹³⁴ Yücel Çil, *Erzurum Kongresi'ne Katılan Delegeler*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 10

¹³⁵ M. K. Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, s. 45

¹³⁶ H. Selvi, *Milli Mücadelede Erzurum 1918 – 1923*, s. 117

3. *Her türlü işgal ve müdahalenin Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf telakki edileceğinden birlikte müdafaa ve mukavemet kabul edilmiştir.*
4. *Hristiyan halka sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilmeyecektir.*
5. *Müslümanların çoğunlukta bulunduğu topraklarımızın bölünmesinden vazgeçilmelidir.*
6. *Bağımsızlığımız ve bütünlüğümüz korunmak şartıyla istila emeli beslemeyen bir devletin fenni, sinai yardımı kabul edilebilecektir.* Bu madde ile manda fikri reddedilmiştir.
7. *Hükümetin irade-i milliye'ye dayanması ve milli meclisin hemen toplanması gerektiği ihtar edilmiştir.*¹³⁷

Kongre, kabul ettiği nizamname gereğince dokuz kişilik bir Heyet-i Temsiliye seçerek dağılmış ve bu heyetin başkanlığına Mustafa Kemal Paşa'yı seçmişti. Nizamnamenin 7. Maddesine yapılan ek, Heyeti Temsiliye'nin nasıl seçileceğine dairdi.¹³⁸

İstanbul Hükümeti'nin Posta ve Telgraf haberleşmesini engellenmesine yönelik çalışmaları sonucunda Milli cemiyetlerin haberleşmeleri neredeyse kesilmişti. Mustafa Kemal Paşa, telgraf haberleşmesinin yeniden sağlanmasının çok önemli olduğunu özellikle vurguluyordu. Mustafa Kemal Paşa, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi'ne yazdığı 18 Ağustos 1919 tarihli yazıda şöyle diyordu:

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Heyet-i Merkeziyesine

Mahremdir. Erzurum 18.8.35

1- Hükümeti merkeziye milli teşebbüslere mani olmak için ittihazı tedabirde ısrar ediyor. Bu ısrarın kendi zaafıflarını tezyid etmekte bulunduğuna şüphe yoktur. Ancak Posta ve Telgraf Başmüdürü Refik Halit Beyin öteden beri milli cemiyetlerimiz merkezini beynindeki muhabereyi men için telgraf müdürlerine emirler verdiği malûmdur. Son zamanlarda bu hususta kati bir takım talimat ita ve bazı memurları azil suretiyle tehdit etmesi müessir olmaya başlamıştır. Yalnız telgraf muhaberatı değil posta müraselatı dahi kontrol altına alınmıştır. Ordunun dahi muhaberatımıza muaveneti his olunduğundan onun da takyidi muhaberatı için Harbiye Nezaretince müdahelât vuku bulmuştur. Milli cemiyetler muhaberatı ve bu suretle Heyatı muhtelif beynindeki irtibat munkati olmuştur. Bu hal devam ederse teşkilâtı milliyemizin taazzuv imkânı selbedilmiş

¹³⁷ H. Selvi, *Milli Mücadelede Erzurum 1918 – 1923*, s. 118; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 II*, s. 111

¹³⁸ H. Selvi, *Milli Mücadelede Erzurum 1918 – 1923*, s. 119 – 120

olacak ve zamanında cemiyet vazifei milliye ve vataniyesini ifaya muktedir olamayacaktır. Bu sebeple telgraf ve posta muhaberatını temin etmek cemiyetimiz için hayat ve memet meselesidir. Bu maksadın istihsali için bilâtereddüt en müessir çareye tevessül lâzımedendir.

2- Bu hususta varidi hatır olan cihet bilcümle telgraf merakizi bilhassa büyük tevzi merkezleri ciheti askeriye'nin gayri mahdud müzaheretiyile ahali tarafından işgal olunarak Refik Halit Beyin harekâtı vakıası cinayet olduğundan Divanı harbe verilmek üzere derhal azlini ve kongre beyannamesini çektiği için azledilen Sivas Başmüdürile merkez müdürünün iadei memuriyetlerini ve Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin ücreti mukabilinde çektikleri telgraflarının ve posta ile olan muhaberelelerinin en mukaddes ve mübrem vazife telâkki edilmesi lüzumunun Telgraf müdürlerine tebliğini Hükümeti Merkeziyeden talep etmektir ve talep edilen hususatın temin edildiğine maddeten kanaat hasıl oluncıya kadar bilcümle muhaberatı tatil eylemektir. Bu halde yalnız Heyeti Temsiliye'nin beis göremeyeceği makamatla muhabereye müsaade olunur.

3- İkinci maddede zikrolunan hareket ki millet tarafından bir grev mahiyetindedir, oraca nasıl mütalâa buyurulur, imkânı tatbiki ne derecededir, bu bapta daha makul ve fakat maksadı temin edebilecek müessir başka bir tedbir varidi hatırmıdır, bu hususta Müdafaa-i Hukuk cemiyeti heyeti merkeziye ve idarelerinin dahi rey ve mütalâası alınarak serian cevap ita buyurulmasını rica ederim.

4- İşbu telgrafname bilcümle merakize yazılmıştır, vurud edecek rey ve mütalâalara göre. ittihaz olunacak tedbir takarrür ettirilecektir.

5- Bu tezkerenin cevabının yirmi dört saat zarfında irsaline himmet buyurulmasını hasseten rica ederim efendim.

Kumandanlara aittir.

M. Kemal

(Heyeti Temsiliye mühürü) ¹³⁹

3.5. Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a Gelişi

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi hazırlıklarını yapmak üzere, buraya hareket edeceği sırada, Sivas Valisi Reşid Paşa'dan bir telgraf aldı. Vali Reşit, bu telgrafında, Sivas'ta bulunan Fransız Jandarma Müfettişi Binbaşı Mösyö Bruno'nun Sivas Kongresi hakkındaki düşüncelerini dinlediğini ve Adana'da bulunan Fransız

¹³⁹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 60-61

kuvvetleri ile Kongreyi basabileceklerinden endişe duyduğunu aktarmıştır. Bu telgrafa cevaben Mustafa Kemal Paşa ise, *Mösyö Bruno ve rüfekaşının makam-ı tehditte vuku bulan ifadelerini tamamen blöf olarak telakki ederim, Sivas Kongresinin toplanacağı yeni bir mesele olmayıp aylarca mukaddem, dünyaca malum olmuş bir girişimdir, demiştir.*¹⁴⁰

Bütün tehlikeleri dikkate alarak yola çıkan Mustafa Kemal Paşa, 2 Eylül 1919 akşamı maiyetiyle beraber Sivas'a beş kilometre mesafede Sivas halkı tarafından karşılandı. Sivas'a girdiği vakit de sokaklardaki halkın sevgi gösterileri ile karşılandı. Kendisine tahsis edilmiş olan sultani binasına gelip yerleşti. Burada karşılayanlar arasında Vali Reşid Paşa da vardı.¹⁴¹

3.5.1. Sivas Kongresi ve Artan Telgraf Muhaberatı

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919 günü açıldı ve Mustafa Kemal Paşa Başkanlığa seçildi. Kongrenin dördüncü gün görüşmelerinde Erzurum Kongresi Tüzüğü görüşülerek kabul edildi.¹⁴² Mondros Mütarekesinden beri Türkiye'nin siyasi atmosferinin en yüksek olduğu bir zaman yaşanıyordu. Mustafa Kemal bütün yetkilerinden istifa etmiş, hakkında tutuklama kararı yayınlanmış ve Sivas Kongresi de milli sır olmaktan çıkmıştı. Bu olumsuz tabloya rağmen Mustafa Kemal Paşa Erzurum Kongresi ile liderlik yolunun ilk dönemecini aşmış, Heyet-i Temsiliye Reisi olmuştu.¹⁴³ Şimdide Sivas Kongresinin lideriydi.

Sivas Kongresi sırasında buradaki telgrafhane kongre emrinde olarak, Harbiye Nezareti Erkan-ı Harbiye'si ile gizli münasebette idi. Harbiye Nezareti'nde Seryaver Binbaşı Salih Bey vardı. İntizar salonunda kurulmuş bir telgraf makinesi çalışmaktaydı. Salih Bey'in direktifi ile buradan Ankara ile muhabere edilirdi. Salih Bey kısa kısa şifrelerle yazılan telgrafların cevabını gizlilikle yazardı.¹⁴⁴

Sivas Kongresi sırasında bir tehlike baş gösterir. Elazığ Valiliğine tayin edilen Ali Galip, Sivas Kongresi'ni basmak ve Mustafa Kemal'i tutuklayarak kongreyi

¹⁴⁰ Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Kongresi* İnkılap ve Aka Kitabevleri, Sivas 1963, s. 84-85

¹⁴¹ S. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar II*, s. 94

¹⁴² Kemal Arıburnu, *Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997, s. 79-80

¹⁴³ S. Selek, *Anadolu İhtilali I*, s. 294-295

¹⁴⁴ Mustafa Gül, *Bir Telgraf Memurunun İfadesiyle Mütareke Döneminde İstanbul-Anadolu Haberleşmesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yay. CXII Temmuz 1997, s. 429-430

dağıtmakla görevlendirilmişti.¹⁴⁵ Ali Galip Bey jandarma, asker ve kuvvet toplayacak ve Sivas üzerine yürüyerek, gerekirse çatışacak, yapabilirse kongreyi dağıtacak Vilayet ve komutanlık makamını işgal edecekti. 906 numaralı şifre telgrafla gönderilen, Ali Galip'in kongreyi basması ile ilgili talimatname Sivas merkezinden geçerek Elazığ'a gidecekti. İşte bu yüzden, telgraf deşifre edilmişti. Böylece bu hareket akim kalmış ve Kongreye karşı girişilen teşebbüs ortaya çıkarılmıştı. Bu olaydan sonra Sivas'tan Dâhiliye Nazırına takım takım taarruz telgrafları çekilmiştir.¹⁴⁶

Kongrenin dördüncü günü gündeme geçildi. Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarını aynen kabul edip, bu kararları genişleterek bütün Anadolu ve Rumeli'yi kapsayacak şekle sokmuştur.¹⁴⁷

Erzurum Kongresi'nin nizamnamesi ve esas gayesi bu kongrenin de aldığı karar olmuştur. Erzurum'daki "Vilayat-ı Şarkîye" yerine Sivas'ta "Vatanın Bütünü" kavramı konularak kabul edildi. Kongre bütün Türkiye'yi temsil eden bir kongre haline geldi ve Türk milli mukavemetini yönetecek bir temsil heyeti vasfına dönüştü.¹⁴⁸

Kongre, Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan bütün Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyetleri'ni, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla tek bir çatı altında toplayarak milli teşkilatı, bütün vatana yaymış oldu.¹⁴⁹

Milli İstiklalinizin temini için Kuva-yı Milliye'yi amil ve irade-i milliye'yi hâkim kılmak esastır.

Öteden beri birlikte yaşadığımız gayri müslimlere sosyal ve siyasi dengemizi ihlal edecek ayrıcalıklar verilmeyecekti.¹⁵⁰

Sivas Kongresi boyunca en çok tartışılan konu Manda konusu olmuştur. Başka ülkenin yardımını, güdümü olmadan, düşmanla başa çıkamayacağımızı ileri sürüyorlar manda'nın bağımlılık sayılmayacağını söylüyorlardı. Ancak Mustafa Kemal ve kongre üyelerinin çoğunluğu hararetli tartışmalardan sonra, tam istiklal kararını benimseyerek manda meselesini bertaraf etti.¹⁵¹

¹⁴⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 II*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 123

¹⁴⁶ Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılap Yay. İstanbul 2009, s. 293

¹⁴⁷ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali I*, Kastaş Yay, İstanbul 2004, s. 298

¹⁴⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 II*, s. 123-124

¹⁴⁹ H. Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 192

¹⁵⁰ Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Türk Tarih Kurumu yay. Ankara 1999, s. 113 – 114

¹⁵¹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I*, Türk Tarih Kurumu yay, Ankara 2009, s. 248 – 249

Sivas kongresi sırasında telgraf muhaberatının önemi arttığı için, Mustafa Kemal'in yurdun her tarafıyla bağlantı kurabilmesine yardımcı olan telgrafhane, Paşa'nın en çok kullandığı daire olmuştur. Sivas'taki PTT idaresi bir telgraf makinesini ve bazı telgraf memurlarını kongre emrine vermiş ve Mustafa Kemal'in yurdun her tarafıyla bağlantı kurabilmesine yardımcı olunmuştur.¹⁵²

Sivas Kongresi yurt dışında da geniş yankılar uyandırmıştır. Batı basını Sivas Kongresinden sonra Anadolu hareketinin ciddiye alınması gerektiğini yazmıştır.¹⁵³ Artık bu hareket bir başıbozuk hareketi olarak değerlendirilemezdi.¹⁵⁴

İngilizler, Sivas Kongresi sonrası, Milli Hareket'te yaşanan bu gelişmelerin cumhuriyete doğru bir yöneliş olduğunu rapor ediyorlardı.¹⁵⁵

Mustafa Kemal Sivas'ta makine başında yapacağı her şeyi bir savaş yönetir gibi tasarlıyor, telgraflara hemen karşılık vererek başta İstanbul olmak üzere tüm Anadolu ile haberleşiyordu. Mustafa Kemal çok geçmeden Anadolu'nun geri kalanıyla da bağlantıya geçti.

Chicago Daily News gazetesinin Amerikalı muhabiri Louis E. Browne, aynı gazeteye gönderdiği bir telgrafta şöyle diyordu: 'Bu gece gördüğüm kadar iyi işleyen bir telgraf şebekesini ömrümde görmedim. Yarım saat içinde Erzurum, Erzincan, Musul, Diyarbakır, Samsun, Trabzon, Ankara, Malatya, Harput, Konya ve Bursa hepsi birbiriyle haberleşme halindeydiler. Bütün bu yerlere ulaşan telin bir ucunda Mustafa Kemal oturuyor, öbür ucunda da bu şehir ve kasabaların askeri komutanlarıyla mülki idare amirleri bulunuyordu. Durum olduğu gibi kendilerine anlatıldı ve ve bir tek istisnasıyla, bütün Anadolu, Mustafa Kemal'e kendi dilediği gibi hareket etmesini ve işin sonuna kadar gitmesi cevabını verdi.' O gün ve ertesi gece süresince bütün telgraf merkezleri kolordu komutanları tarafından işgal edilmişti.¹⁵⁶

Mustafa Kemal kongre kararları ve tebliğlerin, milletin geleceğine ilişkin her türlü kararlardan haberli olması için bekletilmeden tüm yurda, her çeşit araçla köylere kadar genelge edilmesini bildiren telgrafını yazdırıyordu.¹⁵⁷

Bundan sonra İstanbul'a gönderilen ultimatoma gibi bir telgrafta Mustafa Kemal;

¹⁵² Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Kongresi* İnkılap ve Aka Kitabevleri, Sivas 1963, s. 122-123

¹⁵³ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2011, s. 176-177

¹⁵⁴ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 66

¹⁵⁵ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 195

¹⁵⁶ Lord Kinnross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar yay. İstanbul 1990, s. 234

¹⁵⁷ Ali Sevim, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 101

Milletin Padişahımızdan başka hiçbirinize güveni kalmamıştır. Heyetiniz millet ile Padişah arasında engel oluyor. Bu inadınız bir saat daha sürerse, millet artık kendisini her türlü hareket ve icraatında serbest saymakta mazur görülecektir ve bütün vatanın, meşruluğunu kaybeden heyetinizle, kesin olarak ilişkisini ve bağlantısını kesecektir. Bu son ihtarımızdır. 12 Eylül sabahı İstanbul telgrafhanesinin hala Saray'la olan bağlantıyı açmayı reddetmesi üzerine bütün merkezlerden bir genelge çıkarıldı. Bunda meşru bir hükümet işbaşına geçinceye kadar İstanbul hükümetiyle bütün resmi bağların ve telgraf muhaberatının kesildiği bildiriliyordu.¹⁵⁸

Mustafa Kemal'in isteğine uyularak Anadolu'nun her tarafından hükumete, çekilmesini talep eden binlerce telgraf yağdırılıyordu.

Anadolu hareketinin İstanbul'da oluşturduğu hava karşısında Damat Ferit, artık daha fazla dayanamayacaktı. Haberleşme yollarına zorla el konulması hem İtilaf Devletleri'ni, hem de Ferit Paşa kabinesini beklediklerinden çok daha zor duruma soktu. Bu, merkezi hükumete karşı bir savaş ilanıydı. Mustafa Kemal ortamı iyi hazırlamıştı. Bu olaylar neticesinde, Sivas Heyet-i Temsiliye'sinin, ordu komutanları ve idari makamları yanına aldığı ve artık ciddiye alınması gerektiği anlaşılmıştı.

Mustafa Kemal, dostu Ruşen Eşref'e verdiği bir demeçte; ' Şimdi birinci aşama sona ermiş bulunuyor' demekte haklıydı. Samsun'a ayak bastığından beri kendisine karşı olan ve onu ordudan atan hükumeti ve İtilaf Devletlerine uşaklık eden Sadrazamı düşürmüştü.¹⁵⁹ 30 Eylül 1919 tarihinde istifa eden Damat Ferit hükumetinin yerine 2 Ekim 1919 tarihinde Ali Rıza Paşa kabinesi kuruldu.¹⁶⁰

Sivas Kongresi'nden sonra, Anadolu hareketi gücünü göstermeye başlayınca Yunan işgali de genişlemeye başladı. Bu durum karşısında, telgraf memurlarında zapturapt kalmamaya başlamıştı. Batı Anadolu'daki Fen Müfettişleri merkezi haberdar etmeden, Yunanlılarla çarpışan Kuvay-ı Milliye'ye hizmet etmekte, telgraf ve telefon hatları çekip her türlü muhabere malzemesini verip, beraber çalışıyorlardı.¹⁶¹

Bu durum karşısında Posta ve Telgraf Umum Müdürü Refik Halid Bey'de İstanbul Hükumeti tarafından görevden alınmıştır.¹⁶²

¹⁵⁸ Lord Kınross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, 1990, s. 235

¹⁵⁹ Lord Kınross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, 1990, s. 236-238

¹⁶⁰ Z. Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Ve Yeniden Yapılanması (1918 – 1920)*, s. 203

¹⁶¹ Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılâp Yay. İstanbul 2009, s. 285

¹⁶² Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılâp Yay. İstanbul 2009, s. 332

3.6. Amasya Görüşmeleri ve Amasya Mutabakatı

Sivas Kongresi'nden sonra İstanbul Hükümeti, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Amasya'da görüşmek üzere 20 Ekim 1919'da Salih Paşa'yı Amasya'ya gönderir.

Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile Salih Paşa arasında 20-22 Ekim 1919'da Amasya'da yapılan görüşmeler sonunda "Amasya Mutabakatı" imza edilir. Taraflar şu esaslar üzerinde anlaştılar:

- 1-Türk illerinin herhangi bir sebeple düşmana terk edilemeyeceği, Manda ve himayenin kabul edilemeyeceği, Vatanın bütünlüğü ve istiklalinin korunması.
- 2-Müslüman olmayan topluluklara Türk vatanının siyasi hâkimiyetini ve sosyal dengesini bozacak imtiyazların verilmemesi.
- 3-Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin İstanbul Hükümeti tarafından hukuki bir kuruluş olarak tanınması.
- 4-İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında yapılacak konferansa gönderilecek kimselerin Heyet-i Temsiliye tarafından da uygun görülen kişilerden seçilmesi
- 5-Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın İstanbul'da toplanmasının güvenlik için uygun olmadığı.(Bu madde anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle İstanbul Hükümeti tarafından reddedildi.)

Bu görüşmeler sırasında bazı gizli kararlar da alındı. Mutabakat metninde olmayan bu gizli kararlarda, İzmir'in Yunanlılardan boşaltılması için çalışılması, halka mitingler yaptırılması, zararlı cemiyetlerin çalışmalarına engel olunması, Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi'nin desteklenmesi Milli Mücadeleye taraftar memurların cezalandırılmaması gibi konular vardı.¹⁶³

Mustafa Kemal Paşa ile Ali Rıza Paşa Hükümeti temsilcisi Salih Paşa arasında Amasya buluşmasında alınan kararların sonucunda, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde teşkil edilen milli teşkilat ve Temsil Heyeti İstanbul Hükümeti tarafından resmen tanınmıştır. Ayrıca Milli iradeyi hâkim kılacak meclisin toplanması için seçimlerin yapılması da kabul edilmiştir.¹⁶⁴

16-28 Kasım 1919 tarihleri arasında Sivas Mekteb-i Sultani binasında bir araya gelen Heyet-i Temsiliye üyeleri ile kolordu ve tümen kumandanları bir dizi toplantı

¹⁶³ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkses, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 68

¹⁶⁴ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2011, s. 183-184

yapmışlardır. Sivas Kumandanlar Toplantısı olarak bilinen bu toplantının en önemli gündem maddesi Meclis-i Mebusan'ın nerede toplanacağı konusu olmuştur.¹⁶⁵

Sivas Kumandanlar toplantısında, kumandanların çoğunluğu meclisin İstanbul'da toplanması yönünde fikir beyan ettiler.

Kasım ayı içinde seçimler yapıldı. Damat Ferit'in partisi ile gayrimüslimler seçimi boykot etti. Seçimler Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kontrolünde tamamlandı. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'dan milletvekili seçildi.¹⁶⁶

3.7. Heyet-i Temsiliye Ve Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya Gelişi

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya geçmesi fikri Sivas Kumandanlar toplantısında alınan kararlardan birisidir.¹⁶⁷

Milli Mücadele'nin örgütlenmesi ve güç kazanmasına paralel olarak gelişen işgaller ve mücadelenin daha çok Yunanlılarla yapılacak olması, hareketin Sivas'tan idare edilmesini zorlaştırıyordu. İstanbul'da toplanacak meclise de çok uzak düşülüyordu. İstanbul ile irtibat ve muhaberat da zor oluyordu. Bu türden engellerin ortadan kalkması ulaşım ve haberleşme yönünden daha uygun bir merkez olan Ankara ile aşılmaya karar verildi. Haberleşme de Ankara aracılık ediyor, demiryolu Ankara'ya kadar geliyordu. Ayrıca Ali Fuat Paşa komutasındaki 20. Kolordu Ankara'da bulunuyordu. Ankaralılar başından beri Milli Mücadele'nin yanında yer alarak İstanbul Hükümeti'nin atadığı valiye de itaat etmemişlerdi.¹⁶⁸

Ankara'ya gitmekte olan Mustafa Kemal'i oradaki Mütareke Heyetinin varlığı rahatsız ediyordu. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya, İngiliz ve Fransızlardan oluşan bu heyetten bahisle, Ankara'yı terk etmeleri için bir çare düşünmesini emretmişti. Ali Fuat Paşa da, polis ve askerlerden oluşan Çapulcu grubu kimliğiyle bir grup oluşturmuş ve mütareke heyeti üyelerinin evlerine yönelik rahatsızlık sağlamıştır. Canlarının tehlikeye girdiğini gören Mütareke Heyeti, Mustafa Kemal'e şikâyet gelmişse de sonuç alamayarak o gece gizlice Ankara'dan ayrılmışlardır.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Mesut Aydın; Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cantekin Mat. Ankara 2011, s. 200

¹⁶⁶ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Data Yay. Ankara 2009 s. 70

¹⁶⁷ Mesut Aydın; Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, s. 201

¹⁶⁸ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 69-70

¹⁶⁹ Zeynel Lüle, *Mustafa Kemal'in Can Yoldaşı Ali Çavuş*, İstanbul 2008, s.72-73

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları 27 Aralık 1919'da şehre girdikten sonra, burada Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı ve Ankara müftüsü olan Rıfat Börekçi tarafından karşılandılar. Ankara Ziraat Mektebi'ne giderek oraya yerleştiler.¹⁷⁰

3.8. Son Osmanlı Meclisi'nin Toplanması ve Çalışmaları

Ankara'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan cephelerdeki gelişmeleri takip ederken diğer taraftan İstanbul'da toplanacak meclise katılacak milletvekilleri ile meşgul oldu. İstanbul'a giden başta Rauf Bey olmak üzere, Milletvekillerine izlenecek yol hakkında tavsiyelerde bulundu. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa Meclis başkanı seçilecek, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk gurubu oluşturulacak, Sivas kongresi kararları mecliste onaylatılacaktı.¹⁷¹

Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanmıştır. Erzurum Milletvekili seçilen Mustafa Kemal paşa İstanbul'a gitmeyerek Ankara'da kalmıştır. Daha önce kararlaştırıldığı halde Mustafa Kemal meclis başkanlığına seçilememiştir. Ankara'da varılan diğer bir karar gereğince mecliste Müdafaa-i Hukuk gurubu kurulamamış onun yerine Felah-ı Vatan gurubu oluşturulmuştur. Ancak meclis 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi kabul etmiş ve 17 Şubat 1920'de dünyaya duyurmuştur.

Olağanüstü şartlarda kabul edilen bu metin bir özgürlük ve bağımsızlık bildirisi niteliğindedir. Misak-ı Milli ile yapılan bu cüretkâr çıkış İtilaf devletlerini telaşlandırmıştır.¹⁷²

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin etkinliğini güçlü kılmak isteyen, Mustafa Kemal, 23/24.I.1920 tarihinde Ankara'dan Posta ve Telgraf Başmüdürlüklerine Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin çekecekleri telgraflardan ücret alınmaması hususunda bir genelge gönderdi.¹⁷³

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine

Bilumum Telgraf ve Posta Başmüdüriyetlerine yazılan tebligat zire (aşağıya) aynen çıkarılmıştır. Hilâfında harekete cüret edecek memurların isimlerinin Heyeti Temsiliye 'ye işan rica olunur.

23/24.1.36(1920)

Heyeti Temsiliye namına

Mustafa Kemal

¹⁷⁰ Mesut Aydın; Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cantekin Mat. Ankara 2011, s. 201

¹⁷¹ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 70

¹⁷² Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 185-187

¹⁷³ Ali Sevim, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 184

Suret

*Evvelce vaki olan müracaat üzerine Müdafaa-i Hukuk cemiyeti heyetlerinin keşide edeceği telgrafların servis olarak bilâücret kabulünün Meclisi vükelâca takarrür ve tamim edildiği hükümeti merkeziyece cevaben bildirilmişti. Son günlerde bu gibi telgraflardan ücret talep edildiği vaki olan şikâyetten anlaşılmıştır. Badema bu husustaki mukarrerat ve emir hilâfında harekete zinhar itibar edilmemesi lüzumu tamim olunur.*¹⁷⁴

Mustafa Kemal Paşa fevkalade hadiselerin arifesinde bulunulduğunu işgalden dört gün önce İstanbul'daki arkadaşlarına bir telgraf ile bildirmiştir. Bu telgrafında Anadolu'da bulunmaları faydalı arkadaşların gafil avlanmadan İstanbul'dan ayrılmaları için şimdiden tedbir almaları gerektiğini bildirmiştir.

Ankara'dan 12 Mart 1920

İngiliz mümessili olarak Ankara'da bulunan (Vitol) dün buradan ağır eşyasını da alarak şimendifere binip gitmiştir. Hükmetmek lazımdır ki fevkalade hadiselerin arifesinde bulunuyoruz. Daha ziyade İstanbul'da vuku ve tahakkukuna olunabilecek olan bu hadiselerin tevlit edebileceği mühim ve vahim vaziyetler üzerine arkadaşların nazarı dikkatlerini celbe musaraat ederim. Her ihtimale karşı bilhassa Anadolu'da bulunmaları faydalı olan arkadaşların gafil avlanmayarak icabında sür 'at ve emniyetle Anadolu'ya geçmek için şimdiden tertibat almış olmaları lazımdır.

Mustafa Kemal ¹⁷⁵

İşgalden bir gün önce İstanbul'daki Türk Ocakları, binası İtilaf kuvvetleri tarafından basılarak birçok aydın tutuklanmıştır.¹⁷⁶

Muhaberatın Anadolu hareketine kazandırdığı gücü gören İngilizler İstanbul'un işgaline hazırlık olmak üzere Anadolu telgraf kuruluşu hakkında etüt yapıyorlardı. Posta Telgraf Genel Müdürü'nü ziyaret ederek Anadolu telgraf merkezleri hakkında incelemelerde bulunmuş, resmi telgraf haritalarını Genel Müdürlük 'ten almışlardır. İngilizler, 12 Mart'ta telgraf sınırlarımız hakkında bazı yeni araştırmalarda bulunmuşlardır. Temsil Heyeti de Telgraf görüşmelerinin durdurulması yönünde

¹⁷⁴ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 180-181

¹⁷⁵ Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yay, İstanbul 1955, s. 10

¹⁷⁶ R. Doğanay, E. Açıkses, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 72

İstanbul'da yapılacak uygulamaya karşı gerekli önlemlerin alınmasını sağlamıştır.¹⁷⁷ İstanbul'un işgali durumunda, Meclis ne olursa olsun İtilaf Devletleri'nin kararlarını dinlememeli ve çalışmalarını sürdürmeliydi. Ancak, İstanbul'dakinin yerini alacak bir hükümet kurabilmek için yeteri kadar Milliyetçinin Anadolu'ya gelmeleri gerekiyordu. Bunların kaçışını kolaylaştırmak için Osmanlı Bankası'na para da yollanmıştı.¹⁷⁸

3.9. İstanbul'un İşgali ve Mustafa Kemal Paşa'nın Tepkisi

İstanbul İtilaf kuvvetleri tarafından 16 Mart 1920 Salı günü ikinci defa ve bu sefer resmen işgal edildi. Resmi mahiyetteki bu işgal aynı zamanda kanlı olmuştur.¹⁷⁹

Başta İngilizler olmak üzere İtilaf kuvvetleri toplantı halindeki Meclis-i Mebusan'ı basıyor ve bir kısım vekilleri tutukluyor. Genel Kurmay Umumiye dairesini ve Telgraf ve Posta binasını işgal ediyorlardı.¹⁸⁰

Harbiye Nezareti Erkan-ı Harbiye Riyaseti telgrafhanesinde Çalışan telgrafçı Mahmud (Ezan) Hoca'nın anlattığına göre, bu telgrafhanede; İrfan ve Ruhi adında iki askeri muhabereci ve bir müdür çalışmaktaymış. Harbiye Nezareti Erkan-ı Harbiye Riyaseti telgrafhanesi Sivas telgrafhanesi ile gizli muhaberat ettiği için lağvedilince, Harbiye Nezareti Mülkiye telgrafhanesi 'de çalışmaya başlamışlar.¹⁸¹

İtilaf Devletleri, İstanbul'un işgali sırasında bazı yerlerde, bu arada Şehzadebaşı'ndaki fırka merkezi olan Letafet apartmanında askerlerimizi şehit ettikten sonra her tarafta asker bulundurmaya giriştiler. Bu olayları telgrafçı Mahmud (Ezan) Hoca Ankara'daki merkezdeki vazifeli ye iletliyordu. Makine başında Mustafa Kemal Paşa bekliyordu. Telgrafçı Hamdi her gördüğünü yazmasını, son ana kadar makine başında durmanın emredildiğini söylemiştir.

Daireye gelen memurlar Mahmud (Ezan) Hoca'ya muhabereyi bırakmasını aksi halde onun yüzünden mahvolacaklarını söylemişlerse de bu kahraman telgrafçı olup bitenleri Ankara'ya bildirmeye devam etmiştir. Sonunda telgrafhaneye de gelen İngilizler Mahmud (Ezan) Hoca'yı tutuklamışlardır. Ankara ile haberleşme kesilmişti.

¹⁷⁷ Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1906-1938*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara 2006, s.85

¹⁷⁸ Lord Kinnross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar Yay. İstanbul 1990, s. 249

¹⁷⁹ Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*, İstanbul 1975, s.434-435

¹⁸⁰ Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*, s. 436

¹⁸¹ Mustafa Gül, *Bir Telgraf Memurunun İfadesiyle Mütareke Döneminde İstanbul-Anadolu Haberleşmesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yay. C.XII Temmuz 1997, s. 428-429

Mahmud (Ezan) Hoca, üç gün hapis tutulduktan sonra telgrafhanede sorguya çekilmiştir.¹⁸²

Bir diğer telgrafçı Manastırlı Hamdi ise 16 Mart 1920 tarihinde yani İstanbul'un resmen ve cebren işgali sırasında İstanbul Merkez Telgrafhanesinde çalışıyor ve durumu Mustafa Kemal'e bildiriyor. Bu süreç Manastırlı Hamdi hikâyesinde şöyle ifade edilmektedir:

1920 senesi Mart'ının 16'ncı günü öğleden önce, saat 10.00'da makine başında Mustafa Kemal'e şöyle bir telgraf geldi:

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

İstanbul, 16. 3. 1920

Bu sabah, Şehzadebaşı'ndaki Muzıka Karakolu'nu İngilizler basıp oradaki askerlerle çarpışarak, sonunda şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bilgilerinize arz olunur.

Manastırlı Hamdi

Mustafa Kemal, bu telgrafın altına kurşun kalemle “İvedi olarak kolordulara benim imzamla Mustafa Kemal” işaretini koyduktan sonra, telgrafı verenden açıklama istemeye başladı. Manastırlı Hamdi Efendi birbiri ardınca bilgi vermeye devam etti.

Bizim en çok güvendiğimiz bir arkadaşımız var ki, yalnız o değil, herkes, yani gelenler söylüyor. Şimdi de Harbiye'nin işgalini haber aldık. Hatta Beyoğlu Telgrafhanesinin önünde İngiliz askerlerinin bulunduğu öğrendik, fakat telgrafhaneyi işgal edip etmeyecekleri bilinmiyor.

Bu sıra da Harbiye telgrafhanesinde görevli memur Ali, bilgi vermeye başlar:

Sabahleyin İngilizler basarak altı kişiyi şehit ettiler. On beş kadar da yaralı var. Şimdi İngiliz askerleri dolaşıyor. Şimdi, işte, İngiliz askerleri Nezaret'e giriyorlar. İşte içeri giriyorlar. Nizamiye kapısına. Teli kes! İngilizler buradadır.

Manastırlı Hamdi Efendi, Mustafa Kemal'i yeniden buldu.

Paşa Hazretleri,

Harbiye telgrafhanesini de İngiliz askerleri, işgal edip teli kestikleri gibi bir yandan Tophane'yi işgal ediyorlar, bir yandan da zırhlılardan asker çıkarılıyor. Durum ağırlaşıyor efendim. Sabahki çarpışmada 6 şehit 15 yaralımız var. Paşa Hazretleri, yüksek emirlerinizi bekliyorum.

¹⁸² Mustafa Gül, *Bir Telgraf Memurunun İfadesiyle Mütareke Döneminde İstanbul-Anadolu Haberleşmesi*, s. 430

16 Mart 1920

Hamdi

Bir sonraki telgrafında Hamdi Efendi İşgalin Derince 'ye kadar genişlediğini bildiriyor ve bir saate kadar oldukları telgrafhanenin de işgal edileceğini bildiriyordu.

Mustafa Kemal Paşa Bir an önce İstanbul üzerinden Edirne'ye çektilmesinin istediği telgrafında, “ Milletvekilleri ile ilgili bir haber aldınız mı? Meclis Telgrafhanesi cevap veriyor mu?” diye sorar.

Evet veriyor. 14'ncü Kolordu Komutanı hazır. Paşa istiyordu, verelim mi?

Bundan sonra artık Hamdi Efendi'nin sözünü işitemediklerini söyleyen Mustafa Kemal, İstanbul merkezinin de işgal edilmiş olduğuna hükmetti.

Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul'un işgalini haber almak için kim bilir ne kadar çok beklemek gerekecekti. İstanbul'da bulunan nazır, milletvekili, komutan ve teşkilatımızdan bir kimsenin çıkıp da Mustafa Kemal'e vaktinde haber vermeyi düşünememiş olduğu anlaşılıyor. Mustafa Kemal bu durumu şöyle yorumluyor: *Bir ucu Ankara'da bulunan telin İstanbul'da bulunan ucuna yanaşamayacak kadar şaşkın bir duruma gelmiş olduklarına hükmetmek, bilmem ki doğru olur mu?*”¹⁸³

Böylece Anadolu'nun İstanbul ile telgraf muhaberatı kesilmiştir.

İtilaf Devletleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal ettikten sonra Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal paşa, İstanbul'da bulunan yabancı devletlerin mümessillerine, Fransa, İngiltere ve İtalya Millet Meclislerine verilmek üzere Antalya'daki İtalyan Temsilciliğine birer protesto telgrafları çekti. Bir başka talimatıyla bütün vali ve kumandanlardan aynı yerlere protesto telgrafları çekmelerini istedi. Mustafa Kemal paşa 16 Mart 1920'de millete hitaben de bir bildiri yayınladı. Bu bildiride işgal ile Osmanlı Devletinin hayatına son verilmiş olunduğunu vatan ve istiklalimizi kurtarmak için mücadele edilmesi gerektiğini bildirmiştir. 17 Mart 1920'de yayınladığı telgraflarla da hiçbir askeri ve sivil makamın İstanbul ile haberleşmemesini Heyet-i Temsiliye ile irtibatlarını devam ettirmelerini istemiştir¹⁸⁴

Haberleşme işlerinin düzene koyulması için bir merkezi örgütün kurulması adına çalışmalara başlandı. O sırada Afyon'da bulunan muamelat müfettişlerinden Edip Bey, Ankara'ya çağırıldı. Edip Bey, kendisi gibi Muamelat Müfettişi olan İsmail

¹⁸³ M. K. Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, s. 281-282

¹⁸⁴ Devrim Vardar, *İstanbul'un İşgali 1918-1923*, Doğu Kitabevi Yay. İstanbul 2011 s. 174

Hakkı Bey ile birlikte doğrudan Mustafa Kemal'den emir almak üzere Ankara Telgrafhanesinde, Posta ve Telgraf Bürosu adıyla bir yönetim merkezi kurdu.¹⁸⁵

Mustafa Kemal Paşa, işgalin olacağını İtalyan kaynaklarından öğrendikten sonra 17 Mart tarihinde kolordulara ve valilere alınacak tedbirleri telgrafla bildirdi. Buna göre;

1. İstanbul'un İşgali, İtilaf devletleri ve tarafsız devletler nezdinde Telgrafla protesto edilecek.
2. Önemli telgraf merkezleri kontrol edilecektir.
3. Telgraf memurları, İstanbul'dan çekilen düşman tebliğlerini alıp yaymayacaklar ve Anadolu'da yapılan muhaberatı da İstanbul'a vermeyecekler. Bu emre uymayanlar casus sayılacaklar.
4. İşgali protesto için yazılan telgraflardan ücret alınmayacak.¹⁸⁶

Mustafa Kemal Paşa, kolordu komutanlıklarına, müstakil livalara, Posta ve Telgraf Başmüdürlükleri 'ne bir genelge yayınlayarak; İstanbul ile resmi ve özel bütün telgraf haberleşmelerinin ve telgraf memurlarının milli teşkilattan gizli yazışmalarının yasaklandığını, özellikle İstanbul'dan düşman bildirilerini alıp Anadolu içine yayanlar Anadolu haberleşmelerini İstanbul'a verenler casus sayılacağından, bu hareketlerinin gerçekleşmesi halinde derhal ve şiddetle cezalandırılacağını bildiriyordu.¹⁸⁷

19 Mart 1920 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa vilayetlere, sancaklara, kolordu kumandanlarına, Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatı ile yayınladığı genelgede Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin açılacağını bildirdi. Milletın yeniden seçeceği temsilcilerle, Anadolu'ya geçebilecek mebuslardan kurulacak yeni Meclis, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını temin edecek tedbirleri alacak ve uygulayacaktı.¹⁸⁸

İşgal kuvvetleri kumandanı, Salih Paşa'ya müracaat ederek, Anadolu'daki Kuvayı Milliye'den duyduğu rahatsızlığı dile getirerek, Kuvayı Milliye'yi reddettiğini belirtmiş ve bu durumun kamuoyuna ilan edilmesi gerektiği teklifinde bulunmuşsa da, Salih Paşa, buna rıza göstermemiş ve çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Asaf Tanrıcut, *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı II*, Ankara 1968, s. 672

¹⁸⁶ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkşes, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Data Yay. Ankara 2009 s. 73

¹⁸⁷ Utkan Kocaturk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s.206

¹⁸⁸ R. Doğanay, E. Açıkşes, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 74

¹⁸⁹ H. Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 19

Damat Ferit Paşa 5 Nisan 1920’de yeniden iktidara geçer geçmez İtilaf kuvvetlerinden güç alarak, Milli Mücadeleyi engellemek için aklına gelen tedbirleri almaya çalışmıştır. Bu arada Damat Ferit Paşa, Kuvayı Milliye’nin hıyaneti hakkında fetvalar neşrederek, İstanbul’da Kuvayı İnzibatiye adı altında, milli kuvvetlere karşı kullanılmak üzere bir ordu teşkil etmeye çalışmıştır.¹⁹⁰

İstanbul işgal edildikten sonra İstanbul’daki vatanseverler Anadolu’ya gelmeye özendirildi.

16 Mart 1920 saat’10 dan önce İstanbul telgrafçılarından vatansever bir kişinin Ankara’da Ziraat okulundaki Milli Mücadelecilerin telgraf merkezine gönderdiği telgraf, İstanbul işgalinin kanlı bir şekilde başladığını bildirdi. İstanbul merkezinden, Harbiye telgrafhanesinden ve telgraf aleti başındaki birçok vatansever memurlardan çeşitli telgraflar alınıyordu. Toplanan bilgiler Mustafa Kemal Paşa tarafından aynı gün bir genelge ile duyuruldu. Alınan önlemler şu şekilde sıralandı:

1-İstanbul’un işgali karşısında galeyana gelebilecek Anadolu insanının bastırılması ve korkutulması için, İstanbul’dan gönderilecek düşman asker nakline imkân vermemek ve Anadolu’daki önemli yerlerin bir işgal tehlikesi ile karşı karşıya kalmaması için Geyve Ulukışla civarında demiryolunun kullanılamaz hale getirilmesi

2- İngilizler Telgraf merkezlerini ele geçirdiği için İstanbul’dan gelebilecek bir bildirinin, meşru bir makamdan verilmesine imkân kalmadığından, İngiliz bildirimleri ile halkın anlayışının karmakarışık duruma düşürülmesini önlemek amacı ile telgraf görüşmelerinin kesilmesi konusundaki mülki ve askeri makama gerekli bildirimin duyurulması.

3- Telgraf görüşmeleri denetim altına alınacaktı.

İstanbul’da telgraf görüşmeleri konusunda alınan önlemlerin ne kadar isabetli olduğu, İngilizlerin Ankara’ya resmi bildiri göndermek istemeleri ile anlaşıldı. İngilizlerin bu bildirisinde milli teşkilat kurucularını ittihatçılıkla suçluyor ve İstanbul’un işgalinin geçici olduğu ifade ediliyordu Bir diğer bildiride ise İstanbul hükümeti İşgalin geçici olduğunu ve ülke içindeki huzurun bozulmaması gerektiğini ifade ediyordu. Bu hükümet bildirisi de aynı nedenlerle engellendi. ¹⁹¹

¹⁹⁰ Orhan Doğan, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Sözkese yay. Ankara 2010, s. 211

¹⁹¹ Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1906-1938*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara 2006, s.86-87

İşgal sonucunda ortaya çıkan olağanüstü durumun neticesindeki üzüntümüz bütün dünyanın aydın insanlığına ve bütün İslam dünyasına özel bir bildiri ile duyuruldu. Milletimizce İtilaf Devletleri temsilcileri kınandı.¹⁹²

İstanbul'da İngilizlerle, Anadolu hareketi telgrafla muhaberat savaşına giriyordu. İstanbul'un İşgali Kazım Karabekir Paşa'ya Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından telgraf ile bildirilmiştir.

Bu telgrafi bir dakika tehir eden haini vatandır. Ankara: 16.3.1336

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hz.

İngilizlerin İstanbul'u ve Hükümeti Osmaniye'yi işgal eylemeleri üzerine bervechiâti hususatın tatbik ve icrası münasip görülmüştür.

1- Geyve Boğazının tarafımızdan işgali ve şümendöfer köprüsünün tahribi.

2- Geyve, Ankara Pozantı mıntikasındaki şümendöfer hatlarına ve malzemesine vazi'yed edilmek için bu hat boyundaki kuvvei İtilâfiyenin silâhları alınarak tevkifleri.

3- Konyada Anadolu hat komiseri muavininin derhal şümendöferlere vazi'yed ederek işletmesinin temini ve enirine itaat etmeyen şümendöfer memurlarının tedibi için tedabiri lâzime ittihazı.

4— istanbul ile mevcut telgraf hututunun kısmı azamisi Geyve'den geçtiğinden Geyve santralının ciheti askeriye tarafından derhal işgali.

20. Kolordu Kumandan Vekili

Heyeti Temsiliye namına

Mahmut

*Mustafa Kemal*¹⁹³

Mustafa Kemal Paşa'nın özellikle telgraf muhaberatı ile ilgili önlemleri sayesinde Anadolu hareketinin millet ile bütünleşmesini engellemek isteyen İngilizlere fırsat verilmemişti.

İstanbul'un İşgali ile İngilizler Osmanlı Hükümeti'ni küçük düşürdüler ve İstemedenden de olsa Mustafa Kemal için büyük bir engeli ortadan kaldırmış oldular.¹⁹⁴ İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal ederek, Anadolu'da olduğu kadar Avrupa Türkiye'sinde de en geçerli fermanın, Mustafa Kemal Paşa'nın fermanı olmasını sağladılar.¹⁹⁵

¹⁹² Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1906-1938*, 88-89

¹⁹³ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 266

¹⁹⁴ Andrew Mango, *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010, s.323

¹⁹⁵ Lord Kinnross, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar Yay. İstanbul 1990, s. 253

3.9.1. İstanbul Telgrafhanelerinin İngiliz Kontrolüne Girmesi

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'un işgal edileceğini Fransız kaynaklarından öğrenerek, İstanbul'da Rauf Bey'e haberi duyurmuş ve şehirden ayrılmaya hazır olmalarını bildirmişti.¹⁹⁶ Daha sonra İstanbul'un işgalini, bir gün önceden Kazım Karabekir Paşa'ya bir telgraf ile bildirdi:

15. K. K. Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

Ankara: 15.3.336 (15.3.1920)

Dersaadetten bugün alınan malûmat atide arz olunur: İngilizler dün telgrafhaneyi kontrol etmişler. Yarın 16.3.336 saat onda teşebbüsât vaki olacağı İtalyan menabiinden tekrar bildirilmektedir. Sadrazam mümessillere, Hariciye Nazırını göndererek bugünlerde Mutelifine istinaden bazı mebusların tevkif olunacağına dair şayiat çıktığını söyliyerek ve anlatarak arzı malûmat eyledi.

Heyeti Temsiliye namına

*M. Kemal*¹⁹⁷

İstanbul işgal edildiği sırada 16 Mart 1920'de önce Harbiye telgrafhanesi işgal edildi. Harbiye telgrafhanesinin işgalini bildiren Telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey, burada altı şehit verildiğini, Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf ile bildiriyordu. Daha sonra Beyoğlu telgrafhanesini de işgal ettiklerini, Hamdi bey bildirmiştir. Hamdi Beyden haber kesilince anlaşıldı ki İstanbul merkez telgrafhanesi de işgal edilmiş.¹⁹⁸

İngilizler İstanbul'un resmen işgali ile telgrafhanelere de el koyarak idareye hâkim oldular.¹⁹⁹

3.10. İstanbul'dan Anadolu'ya Kaçış Yolunda İlk Durak

İstanbul'dan Anadolu'ya kaçarak Milli harekete katılmak isteyen vatanseverler önce Özbekler Tekkesine gelirlerdi.

İstanbul'un 16 Mart 1920'de İtilaf Devletleri tarafından resmen işgali, Milli Mücadele'yi destekleyen insanların İstanbul'da kalmalarını tehlikeli hale getirmişti. İstanbul'da bulunan birçok asker ve sivil erkân Milli Mücadele'nin başlamasından sonra Anadolu'ya geçmek için her türlü tehlikeyi göze almışlardı. Meclis-i Mebusan'ın basılması, üyelerinin tutuklanması, bazı vatanperverlerin İtilaf Devletleri ve İstanbul

¹⁹⁶ Lord Kinnross, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, s. 249

¹⁹⁷ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 263-264

¹⁹⁸ Muttalıp Çardak, *Telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey*, Özyürek basımevi, İstanbul 1984, s. 14-16

¹⁹⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 II*, s. 199

hükûmetleri tarafından aranmaya başlaması veya tutuklanması, mebus, subay ve memurların Anadolu'ya geçişini hızlandırdı. Anadolu'ya yalnız subay ve sivillerin geçişi değil, gerekli silah ve cephanenin de kaçırılması gerekiyordu. Boğazlar ve önemli deniz yollarının, işgal devletlerinin denetim ve kontrolünde olması milli mücadeleye katılacak insan ve kaçırılacak silahlar için en emin yolun karayolu olduğunu gösteriyordu. İşgal devletlerinin kontrolü altında ki İstanbul'da vatanın kurtuluşu için çalışmalar yapmak her geçen gün imkânsız hale geliyordu. Dolayısıyla Milli Mücadele'ye katkı yapan en önemli güzergâh İstanbul-İzmit- Geyve-Adapazarı yoluydu Anadolu'ya ilk geçişlerin büyük çoğunluğu bu yol üzerinden gerçekleşmişti. Bu geçişler sırasında yolculara kılavuzluk ve lojistik destek sağlayan kuruluşlardan biri de Karakol Cemiyeti idi. Cemiyet geçişlerin güvenli ve kolayca yapılabilmesi için bir menzil hattı teşkilatı kurmuştu. Bu teşkilatın başında Kocaeli Kuva-yı Milliye Kumandanı Yenibahçeli Şükrü Bey bulunuyordu.

Anadolu'ya geçiş açısından Sultan Tepe Özbekler Tekkesi Milli Mücadele tarihinde de önemli bir yere sahiptir. Çünkü menzil hattı Üsküdar'da Özbekler Tekkesinden başlayarak Geyve'ye kadar devam etmekteydi. O günlerin millet fedailerini, Ankara'ya ulaştıran önemli yollardan birinin ilk durağı ve gizli sığınağı olan Özbekler Tekkesinin son şeyhi olan Ata Efendi'nin, vasıtasıyla Anadolu'ya gitmek isteyenler önce Özbekler Dergâhına gider ve menzil Teşkilatı'nın kontrolünde yolculuğa başlarlardı. Şeyh Ata'nın tekkesine gelenler kapıyı açana: “ *Bizi İsa yolladı*” parolasını vererek içeri girer ve plana göre Anadolu'ya geçişleri sağlanırdı.

Anadolu'ya bu yolla gecen Türk Aydınlarının ilk büyük gurubunu Halide Edip Adıvar ve beraberinde ki 24 mebus oluşturunuyordu. Halide Edip ve Doktor Adnan Adıvar Özbekler Dergâhına giderek Şeyh Ata vasıtasıyla Anadolu yolculuğuna başlamışlardı. Birlikte Tepeviran'a doğru yola çıktılar. Burada kafiye yeni katılımlar oldu. Güzergâh Korna Koyu üzerinden geçmekteydi. Bir gece önce aynı yollardan İsmail Fazıl Paşa (Ali Fuat Cebesoy'un babası), Halide Edip kafilesinin yolda olduğunu Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmiş, fakat bu haber İngilizlerin eline geçince Korna Koyu işgal edilmişti. Kafiye Yenibahçeli Şükrü Bey'in yardımıyla İzmit'ten geçerek üç günlük bir yolculuktan sonra Adapazarı'na ulaşacaktı (20 Mart 1920). Halide Edip kafilesiyle aynı günlerde Kaymakam Hüsrev Gerede, Kaymakam Kazım, kaymakam Naim Cevat, Hüsrev Bey'in kardeşi kaymakam Besalet Beyler Anadolu'ya geçtiler.

Özbekler Tekkesi, bir posta merkezi gibi de çalışıyordu. Ankara ile yapılacak bilgi alışverişleri İçin bu kanal kullanılıyordu. İstanbullu erlerin aileleriyle mektuplaşmaları da bu yolla sağlanıyordu. Hukukçu olan Şeyh Ata Efendi (1883-1936), Karakol Cemiyeti'nin kurucularındandı. Temsil ettiği dini ve manevi değerleri, vatanın kurtuluşu ve istiklaline vakfetmişti.

Bu tekke kanalıyla Anadolu'ya geçenler arasında Harbiye Nazırı Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Celal Bayar, Adnan ve Halide Edip Adivar, mebuslardan Ali Fuat Cebesoy'un babası İsmail Fazıl Paşa, Mehmed Akif Ersoy, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), eski meclis-i mebusan başkanı Celalettin Arif Bey, Yunus Nadi, Miralay Kazım(Orbay), Erzurum mebusları Hüseyin Avni, Necati, Zihni ve Necip Beyler İsmail Suphi(Soysallıoğlu), Sakallı Nureddin Paşa, erkân-ı harbiye kaymakamı Seyfi, Binbaşı Saffet (Arıkan), Ahmet Ferit, İbrahim Süreyya, Nevres, Çerkez Ethem'in kardeşi Saruhan Mebusu Binbaşı Reşit, Hüsrev(Gerede), Keskin Mebusu Rıza, İstanbul mebusu Ali Rıza, Binbaşı Besalet Beyler, emekli kolağası Manastırlı Nuri, polis merkezi memurlarından Manastırlı Nuri (Conker), Yüzbaşı İsmail Hakkı, Mehmet Ali, Erkan-ı Harp Derviş, Mülazım-ı evvel Abdurrahman gibi isimler vardır.²⁰⁰

İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal ettikten sonra, bazı resmi makamlara ve telgrafhanelere el koymuştur. Meclis dağıtılmış ve tutuklamalar başlamıştır. Ondan sonra bazı mebuslar bu tekke yoluyla Anadolu'ya kaçmıştır. Ancak bir süre sonra tekkenin farkına varılmış ve tekke basılarak kapatılmıştır.²⁰¹

Kocaeli Yarımadası'nın tam ortasında Ankara'ya bağlı Kuşçalı telgrafhane merkezi o tarihte büyük bir önem taşımaktaydı.²⁰²

Kocaeli Yarımadası ortasında, Kuşçalı mevkiinde bu muhabere merkezinden doğruca Ankara ile serbestçe haberleşme yapılabilirdi. Fevzi Paşa (Çakmak) da buradan Mustafa Kemal Paşa ile telgrafla görüşmüştür.²⁰³ Muhaberelerin bir kısmı Kocaeli'nde Kuşçalı Köyü'ne kadar gelen bu hatla oluyordu. İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya hareket eden Yunus Nadi Bey, Kuşçalı Telgrafhanesine gelmiş ve buradan Mustafa Kemal Paşa ile telgrafla görüşmüştür.

²⁰⁰ Süleyman Beyoğlu, *Milli Mücadele ve Özbekler Tekkesi*, Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs Bildirileri, C. 1, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul, Ocak 2004, s.207-209

²⁰¹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber* I, Türk Tarih Kurumu yay, Ankara 2009, s. 557

²⁰² Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yay, İstanbul 1955, s.36 – 42,

²⁰³ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920- 29 Ekim 1923)* IV, I. Kısım, Genelkurmay Basımevi 1984, Genelkurmay Başkanlığı Ankara, s.189

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Ankara seyahatimin ikinci merhalesi olan Kuşçalı'dan zatı devletlerini selamlamakla mübahiyim. Makine başında konuşabilmek için akşam yaptığımız taharriyat netice vermedi. Sabahleyin yine devam edeceğiz. Şayet o zamana kadar muhabere temin edilirse makine başında doğrudan doğruya ve bizzat arzı malumat eylemek benim için saadet olacaktır.

*Yunus Nadi*²⁰⁴

Kuşçalı 'da başka bir evde misafir bulunan bazı mebuslar da telgrafhaneye gelirler. İstanbul'dan yola çıkan Erzurum mebusları Hüseyin Avni, Necati ve Zihni Beylerle Necati Bey'in biraderi Necip Bey dört günde bu köye gelmişlerdi. O anda Paşanın makine başına gelmesi üzerine Ali Efendi, Paşa'nın sözlerini yazmaya başlar:

Kuşçalı 'da Yunus Nadi Beyefendi'ye

Telgrafınızı büyük bir meserretle okudum ve İstanbul berzahından muvaffakiyetle kurtuluşunuzdan hassaten memnun oldum. Kemali iştiaqla gözlerinizden öperim. Yalnız mısınız? Yoksa yanınızda başka arkadaşlar da var mıdır? Varsa kimlerdir? Bizce icabına bakılacak herhangi bir ihtiyacınız varsa bildirilmesini rica ederim.

Mustafa Kemal

Makine başında Yunus Nadi Bey, Mustafa Kemal Paşa ile konuşmaya devam ederek Ankara'ya sağ salim ulaşmak için hangi yönde yürümek gerektiğini emir ve işaret buyururlarsa çok yardımcı olacaklarını yazdırır. Paşa, İngilizler, İzmit mıntıkasında bulunduklarından, İzmit'in olabildiğince kuzeyinden geçen yolu takip etmelerini söyler.²⁰⁵

14 ncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'ya gönderdiği 24.03.1920 tarihli telgrafında Mustafa Kemal Paşa, İngilizler milletvekillerinin İzmit üzerinden Anadolu'ya kaçtıklarını haber almışlardır. Hatta kaldıkları köyü tespit ettiklerini bildirerek, durumdan haberdar etmiştir, diyordu.²⁰⁶

İstanbul'un işgali telgraf muhaberatının kesilmesi ile sonuçlanmıştı. İstanbul Hükümeti ile resmi ilişkilerin de kesilmesine bağlı olarak resmi yazışma ve haberleşmeler durmuş ve İstanbul'daki olaylardan habersiz kalmanın sakıncaları düşünülerek, yaşanan olayları günü gününe öğrenmenin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu arada Kastamonu da İstanbul'la resmi ilişkiyi kestiğinden, Ankara'nın haberleşmede gözü kulağı demek olan İnebolu'dan faydalanarak, her şeyden Ankara haberdar

²⁰⁴ Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yay, İstanbul 1955, s.41

²⁰⁵ Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yay, İstanbul 1955, s.43

²⁰⁶ Ali Sevim, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 288-289

edilmeliydi. İşte bu amaçla Kuvay-ı Milliye’ci gruplar gelip geçen vapurlardan ve seyahat yapanlardan aldıkları gazetelerdeki haberleri derleyerek hem vilayete veriyor hem de Ankara’ya gönderiyordu.²⁰⁷

3.10.1. İngiliz İşgali Sırasında İstanbul’da Kurulan Gizli Telgraf Merkezi

Anadolu ile telgraf muhaberesi çok sıkı bir kontrole tabi idi. Büyük postanede ikame edilen bir müfreze, muhtelif bahanelerle, her telgrafnameyi gözden geçiriyorlardı. Telgrafname, muhaberenin bütün şiddetle devam ettiğini her tetkik ediciye gösterebilirdi. Bu en korkunç yerde gizli muhaberenin temin edilebileceğini kimse düşünmezdi. Yeni postanenin arkaya bakan kapısından gizlice dar bir koridordan geçilerek varılan küçük bir hücrede telgraf makinası yerleştirilmiştir. Dört telgrafçı burada makine başında muhabereyi temin ederler.

Hatîf müstear adıyla bir kişi, gurupla daima temas halinde ve acil telgrafları gece olsa da getirirdi. Telgraf başında İhsan Bey otururdu.

Bu mahzende uzun süre çalışıldı. Burada çalışan memurların haber alma elemanlarından birisi, bir gün bir müfrezenin gizli muhabere yerini basarak, makine başında, suçüstü yakalamak emrini aldığını haber verir. Makine derhal kaldırılarak ertesi gün boş mahzene baskın yapılmış.²⁰⁸

Millî Mücadele’ye İstanbul’dan destek veren, Millî Müdafaa gurubundan iki kişi 1920 yılı Aralık’ında İstanbul Telgraf Müdürü olan İhsan Bey’e gelerek Ankara ile gizli muhabere yapılması için kendilerine yardım etmelerini istemişler.

İhsan Bey hat başçavuşu Mümtaz Bey ve Cevad Besen, durumu birlikte görüşürler. Ankara ile gizli muhabere tesisi gerekliliğinden bahisle yapılan konuşmalar sonunda görevi kabul etmişler.

Hat Başçavuşu Mümtaz, pil odasından tel çekerek uygun görülen bir yerde makineye bağlama işini yapar, memurlar da sıra ile çalışırlar. Seçilen telgrafçılar vatansever olduklarından onlara güven tamdır. İstanbul’dan Adapazarı aranacağı zaman PR şifresi verilecek, Adapazarı bu işaret ve adı almayınca hiç kimseye cevap vermeyecek ve telgrafta yazmayacak idi. Her akşam çalışmaya başlamadan önce

²⁰⁷ Nurettin Peker, *İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi*, s.164

²⁰⁸ Kemal Koçer, *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul, Vakıf Basımevi, İstanbul 1946*, s. 64-65

Adapazarı teli ile akümülatör cereyanını taşıyan teli birer kablo ile makinelerine raptediyor işleri bitince de makine ile bu kabloları toplayıp sandığın içerisinde muhafaza ediyor, sandığın üzerine gene tozlu eşyayı yerleştiriyorlardı.

İngiliz sansüründe bulunan İstanbul telgrafhanesinde görevini yürüten Cevad Bey'in yanına gelen Mümtaz Bey, Adapazarı Kaymakamı'nın Anadolu'ya yazılacak telgraflara vasıtalık etmeyi kabul ettiğini söyleyerek, kendisine verilecek telgrafları Adapazarı'na gizlice çekebilmesi için ricada bulunur ve ertesi gün çekmesi için bir telgraf getirir. Adapazarı telini kendi makinesinden kesip Cevad Bey'in çalıştığı Edirne makinesine bağlar. Cevad Bey, başındaki fesi çıkarmasının muhaberenin bittiği anlamına geleceğini söyleyerek bu durumda Mümtaz Bey'den teli tekrar eski yerine bağlamasını ister. Mümtaz Bey, Cevad Bey'in dediği gibi komütatörden telleri değiştirerek Adapazarı'nı Cevad Bey'in makinesine bağlar. Cevad Bey, telgrafi Adapazarı'na çeker. Bu işi İngiliz zabitlerinin etrafta olmalarına rağmen ve onlara sezdirmeden yapmıştır.

Bu ilk telgraf garp cephesi kumandanı Miralay İsmet Beyefendiye gönderilmişti. Bundan sonra Cevad Bey'e her gün birer ikişer şifreli, şifresiz telgraflar gelmeye başlar ve giderek çoğalır. Cevad Bey, bu telgrafların her birini başka bir kâğıda geçiriyor ve görenleri aldatmak için adres yerini değiştiriyor, imza yerine de o tarihlerde İstanbul'da bulunan ve çok fazla telgraf yazan Yunan Liman Kumandanının imzalarını koyarak, altına renkli kalemle sansürden geçmiş gibi kontrol heyeti reisi olan İngiliz subayının parafını atarak ve masanın üzerine koyarak korkusuzca Adapazarı'na çekiyordu.²⁰⁹

15-20 gün geçtikten sonra Ankara'dan gizli merkeze şifreler yazılmaya başladı. Bunun neticesi olarak işler birden bire fazlalaşmaya başlar. Gizli teşkilattaki telgrafçılarımız gece yarısına kadar çalışmaya başlarlar. Adapazarı merkezi bu işin altından kalkamayacağını anlayınca gizli merkeze Bolu üzerinden yol temin ederek, Ankara ile doğrudan muhabere etmelerini sağlamıştır.

Bu gizli teşkilata Erkan-ı Harbiye-i Umumiye 'ye bağlı bir gurup şifreler göndermeye başlayınca telgraf teatiyatında artış olmuştur. Bu telgraf yoğunluğu içerisinde seyyar telgraf makinesiyle çalışmak güç olduğu için muhabere salonundan bir tane dubleks maniple ile bir İngiliz rölesini ve bir de yerli mors alıcı makinesini çalarak

²⁰⁹ Cevad Besen, *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar VII*, Pos-tel, Sayı 1, Ocak 1963 İstanbul, s.8-9; *İstiklal Harbi'mizde PTT*, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2009, s. 250-253

aşağıdaki gizli merkeze götürerek sistemi kurarlar. Bu sayede daha rahat çalışmaya başlarlar.²¹⁰

Telgraf memurları her gece sabahlara kadar telgraf çekmektedir. Arada sırada sansür memurları ve Leon Efendi bir şeyler sezmişler ama buna rağmen yakalanmadan çalışmayı başarmışlardır.²¹¹

3.11. Anadolu Ajansı'nın Kurulması ve Antalya Telgrafhanesi

Anadolu'nun Avrupa ile telgraf muhaberatının sağlıklı işleyişini sağlamak için Mustafa Kemal Paşa, Antalya 'nın dışarı ile irtibatta aracı olacağını görüyor ve buradaki İtalyan işgalinin giderek Türklere yardıma dönüşmesine bağlı olarak bundan yararlanmak istiyordu.

Antalya tüccarı ve Antalya-Rodos arasında işleyen vapurların sahipleri ile iş ilişkisi bulunan Morali zade Halid Bey'in Antalya-Rodos ve Avrupa'da bulunan dostları aracılığı ile ve istihbarat hususunda bilgi ve deneyimi olan bu kişinin Antalya'da sürekli ve düzenli bir haber alma teşkilatı kurabileceğini düşünen Mustafa Kemal Paşa, bir istihbarat birimi kurulması emrini veriyordu.²¹²

Osmanlı İmparatorluğunda 1911'de kurulan Telgraf Ajansı, ulusal olmaktan çok ticarî nitelikte idi. Daha sonra "Osmanlı Millî Ajansı"na dönüşen Telgraf Ajansı, Birinci Dünya Savaşı sonunda tarih sahnesinden çekilmişti. 1918 Ekiminde "Türkiye Havas-Reuter" bileşimini görmekteyiz. Bu ajansın Türkiye ile ilgisi isim bağlılığından başka bir şey değildi.²¹³

Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1920'de, Sivas Kadınlar Cemiyeti'ne, aynı tarihte, kolordulara, vilâyetlere, sancaklara, Müdafaa-i Hukuk idarelerine gönderdiği diğer bir tamimde, bütün Anadolu ve Rumeli'nin giriştiği Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında iç ve dış haberlerin halka ulaşması, halkın aydınlanması amacıyla Anadolu Ajansının kurulduğunu bildirmiş ve bu kurumun süratle vereceği haberlerin, esasen Heyet-i Temsiliye'nin de inanılır ve gerçek kaynakları olacağını, bu ajans haberlerinin basılıp çoğaltılarak dağıtımını, köylere ve nahiyelelere kadar gönderilmesini istemişti.²¹⁴

²¹⁰ Cevad Besen, *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar VIII*, Pos-tel, Sayı 2, Şubat 1963 İstanbul, s.8; *İstiklal Harbi'mizde PTT*, s. 253-254

²¹¹ Cevad Besen, *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar VII*, Pos-tel, Sayı 1, Ocak 1963 İstanbul, s.9; *İstiklal Harbi'mizde PTT*, s. 254

²¹² Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar Antalya Tarih Gözlem ve Anılar*, Azim Mat. Antalya 2002, s.67

²¹³ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını, (Mayıs 1919-Temmuz 1921)* Ankara, 1981, s. 29-30.

²¹⁴ Yücel Özkaya, *Milli Mücadelede Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetlerine Ait Bazı Belgeler*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Sayı 2, C.I, Mart 1985, s. 592

Ayrıca Milli Mücadele bildirilerinin dağıtılıp dağıtılmadığını takip eden Mustafa Kemal Paşa, Aldığı şikâyetler üzerine Ankara'dan 18 Nisan 1920 tarihinde Anadolu'da tüm telgraf merkezlerine çektiği telgrafında: Anadolu Ajansı bildirilerinin bazı yerlere ulaştırılmadığı yolunda şikâyetler alıyoruz. Milletin habersiz kalmaması amacıyla yürütülen bu hizmetin bütün telgrafçılarımızca da destek ile hızlandırılacağını şüphesiz kabul ederek bu çalışmalarda meydana gelebilecek kusurların vatana ihanet sayılacağını önemle bildiririz.²¹⁵ Şeklinde bir bildiri de bulunarak muhaberata verdiği önemi göstermiştir.

Milli Mücadele Hareketi'ni yurt içinde ve dışında duyurmak amacıyla Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'da kurulan Anadolu Ajansı, memleketin zor anlarında milli birliği tehlikeye düşürecek kuvvetlere karşı halkı uyarmak, milli kurtuluşu sağlayacak karar ve hareketleri zamanında ilgililere ulaştırmak gibi önemli görevler üstlendi.²¹⁶

Rodos kanalı ile Avrupa'ya bir iletişim kapısı açılmış ve kuryeler bu yoldan gidip gelmişlerdir.²¹⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın, Anadolu Ajansı'nı kurmasıyla kendi haberlerimizin dağıtım işi başlamıştır. Anadolu Ajansı'nın yurtdışına haber yayma ve dünyadan haber alma merkezi Antalya Telgrafhanesi idi.

²¹⁵ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s.212-213

²¹⁶ Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yay, İstanbul 1955, s.93

²¹⁷ Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşı'nda Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ardıç Yay. Ankara, 1994, s.55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HEYET-İ TEMSİLİYE'DEN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE YENİ TÜRK DEVLETİ VE YENİ TELGRAF TEŞKİLATI

4.1. TBMM'nin Açılışı

İstanbul'u resmen işgal ederek Milli Mücadeleyi durdurabileceğini sanan İtilaf devletleri, Mebuslar Meclisini dağıtıp, aydınları ve milletvekillerini tutuklamışlardı. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın meclisin İstanbul dışında güvenli bir yerde toplanması fikrinde ne kadar haklı olduğunu ortaya çıkarmıştı.²¹⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın, 19 Mart 1920 tarihli genelgesi ile bütün ülkede seçimler yapılmış, Ankara'da toplanacak olan Büyük Millet Meclisinin hazırlıkları yürütülmüştür.²¹⁹ Mustafa Kemal Paşa, 21 Nisan 1920 tarihli genelgede ise, Büyük Millet Meclisi'nin açılacağını bir telgrafla tüm Anadolu'ya duyurmuştur.

Kolordulara (14'ncü Kolordu Komutan Vekilliği'ne), 61'nci Tümen Komutanlığı'na, Refet Beyefendi'ye, Bütün Valiliklere, Bağımsız Sancaklara, Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetleri'ne, Belediye Başkanlıklarına yazılıp gönderilmiştir.

Büyük Millet Meclisinin, Allah'ın lütfuyla Nisan'ın 23'ncü Cuma günü, Cuma Namazından sonra Ankara'da açılacağını bildirildi.

Bu tebliğin hemen yayınlanarak her tarafa ulaştırılabilmesi için her vasıtaya başvurulacağı, süratle en ücra köylere, en küçük askeri birliklere, memleketin bütün teşkilat ve kuruluşlarına ulaştırılması istenerek, büyük levhalar halinde her tarafa asılacak ve mümkün olan yerlerde bastırılıp çoğaltılarak parasız dağıtılacağı vurgulanmıştır.²²⁰

Cuma namazından sonra Sakal-ı Şerif ile Sancak-ı Şerif çıkartıldı, İttihat ve Terakki Kulübü'ne kadar bunlarla beraber yüründü ve binaya girildi.²²¹

²¹⁸ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkses, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Data Yay. Ankara 2009 s. 74

²¹⁹ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982, s. 202

²²⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 294-295

²²¹ Mahzar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber II*, Türk Tarih Kurumu yay, Ankara 2009, s. 570

4.1.1. Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM Başkanlığına Seçilmesi ve İlk Hükümetin Kurulması

Meclisin ilk işi bir hükümet teşkil etmek olmuştur. Bu konu kritik bir durumda idi. Çünkü İstanbul'da bir hükümetin varlığına inananların sayısı oldukça fazlaydı.²²²

Mustafa kemal Paşa, Mondros Mütarekesinden sonraki gelişmeleri yorumlayan 24 Nisan'daki konuşmasından sonra 110 oyla başkanlığa seçildi. 25 Nisan'da yayınladığı bildiri ile milleti birlik ve beraberliğe çağırmış, düşman propagandalarına kanmamak gerektiği üzerinde durmuştu.²²³

Meclisin açılışını izleyen günlerde Mustafa kemal Paşa'nın verdiği önerge kabul edildi. Buna göre:

1. Hükümet kurmak zorunludur.
2. Geçici olarak bir Hükümet reisi tanımak veya bir padişah kaymakamı ihdas etmek caiz değildir.
3. Millet Meclisinde yoğunlaşmış olan milli iradeyi vatanın mukadderatına fiilen el koymuş olarak tanımak esas ilkedir. Büyük Millet Meclisinin üstünde bir kuvvet mevcut değildir.
4. Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplar. Meclisten seçilecek ve vekil edilecek bir heyet, hükümet işlerini yürütür. Meclis reisi hükümetin de reisidir.

Not: Padişah ve halife, baskı ve zordan kurtulduğu zaman, meclisin düzenleyeceği kanuni esaslara uygun olan durumunu alır.²²⁴

Adının ne olacağı tayin edilmeden toplanan olağanüstü yetkilere sahip bu meclis, ilk olarak çıkardığı Vatan hainliği kanununu yaparken adını da Büyük Millet Meclisi olarak belirledi.²²⁵

Mecliste 8 kişilik hükümet kurulduktan sonra 29 Nisan'da İstanbul ile resmi haberleşme kesildi. Ayrıca TBMM'nin açılışı 30 Nisan'da Avrupa devletlerine duyurularak İstanbul ile yapılacak anlaşmaların kabul edilmeyeceği bildirildi.²²⁶

²²² Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2011, s. 191

²²³ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 75

²²⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 II*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 254-255

²²⁵ Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı I*, Milliyet Yay. İstanbul, s. 353

²²⁶ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 75

4.1.2. İstanbul ve Ankara'nın Karşılıklı Fetvaları

İstanbul'un resmen işgal günlerinde Kabinede Şeyh-ül İslam olarak Dürrizade Abdullah vardı. İlk fetvasını 11 Nisanda yayınladı. Damat Ferit bu fetvaya dayanarak Mustafa Kemal ve Anadolu Hareketi aleyhinde bir beyanname neşretti. Padişahın milli kuvvetlere karşı kullandığı ve basit bir alaylı subay olan Çerkez Anzavur'a paşalık ünvanı verildi. Anadolu'ya saldırıldı 13 Nisanda bütün Anadolu isyanlarının en tehlikelisi ve yaygını olan Düzce-Bolu isyanı başladı.

Hilafet Ordusunun kurulması için 18 Nisanda bir kararname çıkarıldı. Aynı gün Ankara yakınlarında Beypazarı İsyanı çıktı. 22 Nisanda İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti murahhaslarını Paris'e barış şartlarını tebliğ etmek için çağırdılar. Büyük Millet Meclisi bu olaylar ve şartlar altında açılmıştı.

Dürrizade'nin fetvasında milli güçler Kuva-yı Bagiye (eşkıya kuvvetleri) olarak gösteriliyordu.

Fetvalar hazırlandıktan sonra Anadolu'ya duyurulması ve yayılması önemli bir sorundu. Bunun için İngiliz uçakları, Yunan uçakları, Halifenin bu kutsal fetvasını Anadolu üzerine serpiyorlardı. İngiliz torpidoları, İngiliz konsolosları, Rum Ermeni teşkilatı, Yunan kuvvetleri Halifenin fetvalarını müslümanları birbirine düşürmek için Anadolu'ya ulaştırıyorlardı. Halifeye destek olmak isteyen Teali İslam Cemiyeti yayınladığı beyanname ve risalelerde, Yunan ordusunun, hilafet ordusu sayılması gerektiğini ilan ediyordu²²⁷

Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah Efendi tarafından verilen ve Takvim-i Vekâyi'de yayınlanan bu fetva, Millî Mücadele'ye karşı bazı İstanbul gazetelerinde de yayınlanmıştı. Bu gazetelerde çıkan yazılarda fetvaya destek verilmeye çalışılmıştır. Nitekim Peyam-ı Sabah'ta Ali Kemal "Şeriat, Padişah, Adalet" başlıklı yazısında fetvayı savunarak, "yalancı milliyet davası şer'i şerife aykırıdır" demektedir. Alemdar gazetesinde çıkan bir yazıda ise, milletin hayatı ile oynanamayacağından bahsedilerek, "Mustafa Kemal'in müstahak olduğu cezayı bulduğu" belirtilerek, çıkartılan fetvaya destek olunmaya çalışılmıştır.²²⁸

Millî Mücadele önder kadrolarınca, memleketin her tarafına bu fetvaların dağılması, yayılması ve bundan doğacak çeşitli tehlikelerin önlenmesi için ciddi

²²⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 II*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 272-273

²²⁸ Osman Akandere, *11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı 24, Kasım 1999-2003 s.445-446

tedbirler alınmıştı. Ancak bütün alınan tedbirlere rağmen bunların Millî Mücadele'nin etkili olduğu ve halkının Millî Mücadeleye taraftar olduğu bölgelere bile girmesine mani olamamışlardı.

Millî Mücadele hareketi ve bu hareketin ileri gelenleri aleyhinde yapılan bu olumsuz propagandaların etkisiyle Anadolu'da halkı büyük bir şaşkınlık ve tereddüt içerisine girmiştir. Bunun sonucunda Anadolu'nun birçok bölgesinde ayaklanmalar çıkmıştı. Bu ayaklanmalar her geçen gün tehlikeli bir hal almış, Ankara yakınlarına kadar ulaşmıştı. Millî kuvvetlerden çok sayıda asker firarına da yol açan bu gelişmeler, Kuva-yı Milliye önderlerini bu tehlikeli gelişmeleri önleyecek bir takım tedbirlere itmiştir.²²⁹

Bu konuda Ankara'daki Kuva-yı Milliye önderlerini ilk uyarın 56 ncı Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami Bey olmuştu. Bekir Sami Bey 12 Nisan 1920 tarihinde gönderdiği telgrafta; *Eğer bu gece alelacele Ankara vesaire Başmüftüleri ve ulema-yı meşhure-i islâmiye tarafından muktezi mukabil fetvalar alınmazsa ahvalin Bursa vilayetinde pek ziyade kesb-i vehamet etmesi muhtemeldir* demektedir ve acilen tedbir alınmasını istemektedir.²³⁰

11 Nisan'da Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi bir fetva yayınlayarak halifenin emri doğrultusunda asiler diye nitelendirdiği Millî Mücadelenin önde gelenlerinin öldürülmesinin dini bir gereklilik olduğunu ilan etti.

Dürrizade fetvasında, başta Mustafa kemal Paşa olmak üzere Milli Mücadelenin önde gelen adamlarının katli vacip olduğuna vurgu yapmıştır. Bunun üzerine Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ayaklanmalar baş göstermiş, isyancılar Ayaş belinden Ankara'yı görür duruma gelmiştir. İşgal kuvvetleri ve onların yerli işbirlikçileri el ele vererek Anadolu'da bir kardeş kavgası çıkararak halkımızı birbirine kırdırmak istemişlerdir. Bu günler Milli Mücadele'nin en zor günleriydi.²³¹

Padişah ve Halife'nin esaret altında bulunduğu ve bu nedenle Halifeye zor ve baskı yapılarak böyle bir fetvanın çıkartıldığı düşüncesinden hareketle başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Kuva-yı Milliye hareketinin ileri gelenlerince, Şeyhülislâm

²²⁹ Osman Akandere, 11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar, s.448

²³⁰ Osman Akandere, 11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar, s. 448-449

²³¹ Ali Sarıkoyuncu, Atatürk Din ve Din Adamları, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2006, s.163

Dürrîzâde'nin fetvasına karşı en etkili tedbirin, yine bir fetva ile alınabileceğine karar verilmişti.

Bunun üzerine Ankara Müftüsü ve Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mehmet Rıfat Efendi başkanlığında yirmi kişiden oluşan bir heyet tarafından bir fetva hazırlandı.²³²

Börekçizade ulusal hareketin meşru olduğuna dair karşı fetva hazırlayınca, Milli Mücadelenin fetvalar savaşı yaşanmıştır. Bu savaşta Dürrizade Abdullah'ın imzası ile İstanbul fetvasının karşısında 155 imzayı aşkın Anadolu ulemasının Ankara fetvası vardır.²³³

Çeşitli vilayetlere gönderilen Ankara'nın fetvası, birçok il ve kaza müftüsü tarafından tasdik edilmiş ve bu durum Ankara'ya telgrafla bildirilmişti. Ankara fetvasını tasdik eden müftülerin isim listesi bilahare İrade-i Milliye gazetesinde ve Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinde ayrı tarihlerde yayınlanmıştı.²³⁴

11 Mayıs'ta İstanbul'da Divan-ı Harp tarafından Mustafa Kemal'e ve diğer Milliyetçi Liderlere gıyaben ölüm cezası verildi. İstanbul Hükümeti her türlü dinsel, siyasi ve askeri silahı, Anadolu'da yükselmekte olan bu harekete karşı kullanmaktan geri durmadı.²³⁵

Ankara fetvası İstanbul fetvasına galip gelmiştir, çünkü özellikle İngiliz baskısı altındaki İstanbul Hükümeti ve sıkıyönetim Mahkemelerinde İngiliz yasalarının uygulanmasıyla Halifenin yargı yetkisinin çiğnendiği, Halifenin isteğine aykırı olarak ülkenin pek çok yerinin işgal edildiği, Halifenin de kurtarılması için mücadelenin farz olduğunun vurgulanması fetvayı etkili kılmıştır.²³⁶

Bu fetva Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlandıktan sonra²³⁷ telgraf merkezlerine bildirilerek tüm yurttan duyurulması sağlanmıştır.

Ankara Müftüsünün Verdiği Fetva, Telgraf

Ankara (16. IV. 1920)

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

²³² Osman Akandere, *11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar*, s. 449

²³³ Ali Sarıkoyuncu, *Atatürk Din ve Din Adamları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2006, s.163

²³⁴ Osman Akandere, *11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar*, s. 449

²³⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, arkadaş Yay. Ankara 2008, s.339-340

²³⁶ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 76

²³⁷ Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, Sebil Yay. İstanbul 1974, s.310

1- Ankara müftü ve ulemasının verdiği fetvayı şerife imza sahipleri tarafından bugün müftülere tebliğ edildi. Vilâyet ve bağımsız sancaklarla ilçe müftülerinin de imza koyarak katılmalarının sağlanması uygun olur.

2- Bölgeniz içindeki müftü efendilerin fetvalarının asılları posta ile gönderilmekle birlikte, şimdiden telgrafla isimlerinin bildirilmesi rica olunur.²³⁸

Heyeti Temsiliye namına

M. Kemal

Fetvanın oluşturulmasında ve yurda duyurulması çalışmalarında telgraf muhaberatının hızından yararlanılmıştır.

4.2. Sevr Antlaşması

Birinci Dünya Savaşının galip devletleri, Ankara’da kurulan Milli hükumeti tanımadıkları gibi, onu padişah hükumetine karşı asi bir varlık olarak gösteriyorlardı. Milli hükumeti yok etmek için gerek Yunanlılara gerekse Padişah hükumetine her türlü yardımı yapıyorlardı.²³⁹

Barış Antlaşması tasarısına karşı nasıl davranılacağı konusunda 22 Temmuz 1920 Perşembe günü Yıldız Sarayında Padişah Vahidettin’in başkanlığında bir yüce kurul (Meclis-i Ala) toplanmıştır. Bu toplantıda görüşmelerden sonra, barış antlaşmasının Hükumetçe imzalanmasına karar verilmiştir. Bildiri, Peyam-ı Sabah (24 Temmuz 1336/1920 No: 11021, s. 1) ve Vakit gazetelerinde (24 Temmuz 1336/1920 No: 945, s. 1) yayınlanmıştır.²⁴⁰

Sevr Antlaşmasına göre:

1. İstanbul Türklerde kalıyordu. Fakat azınlıkların haklarını gözetmezse İstanbul Türklerin elinden alınacaktı.
2. Boğazlar Savaş zamanında bile bütün devletlerin gemilerine açık bulundurulacak ve “Boğazlar Komisyonu” adını taşıyan bir komisyon idaresinde bulunacaktı. Merkezi İstanbul olan bu komisyonun ayrı bütçesi ve ayrı bayrağı olacaktı.

²³⁸ *Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 311

²³⁹ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 210

²⁴⁰ Seha L. Meray, Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş Belgeleri, (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. Ankara 1977, s. 35

3. Ermenistan Doğu Anadolu vilayetlerinin bir kısmında hür ve müstakil bir Ermenistan kurulacaktır. Türkiye ile Ermenistan arasındaki hudut Birleşik Amerika Devletleri Cumhurbaşkanı Wilson'un hakemliğine bırakılacaktır.
4. Yunanistan'a Bırakılan Yerler; Trakya'nın Midye doğusunda Polima denilen yerin yedi kilometre kuzeydoğusunda bir noktadan Marmara sahilinde Kalikratio'nun bir kilometre güneydoğusuna kadar uzanan bir hattın batısında kalan kısmı Yunanistan'a ait olacaktır. Bozcaada ve İmroz Adaları da Yunanistan'ın hâkimiyetine geçecektir. İzmir, Türk hâkimiyetinde kalacak fakat Osmanlı Devleti yönetim haklarını Yunanistan'a bırakacaktır.
5. Osmanlı Devleti, Suriye'yi Fransa'ya bırakıyordu. Hudut, Suriye, Mardin, Urfa ve Cebelibereket'in kuzeyinden geçecekti.
6. Arabistan ve Irak Musul vilayeti dahil İngiltere'ye bırakılıyordu.
7. Osmanlı Ordusunda mecburi askerlik hizmeti olmayacak, ellibin kişilik bir ordu bulundurulabilecek.
8. Azınlıklara Türklerden bile fazla haklar verilecek, bunun haricinde de Müslüman milletlerden azınlıklar meydana getirilecekti.
9. Kapitülasyonlardan bütün devletler yararlanacaklardır.
10. Osmanlı Hükumeti geçerli sebep olmadan hiçbir milletin bilim adamlarının Osmanlı ülkesinde kazı yapmasına engel olmayacak.²⁴¹

Sevr Antlaşmasının 262. maddesinde; *1 Ağustos 1914'den önce eski Osmanlı İmparatorluğu'nda posta büroları bulunan müttefik devletler, Türkiye'de posta bürolarını yeniden açma yetkisine sahip olacaklardır*, deniliyordu.²⁴²

4.3. Ankara'nın Telgraf Muhaberatına Verdiği Önem ve T.B.M.M'nin Yeni Telgraf Teşkilatı

23 Nisan 1920'de Heyeti Temsiliye'nin görev ve yetkileri TBMM'ye geçmiştir. Hemen ardından bakanlar seçilmiş ve görev dağılımı yapılmıştı. Önce Posta ve Telgraf Bürosu Dâhiliye Vekâlet'ine bağlandı. Böylece daha düzenli bir çalışma olanağı bulunmuş ve merkez kadrosu bu düzene göre genişletilmişti.²⁴³ Bu sayede haberleşme

²⁴¹ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 88; Mesut Aydın; Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cantekin Mat. Ankara 2011, s. 242-243

²⁴² Seha L. Meray, Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri, (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*, s. 125

²⁴³ Asaf Tanrikut, *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı II*, Ankara 1968, s. 673

işlerini yürütecek bir merkezi örgütün kurulması çalışmalarına başlanmış ve muamelat müfettişlerinden Edip Bey Ankara'ya çağırılmıştır. Edip Bey kendisi gibi muamelat müfettişi olan İsmail Hakkı Bey ile birlikte doğrudan Mustafa Kemal'den emir almak üzere Ankara Hukuk Mektebi'nde bir Posta ve Telgraf Bürosu kurdu. Ancak Posta ve Telgraf işlerinin bir büro halinde Dâhiliye Vekâletine bağlı olarak yürütülmesi, işlerin gecikmesine neden olduğu için değişiklik yapılarak, İzmit mebusu Sırrı Bey 20 Mayıs 1920 de Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğüne atanmıştır.²⁴⁴

Yeni oluşturulan yönetim tek bir odada çalışıyordu. Yeterli yazı masası yoktu ve bu tek odada duvara çakılı bir tahta üzerinde yazı yazılıyordu.²⁴⁵ TBMM bahçesinde kurulan çadır içinde Posta ve Telgraf Merkezi adıyla bir posta ve telgraf merkezi açılmıştır.²⁴⁶

İlkin Sırrı Bey Posta Telgraf Umum Müdürü oldu. Üç ay sonra Refet Bey Dâhiliye Vekili olup Posta Telgraf Umum Müdürlüğü görevini de üzerine aldı. Bu sırada Erkan-ı Harp Yüzbaşı İzzet Bey, Umum Müdür adına imzaya yetkilendirilmişti. Refet Bey'den sonra Saruhan Mebusu Sabri Bey Posta ve Telgraf Umum Müdürü olmuştur.²⁴⁷

Sabri Bey zamanında ilk iş olarak taşradaki merkezlerde harap vaziyette bulunan telgraf makineleri Ankara'ya getirilerek tamir edilmiş ve kullanılmıştır. 1920 ortalarından itibaren telgraf haberleşmesinde hızlı haberleşmelerin karşılanmasına tedbirler alınmaya başlanmış, 1920 Haziranında haberleşmenin önemli konulara ayrılması hakkında bir kararname çıkarılmış, aynı ay içinde telgraf haberleşmesinde lakapların olabildiğince kısaltılması konusunda bir kararname yayınlanmıştır. 22 Eylül 1922 tarihli kararname ile bölgedeki en büyük askeri veya mülki amirin dışında hiç kimsenin telgraf hatlarını kullanamayacağı 12 /13 Kasım 1920'de ise yetkililerden başkasında şifre yakalanması durumunda casuslukla suçlanarak İstiklal Mahkemelerine sevk edileceği uyarısı yapılmıştır.²⁴⁸

²⁴⁴ Tanju Demir, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)*, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2005, s. 221

²⁴⁵ A. Tanrıkut, *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı II*, Ankara, s. 673

²⁴⁶ A. Tanrıkut, *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı II*, Ankara, s. 674-675

²⁴⁷ T. Demir, *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi*, s. 221

²⁴⁸ Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşı'nda Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ardıç Yay. Ankara, 1994, s.55-56

TBMM'nin posta ve telgraf işlerine verdiği önemi ortaya koyması açısından önemli bir gösterge olan, Posta Telgraf Umum Müdürlüğü bütçesine bakıldığında çoğu bakanlık bütçesinden fazladır.

Bugün silahlı kuvvetlerin muhabere birlikleri tarafından ifa edilen hizmetlerini, Milli Mücadele yıllarında genellikle Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü yürütmüştür.²⁴⁹

Ankara'nın Hükümet merkezi olmasından sonra etrafının düşmanlarla çevrilmiş olması sebebiyle vatanın her tarafı ile haberleşme temin etmesi son derece de güçtü. Milli Mücadeleden önce bütün telgraf hatları İstanbul'a yönelik olarak tesis edilmişti. Milli Mücadeleyi yürütenlerin bu telleri en kısa sürede Ankara istikametine yöneltme zaruretleri vardı. Ancak yüce milletimiz Erzurum, Samsun, Trabzon, Urfa, Antep, Maraş, Pozantı, İzmit ve İzmir'de Ermeniler, Pontuscular, Fransızlar, Yunanlılar, İngilizler ve nihayet Halifenin şursuz taraftarları ile çarpışıyorlardı. Hem düşmanla savaşan hem de yer yer meydana gelen isyanları bastırmakla meşgul olan Milli Hükümet ve onun ordularının haberleşmesini en kısa zamanda tesis etmek kesinlikle gerekliydi. Ancak o tarihlerde bir vilayet merkezini normal şartlarda idare edebilecek imkân ve tesise sahip olan Ankara telgrafhanesi ile Milli Ordu karargâhlarının bulunduğu Eskişehir ve Afyonkarahisar telgrafhanelerinin artan haberleşme trafiğine uygun kapasiteye ulaşabilmeleri için memur ve makinalarla takviyesi gerekliydi.

Bundan başka zaman zaman İtalyanlar tarafından rahatsız edilmekle beraber yine de Akdeniz'de memleketin hür bir iskelesi sayılan Antalya'nın ve Karadeniz sahilinde Ankara'nın en yakın bir iskelesi olan İnebolu'nun yeni Hükümet Merkezi Ankara'ya acilen muhabere irtibatı sağlanması gerekliydi. Hâlbuki elde tahrip olmuş, Cihan harbinde Ruslar tarafından Karadeniz sahillerinde bırakılan köhne tellerden ve nihayet önemli bir muhabere alanı bulunmadığından iptal edilen bir kısım telgraf hatlarından başka bir şey mevcut değildi.

İşte bütün bu mahrumiyetlere rağmen bu çürük çarık malzemeden istifade ile 110 kilometrelik Polatlı-Sarıköy-Sivrihisar hattı, 90 kilometrelik Sivrihisar-Aziziye, 80 kilometrelik Sivrihisar-Mahmudiye, 60 kilometrelik Yabanat-Gerede, 120 kilometrelik Ankara-Kalecik-Çankırı ve 35 kilometrelik Tosya-Koçhisar hatları inşa olunmuştur.

Vatanın Kurtuluşu ve Türk Milletinin İstiklali için verilen mücadelede en önemli yardımcı faktörlerden birisi de telgraf haberleşmesidir. Bunun bilincinde olan

²⁴⁹ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1990, s.334

telgrafçılar yemeden içmeden, uyumadan, dinlenmeden, gecesini gündüzüne, canını dişine katarak ve büyük bir fedakârlık örneği vererek yapmış olduğu bu çalışmalar sonucunda Ankara telgraf merkezi, Yabanat-Gerede üzerinden bir, Kalecik-Çankırı üzerinden iki tel ile Kastamonu, İnebolu, Trabzon ve Samsun'a,

Polatlı-Sarıköy-Sivrihisar-Seyitgazi üzerinden iki tel ile Eskişehir ve ilerisine, Sivrihisar-Aziziye üzerinden bir tel ile Afyonkarahisar'a irtibatlanmış ve bu suretle Milli Hükümetin ve Milli Merkezin her tarafla muhaberesi tesis edilmiştir.²⁵⁰

4.3.1. T.B.M.M Muhaberat Kanun ve Kararnameleri (1920-1921)

6 Mayıs 1920 tarihinde çıkarılan ilk kararname İstanbul Hükümeti ile resmi muhaberenin kesilmesi hakkındadır. Kararname de İstanbul Hükümeti'nden gelen matbuat ve evrakı kabul eden veya iade etmeyen memurların Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na göre vatan haini sayılacakları bildirilmektedir.

Telgraf muhaberatının hususi ve ticari olanları belirli merkezlerde sansüre tabi olmak kaydıyla serbest bırakılmıştır.

Muhaberatın Türkçe yapılması belirtilmiştir.²⁵¹

Telgraf muhaberatının mühim ve müstacel mevadda hasrı hakkında kararname

31 nolu kararname 14 Haziran 1920 tarihinde çıkarılmıştır.

Kararnamede, bu sıralarda çekilen telgrafların uzun ibarelerle yazıldığı bunun da acil ve mühim telgrafların çekilmesini engellediği belirtilerek, bundan sonra posta ile gönderilmesi gereken bu nevi uzun ve önemsiz yazışmaların telgrafla yapılması halinde telgrafi çeken kişiden tazminat alınması kararlaştırılmıştır.²⁵²

Bu kararname ile mühim ve acil telgrafların çekilmesine kolaylık sağlanmıştır. Ayrıca telgraf hatlarının uzun ve gereksiz yazışmalarla meşgul edilmemesi temin edilmiştir.

Muhaberatı askeriyede olduğu gibi muhaberatı mülkiyede de elkap kullanılmaması hakkında kararname 18 Haziran 1336 No:65

12. Kolordu Komutanlığı'nın, askeri haberleşmelerde olduğu gibi mülki haberleşmelerde de lakapların kullanılmaması hakkındaki kanun teklifi Heyeti-i Vekile tarafından kabul edilerek 18 Haziran 1920 tarihinde kararname olarak yayınlanmıştır.

²⁵⁰ Reşat Alşan, Cumhuriyetin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında Ptt İşletmesi, , Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi VI, Mart 1990, sayı 17, s. 401-402

²⁵¹ *Düstur*, III. Tertip I, Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü, Başvekâlet Devlet Matbaası Ankara 1953, s.7

²⁵² *Düstur*, III. Tertip I, s.15

Bu kararname ile askeri ve mülki yazışmalarda sadelik ve açıklık sağlanmıştır.²⁵³

Telgraf ve telefon muhaberatı hakkında kararname 22 Eylül 1336 No: 233

22 Eylül 1920 tarihinde 8 maddelik bir kararnameyle; valiler, cephe kumandanları ve memleket asayışı ile alakadar askeri ve mülkiye memurları dışında herkesin makine başında telgraf haberleşmesi ile muhaberede bulunması yasaklanmıştır. Ayrıca bütün devlet dairelerinde mümkün mertebe muhaberenin kısa ve sınırlı tutulması, telgrafların sade bir dille yazılması, telgraflarda gereksiz kelime ve cümleler kullananların görevliler tarafından ihbar edilmesi uygun görülmüştür.

Bu kararname ile sınırlı telgraf hatlarımızın önemli konularda rahatlıkla kullanılabilmesi yoluna gidilmiştir.²⁵⁴

Salahiyettar makamat tarafından kendilerine şifre tevdi olunan memurinden maada her kimde hususi veya resmi şifre bulunursa casus töhmet ile istiklal mahkemelerine verilecekleri hakkında kararname

12/13 Teşrinisani 1336 No: 344

Yetkili Makamlar Tarafından Kendilerine Şifre Tevdi Olunan Memurdan Başka Her Kimde Özel Veya Resmi Şifre Bulunursa Casus Töhmet ile İstiklal Mahkemelerine

Verilecekleri Hakkında Kararname; yetkili kişilerin haricinde şifreli haberleşmeyi önlemek için 12-13 Kasım 1920 tarihinde çıkarılmıştır.

Bu kararname ile yetkili makamların haricinde yapılabilecek gizli haberleşmeler önlenmek istenmiştir.²⁵⁵

24 Mart 1921 tarihinde kararname ile telgraf muhaberatının kısa yazılması, askeri ve mühim haberleşmelerin dışındaki diğer muhaberenin mutlaka posta ile yapılması belirtilmiştir.²⁵⁶

Hükümetin muhabere bakımından abluka altında olduğu, yurtiçi ve yurtdışı seri muhaberata verilen önemi göstermesi bakımından 24 Aralık 1921 tarihli kanun önemlidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 24 Aralık 1921 tarihli oturumundaki kanun teklifinde, Anadolu'da büyük ve sabit bir Telsiz Telgraf İstasyonunun kurulabilmesi

²⁵³ *Düstur*, III. Tertip I, s.19

²⁵⁴ *Düstur*, III. Tertip I, s.52

²⁵⁵ *Düstur*, III. Tertip I, s.91

²⁵⁶ *Düstur*, III. Tertip II, Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü, Başvekâlet Devlet Matbaası Ankara 1953, s.16

için Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiye Bütçesine 100 bin lira ilave edilmesi istenmektedir.²⁵⁷

4.3.2. Kastamonu Telgrafhaneleri

Milli Hareket başladığından itibaren yokluk içinde savaşıyan bir ordunun telsiz telgraf gibi önemli bir haberleşme aracından da mahrum olduğunu söylemeliyiz. Milli Mücadelenin ilk telsiz telgraf cihazı Kastamonu'da kurulmuştur.

Kastamonu İnebolu limanı batı cephesine gönderilen yardımlar için önemli bir limandır. Bu yüzden buradan siyasi askeri haberleşmeler yapmak için telgraflardan ve seyrisefain vapurlarının telsizlerinden istifade ediliyordu. İngilizlerin Karadeniz'de haberleşmeyi engelleyici faaliyetleri sebebiyle telsiz ihtiyacı hâsıl olmuştur.

Böylece Milli ordunun kaynak ve ikmal merkezi olan Kastamonu'da bir telsiz telgraf istasyonu kurulması hususunda Muhittin Paşa'nın Milli Müdafaa Vekaleti ile yaptığı yazışmanın sona ermesi üzerine adı geçen telsiz telgraf cihazını Kastamonu'ya getirmek üzere Maliye Vekâlet'inden 1000 lira alınmıştır.

Kastamonu Valiliği'nin 23 Ekim 1920 ve 328 sayı ile Sinop Mutasarrıflığına gönderdiği emirle; Sinop'un Gerze ilçesinde I. Dünya Savaşı'ndan kalma telsiz telgraf cihazının Kastamonu'ya nakli için 1000 lira ödenek Sinop defterdarlığına gönderilmiş, Binbaşı Osman Nuri Bey bu tesisatı Kastamonu'ya getirmeye memur edilmiş ve böylece getirilmiştir.

Bu cihazın kurulması için Havalı Kumandanlığı Karargâhından Üsteğmen Cemal ve Teknik Başçavuş Taşköprülü Necmettin Beyler görevlendirilmiştir. Bu cihaz, yüksek bir alanda yer kurulmuştur. Burada köylü ve davetliler huzurunda, Muhittin Paşa'nın yaptığı konuşmayla mütevazı bir açılış töreni yapılmıştır.²⁵⁸

Telgraf teşkilatının İstanbul, Trakya, Anadolu telgrafçıları Türk ve Müslümandı. Teknik eleman olarak beş on Hristiyan vardı, Kuvay-ı Milliye genişledikçe bunlar değiştirilmişti. Kastamonu'nun Kuvay-ı Milliye ile birleştiği 16 Eylül 1919 tarihinden itibaren Başmüdürlüğe, Müfettiş Enver Bey atanmıştır. Böylece, Başmüdürlük bölgesi tamamen Kuvay-ı Milliye emrinde bir kadro ile çalışmaya başlamıştır.

İstanbul ile münasebet kesilince, haberleşmenin, ağırlık merkezi Sivas ve Ankara olmuştur. Yoğunluk artınca, fedakârlık ile çalışan yardımcı memurlar 24 saat

²⁵⁷ *Düstur*, III. Tertip II, s.122

²⁵⁸ Nurettin Peker, *İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi*, İstanbul 1955, s.258

çalıştırılmışlarsa da telgraf hatlarındaki mors usulü yüzünden muhabere tam anlamıyla sağlanamamıştı.

Anadolu'nun, 1919 yılındaki telgraf şebekesinin önemli merkezleri, düşman işgal bölgelerinde kaldığından Ankara ile olan muhaberat Kastamonu hattından yapıldığı için 24 saate sığdırılamamış, hatta raporunu, haberini aynı saatte ulaştırmak isteyenlerin, biran evvel telgraflarının yazılmasını sağlamaya çalıştıkları, tehditler savurdıkları görülmüş ve telgrafhanelerin adeta bir tartışma yeri haline geldiği şikâyeti yapılmıştı.

Vali Cemal Bey'in emri ile savaşa ait telgraflara öncelik verilmek istenilmişse de halkın, ticari ve özel telgrafları, mektup halini almıştı. Haklı şikâyetlere yol açtığından Başmüdür Enver Bey Vali ile görüşerek Kastamonu telgrafçılarının ne müşkül şartlar altında çalıştığını bir rapor ile Dâhiliye Vekâletine sunmuştur.²⁵⁹

4.4. T.B.M.M'nin Otoritesini Ülkede Egemen Kılma Çalışmalarında Telgraf Muhaberatı

Telgraf yolları hangi tarafın elinde veya emrinde ise o tarafın kazanç ve başarı şansları artacağından bu şansı ele geçirmek için bazı zaman, telgrafhaneler süngülü askerlerle tutulmuş manipule başlarına tabancalı subaylar dikilmiştir.²⁶⁰

Meclis açılıp, icra vekilleri heyeti seçilinceye değin Anadolu'nun yönetiminde Heyet-i Temsiliye hükümet gibi davranarak, imkânları ölçüsünde iç güvenliğinin sağlanmasına çaba harcamıştır. İstanbul'un işgalinden sonra, İstanbul-Anadolu haberleşme hatlarının önemli bir bölümünün geçtiği Geyve santrali milliyetçi güçlerin denetimi altına sokulmuştur.

16 17 Mart 1920'de tüm vilayet ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine gönderilen bir genelgede Mustafa Kemal:

İçinde bulunduğumuz olağanüstü durum birleşmeyi zorunlu kılmaktadır. Ulusal savaşımızın başarılı olmasının en önemli koşulu, tüm ulusun birlikte yaşama hakkını ve özgürlüğünü savunmaya hazır olmasıdır, dedikten sonra, Müdafaa-i Hukuk Merkezi heyetlerinin, giriştiğimiz bu savaşın kutsallığını ve onurunu en alt düzeydeki kişiye değin anlatarak ulusun birleştirici çalışmalara önem vermelerini ve halkı yapacakları

²⁵⁹ Nurettin Peker, *İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi*, s.245

²⁶⁰ Nurettin Peker, *İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi*, s.245

eylemlerde askeri ve mülki idarecilerle birlikte hareket etmeye yöneltmelerini bildirmiştir.²⁶¹

17 Mart 1920'de İstanbul ile resmi ve özel tüm muhaberatın yasaklandığını bildiren, Heyet-i Temsiliye, İstanbul'dan düşman bildirilerini alıp Anadolu'ya yayanların ve Anadolu haberlerini İstanbul'a verenlerin casuslukla suçlanıp cezalandırılacağı açıklanmıştır.

Heyet-i Temsiliye 23 Mart'ta da düşman yararına propaganda yapanların düşmanla haberleşenlerin ve milli kararlara fiilen muhalefet edenlerin tutuklanacağını açıklamıştı.²⁶²

İşgalcilerin Anadolu içinden haber almasını ve Anadolu'da yapacakları propagandaları önlemek için 28 Ekim 1920 tarihinde, sansür yönetmeliği çıkarılarak, telgrafların büyük merkezlerde sansür edileceği belirtilmiştir. Meclis'teki muhaliflerin, Türk Ordusu'nun kötü durumda olduğunu görüşmelerde belirtmeleri, İngiliz ve Yunan taraflarının yanlış yönlendirilmesinde ve Türk tarafının gücünün gizlenmesinde önemli unsur olmuştur.²⁶³

²⁶¹ İhsan Güneş, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, 1997, s.256

²⁶² İhsan Güneş, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, s. 258

²⁶³ Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşı'nda Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, s. 76-77

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MİLLİ MÜCADELE CEPHELERİ

5.1. Doğu Cephesi

Mondros Mütarekesinin 11. Maddesi gereğince Kafkasya ve İran'ı boşaltan Türk Ordusu, 1878 sınırları gerisine çekilmiştir. Mütareke hükümleri gereğince 9. Ordu birlikleri lağvedilmiş ve yerine 2 Nisan 1919'da Kazım Karabekir'in komutanlığında 15. Kolordu komutanlığı kurulmuştur.²⁶⁴

Bu dönemde Bolşeviklerle de Ermeniler yüzünden anlaşmazlıklar çıktı. Ermeni katliamlarına karşı hareket etmeye kalkışan 15. Kolordunun faaliyetlerinden Sovyetler rahatsız oldu. TBMM Hükümeti silah, cephane yardımı ve dış siyasette destek almak için Sovyet Rusya ile ilişkileri sıcak tutmak istiyordu. Sovyetlerle ilişkiler kısmen de olsa yoluna girdikten sonra 9 Haziran 1920'de TBMM doğu vilayetlerinde seferberlik ilan etti. İlk hareketi Ermenilerden bekleyen TBMM 24 Eylül'de 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya harekât emri verdi.²⁶⁵

Doğu Cephesindeki gelişmeleri telgraf muhaberatı ile TBMM yakından takip ediyordu. Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa ileri taarruza geçmiş 28 Ekim 1920 günü Kars kuşatılmış ve 30 Ekim 1920 tarihinde alınmıştır. 7 Kasım 1920 tarihinde Arpaçay'ına kadar Gümrü bölgesi ele geçirilmiştir. Ermenilerin ateşkes istemeleri üzerine 3 Ocak 1921 tarihinde Gümrü Anlaşması imzalanmıştır. 1920 Temmuz ayında Batum İngilizler tarafından boşaltılmış ve Gürcüler tarafından işgal edilmiştir. Bu durum Ankara'da TBMM tarafından protesto edilmiş, 23 Şubat 1921'de verilen ultimatoma üzerine Ardahan, Artvin ve Batum Türkiye'ye bırakılmıştır. 16 Mart 1921 tarihli Moskova Anlaşmasıyla Batum Gürcistan'a bırakılmış ve ele geçirilen yerler TBMM Hükümetine bırakılmıştır.²⁶⁶

Doğu cephesindeki başarılar üzerine TBMM başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal, Doğu Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşaya bir teşekkür telgrafı göndermiştir. 4.10.1920 tarihli birinci telgrafında Mustafa Kemal Paşa, davamızın kazanılmasında başta siz olmak üzere tüm fedakâr kumandanlara, büyük sevinçlere sebep olduğunuz

²⁶⁴ Mesut Aydın, Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cantekin Mat. Ankara 2011, s. 244

²⁶⁵ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 84

²⁶⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 332-334

için teşekkür ederim diyordu. 8.10.1920 tarihli ikinci telgrafta da doğu cephesindeki başarıların yararları vurgulanarak Kazım Karabekir Paşaya teşekkür ediliyordu.²⁶⁷

5.2. Güney Cepheleri

Mondros Mütarekesi'nin İtilaf Devletleri tarafından tek taraflı, haksız ve yanlış bir şekilde uygulanışı ve bu toprakların işgal edilmesinden dolayı Güney ve Güneydoğu Anadolu'da milli cepheler kurulmuştur. Fransızların Adana, İngilizlerin Urfa, Maraş ve Antep'i işgal etmeleri halk arasında korku, şüphe ve nefret yaratmıştı. İngilizlerin bu bölgelerden çekilmeleri sonucu Urfa, Maraş ve Antep'in de Fransızlar tarafından işgali ve azınlık olan Ermenilerle işbirliği yaparak, sömürge yönetimi usullerini burada uygulamaları, yer yer bölgesel savunma tertiplerinin alınmasına ve milli kuvvetlerin kurulup teşkilatlanmasına neden olmuştur.²⁶⁸

İngilizlerin Güney Anadolu'yu boşaltarak buraları Ekim 1919'dan itibaren Fransızlara terk etmeleri, Heyet-i Temsiliye'nin dikkatini çekmiş, burada yeni bir cephenin açılacağı konusunda ipuçları veriyordu. Sivas'ta Kumandanlar toplantısında bu konu etraflıca görüşüldükten sonra yapılacaklar ve hazırlanan plan ilgili kumandanlıklara ve Müdafaa-i Hukuk teşkilatına bildirildi. Heyet-i Temsiliye'nin bu tamiminde, bölgenin durumu özetlendikten sonra teşkilat bakımından bölgenin üçe ayrıldığı belirtilmiş ve bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Buna göre: alışveriş Müslümanlar arasında yapılacaktır. Milli birlik için mutlaka birleşilecektir. Jandarma ve polis gibi zabıta hizmetlerine mümkün olduğunca çok Müslüman katılacak, hükümetin icra kuvveti elde tutulmaya çalışılacaktır. Böylece Heyet-i Temsiliye, Güney Anadolu'nun savunulmasına ve bu maksatla teşkilatlandırılmasına el atmış oluyordu.²⁶⁹

Ayrıca Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa 6 Kasım 1919'da yurdun her tarafına gönderdiği bir genelgesinde de, işgallerin İtilaf devletleri katında protesto edilmesi ve Avrupa, Amerika kamuoyuna duyurulması istenmiştir. Bu yüzden yurdun hemen her tarafından gönderilen telgraflarla Maraş, Antep ve Urfa'nın işgali protesto edildi.²⁷⁰

²⁶⁷ Ali Sevim, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 373-374

²⁶⁸ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 229-230,

²⁶⁹ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali I*, Kastaş Yay, İstanbul 2004, s. 332

²⁷⁰ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar 2*, Milli Eğitim Bakanlığı yay. İstanbul 1991, s. 216

5.2.1. Adana Cephesi ve Pozantı Savaşı

Fransızlar tarafından işgal edilen Adana'ya Ermeni akını başladı. Polis müdürlüğüne bir Ermeni tayin edilerek Adana halkı tahrik edildi. Bu olaylar ile direnme azmi yükselen Adana halkı direnişe geçmiştir.

Mustafa Kemal Paşa Refet Bey'e 31 Mart 1920 tarihinde bir telgraf çekerek Urfa ve Antep'te yapılanların bir benzerinin Adana'da da yapılmak istendiğini bu sebeple yapılanların tüm dünyaya duyurulmasını istemiştir.²⁷¹

Fransızların çabaları daha ilk işgal anından itibaren Adanalıların protesto telgrafları karşılanmıştı.²⁷²

Adana'da bulunan Fransız işgal kuvvetleri telgrafhaneyi kontrol altında tutarak bazı yasaklar getirmişlerdir. Aşağıdaki belgede bunun sınırları görülmektedir.

Harbiye Dairesi Riyasetine

Adana'daki Fransız kuvve-i işgaliyesi kumandanının Şifreli telgraf ehiz (alındı) ve keşidesini zayi ettiğini ve açık telgrafları dahi sansür ettiği Posta ve Telgraf ve telefon Nezareti celilesinden bildirilmiştir. Binaenaleyh mahrem telgraf ve şifrelerin bu merkezlere uğrayacak ve mu'acili keşidelerinin temini icap eder. Keyfiyet Telgraf ve Posta Nezaretinde de yazılmıştır.

*Harbiye Nazırı Ömer Yavuz*²⁷³

Fransız destekli Ermenilerin saldırıları üzerine Müslüman halk, Toros dağlarının eteklerine çekildi. Fransız birlikleri de Pozantı'ya kadar gelerek burada mücadele başladı. 11. Taburdan destek alan Kuva-yı Milliye Fransızları bozguna uğrattı. Binbaşı Menil komutasındaki Fransız taburu esir edildi.²⁷⁴

Adana cephesi ile telgraf muhaberatının önemi aşağıdaki belgede de belirtildiği üzere mühim olduğundan, Harbiye Dairesi, bu bölgedeki telgraf tellerini telefon hattı olarak bağlanmayı yasaklıyordu. Ayrıca telgraf muhaberatını kesenlerin şiddetle cezalandırılmalarını bildiriyordu

Adana Cephesi Kumandanlığına

Mu'bit (uzak) mahallerde telgraf tellerini, telefon rabtı suretiyle telgraf muhaberatının te'hizine (alınmasına) sebebiyet verildiği dâhiliye vekâletinden

²⁷¹ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 83

²⁷² Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 230

²⁷³ ATASE, İSH Kutu No 211, Gömlek No 66, Belge No 66-1

²⁷⁴ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 83

bildirilmektedir. Büyük Kumandanlıkça mühim zamanlarda telgraf tellerinden telefon muhaberatı için istifade olunmak mecburiyeti varsa da ahval-i hazirenin fevkaladeliğine mebni (binaen) telgraf muhaberatının süratle icrası matlub-i hususunca lüzum-i kat'i olmadıkça alelade hususat için telgraf muhaberatının kati edilmemesi ve bir husus için lazım gelenlere idari şedide itasını ve telgraf muhaberatını kati edenlerin şiddetle tecziyesini ehemmiyetle rica ederim.

Harbiye Dairesi

*Fevzi Paşa*²⁷⁵

Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Paşa (Çakmak), 5 Ağustos 1920 tarihinde cepheleri ziyaret etmek maksadıyla Pozantı'ya gelmişlerdir. Pozantı Adana il merkezi haline getirilmiş, 8 Ekim 1920'de Pozantı Kongresi yapılmıştır. Anadolu'da kalamayacağını anlayan Fransa TBMM ile anlaşma yolunu seçmiştir. 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnamesi'nden sonra Fransızlar 5 Ocak 1922'de Adana'dan çekilmişlerdir.

276

5.2.2. Antep Savunması

İngiltere, Fransa'ya karşı pazarlık konusu olarak ellerinde bulundurmamak amacıyla, petrol sahası Musul Vilayeti ile birlikte Antep civarını işgal etmeyi planlıyordu. Böylece Antep'te İngiliz kontrolü başladı.²⁷⁷

Fransız işgali ile Antep telgrafhanesinde sıkı kontrol ve sansür uygulanması nedeniyle haberleşme Göceği köyünde yeni kurulan telgraf merkezi ile sağlanmıştır. Bu durumda, aşağıdaki belgede gösterildiği gibi İstanbul ve Ankara ile haberleşme yapılmıştır.

Dâhiliye Nezareti Celilesi'ne

Fransızların Antep'te pek sıkı kontrol ve sansür vazı eylemlerinden muhaberat-ı hükümeti serbest temin edebilmek için hükümet-i mahalliye'nin emir ve tensibiyle Antep'e üç saat mesafede Göcek'i karyesinde bilinir resmi muhaberatı teati etmek üzere bir merkez keşad edilerek 10 Mart 336 da muhaberata başlandığı Diyarbekir Posta ve Telgraf Başmüdüriyetine bildirilmiş ve fima bade Antep mutasarrıflığına ait telgrafların Sivas-Maraş üzeri keşidesi icab edenlere tebliğ kılınmış olduğu bir ay malumat arz olunur ol babda emir ve ferman hazreti mennelehu'l emrindir.

²⁷⁵ ATASE, İSH Kutu No 765, Gömlek No 83, Belge No 83-1

²⁷⁶ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2011, s. 248-249

²⁷⁷ Ayhan ÖZTÜRK, *Milli Mücadelede Gaziantep*, Geçit Yay. Kayseri 1994, s. 26-27

22/ Cemaziyülevvel 228 ve 14 Mart 336

Posta ve Telgraf ve Telefon Müdüriyeti Umumiyesi ²⁷⁸

Ayrıca Karabıyıklı ve İslâhiye yolu üzerindeki Sarılar Köyünde de Kuva-yı Milliye tarafından telgrafhane kurulmuş ve Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Paşa ile bu merkezlerden haberleşme yapılmıştır.²⁷⁹

Fransız kuvvetlerinin Antep'e girişi Ermeniler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın emri üzerine Sivas'tan hareketle Maraş'a gelmiş olan Kılıç Ali Bey, Antep Heyet-i Merkeziyesinin isteği üzerine Mustafa Kemal tarafından Antep'e gönderilmiştir. Kılıç Ali Bey Antep'teki milis kuvvetleri bir komuta altında birleştirerek güçlendirmeyi düşünüyordu. Kılıç Ali'nin gönderdiği milli kuvvetler şehirde Fransızlara karşı direnmişlerdir.²⁸⁰

Antep Kuva-yı Milliye'cileri, Kilis üzerinden Antep'e gelecek yardımları önlemek amacıyla Antep-Kilis yolu üzerinde bulunan köylerin halkından oluşturulan müfrezelerle savunma tedbirleri almaya başlamışlar, Kilis yolu Kuva-yı Milliye komutanlığına da Şahin Bey getirilmiştir. Şahin Bey 4 Şubat 1920'de Kilis yoluna hâkim olmuş Fransızların Antep'le Bütün haberleşme bağlarını kesmişti. Daha sonra çeşitli nedenlerle buradaki siperlerden geri çekilmişler.

Şahin Bey'in 28 Mart 1920'de şehit olmasından Fransızlar şehre girmiş olmasına rağmen Antep halkı, savaşı bırakmamıştı. Şehir içinde devam eden savaşlardan sonra Antep müdafileri 8 Şubat 1921'de, şehri teslim etmişlerdi. Fransızlar, Antep'i 20 Ekim 1921'de imza edilen Ankara İtilafnamesi hükümleri gereğince 25 Ekim 1921'de boşattılar.²⁸¹

5.2.3. Maraş Savunması

Maraş'a gelen Fransızlar bir taraftan da güçlerini arttırıyorlardı. Buna karşılık Maraş halkıda gizlice teşkilatlanıyordu. Maraş Kalesi'nde asılı olan Türk bayrağının yerine Fransız bayrağının asılması, bazı öldürmeler ve şehrin ileri gelenlerini tutuklamaları gerginliği doruğa çıkardı.²⁸² Fransız işgali altında bulunan Maraş'taki bir

²⁷⁸ B.O.A. DH. EUM. AYŞ. Dosya No 35, Gömlek No 10

²⁷⁹ Kısıklı Emine, Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Paşa'nın Kamuoyu Oluşturması Açısından Muhaberat, Türk Kültürü Dergisi, XXV/295, İstanbul 1987, s.659

²⁸⁰ Ayhan Öztürk, Milli Mücadelede Gaziantep, Geçit Yay. Kayseri 1994, s. 89-91

²⁸¹ Mesut Aydın, Korkut Aydın, Türk İnkılabı Tarihi, Cantekin Mat. Ankara 2011, s. 250

²⁸² R. Doğanay, E. Açıkse, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri, Ankara 2009 s. 82

camide Sütçü İmam, Kalesinde hür bayrağı dalgalanmayan, esir bir memlekette Cuma namazı kılınmaz, diyerek halkı coşturdu ve halk da Fransız bayrağını indirerek yerine Türk Bayrağı'nı çekti.²⁸³

Mustafa Kemal Paşa Maraş'taki Milli Mücadeleyi örgütlemek ve halkın direnişine katkı sağlamak amacıyla Kılıç Ali, Yörük Selim ve Cemil Cahit Beyi Maraş'a göndermiştir. Böylece Maraş'taki Milli Mücadele 12 Şubat 1922'ye kadar devam etmiştir. 10-11 Şubat gecesi Fransızların şehirden çekilmesinden sonra Zeytun havalisinde savunma tedbirleri alan Ermeniler de daha fazla dayanamayarak 29 Haziran 1921'de bölgeden kaçmışlardır.²⁸⁴

5.2.4. Urfa Savunması

Urfa'yı İngilizlerden devralan Fransızlar işgal ettiler. İşgalci Fransızlar Ermenilerle işbirliği yaptılar. Burada resmi binaların işgal edilmesi ve bazı ileri gelenlerin tutuklanması halkı direnişe sevk etmiştir.²⁸⁵ Fransızların Ermenilerle birlikte izlediği, yıldırma politikaları neticesinde halkın can ve mal güvenliği kalmadı. Bu duruma tepki olarak Urfalılar ayaklandılar. Fransızlarla birlikte Ermenilerin de buralara gelmeleri, Urfa halkı tarafından 17 Kasım 1919 da Osmanlı İçişleri Bakanlığına bir telgraf gönderilmiştir; Selçuklulardan beri Urfa'nın Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Buranın her şeyi ile bir Osmanlı memleketi olduğu belirtilmiş ve bundan sonra da Osmanlıya bağlı kalması istenmiştir.²⁸⁶

Mustafa Kemal Paşa 6 Kasım 1919 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine bir telgraf göndererek, Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalini protesto amacıyla İtilaf Devletleri temsilcilerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna telgraflar çekilmesini istemişti.²⁸⁷

Mustafa Kemal Paşa, Urfa savunması için gerilla savaşını öngörmüş ve uygulanan bu yöntem yararlı sonuçlar doğurmuştur. Yüzbaşı Ali Saip Bey'in kumandasındaki 3000 kişilik milli kuvvetler, 8-9 Şubat 1920 gecesi Fransızlar şehirde kuşatma altına aldılar. Ali Saip Bey ile halkın kararlı tutumu sonunda Fransızlar

²⁸³ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 231

²⁸⁴ Mesut Aydın, Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cantekin Mat. Ankara 2011, s. 249

²⁸⁵ R. Doğanay, E. Açıkses, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 82-83

²⁸⁶ S. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar 2*, s. 216

²⁸⁷ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s. 175

Carablus'tan bekledikleri yardım gelmeyince şehri teslim ettiler.²⁸⁸ Fransız birlikleri, 10 Nisan 1920'de Urfa'yı boşalttılar. Urfa tek başına Fransızlara karşı savaşıp ve zafer elde etmişti.²⁸⁹

5.3. Batı Cephesi

5.3.1. Batı Cephesi nin Kuruluşunda Kuva-yı Milliye

Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri ve Anadolu'da ilerlemeleri üzerine kurulan ve düşmana karşı savaşan, kuruluşlara Kuvayı Milliye denir.²⁹⁰

İzmir'in işgalinden dört saat sonra Denizli'de yapılan mitingde silahlı mücadele yöntemi benimsenmiş ve Denizli halkı resmi makamlardan ısrarla silah talep etmiştir. Denizli askerlik şube başkanı Tevfik Bey'in raporlarından anlaşıldığı kadarıyla, mutasarrıfın da onayı ile Sarayköy Topçu Alayından silahlar gönderilmiştir. Yine bu tarihlerde Harbiye Nazırının da silahlı mücadele fikrinde olduğu askeri birlik ve şubelere gönderdiği bir telgraftan anlaşılmaktadır. 16.05.1919 tarihli telgrafında Harbiye Nazırı silahların terk edilmemesini tavsiye ediyordu.

Hangi sistem dâhilinde savaşılacağı açıklık kazanmamışken Kuva-yı Milliye fikri ortaya atıldı. Burdur askerlik şube başkanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey 17.05.1919'da 57. Tümen Komutanına bir telgraf göndermiş ve bu telgrafında sadık ahalinin çoğunluğuna istinad edecek şekilde halk arasında teşkilat yapılması ve bunların mümkün mertebe silahlandırılması teklifinde bulunmuştur. İsmail Hakkı Bey aynı telgrafın devamında İtilaf Devletlerinin nazarından gizli olarak 12. Tümen dairesinde 80.000 kişilik gönüllü ve fedai teşkilatının yapılmasının mümkün olduğunu belirtmiştir. 57. Tümen Komutanı M. Şefik Bey, İsmail Hakkı Bey'in bu teklifini uygun bulmuş ve beş gün sonra 23 Mayıs'ta Harbiye Nezaretine bu konuda bir rapor sunmuştur. Şefik Bey raporunda durumu düzeltmek için Kuva-yı Milliye teşkilatı vücuda getirmenin en iyi tedbir olacağını söylemiştir. Genel Kurmay Başkanı Cevad Paşa bu raporun altına “son fıkra gayet mühimdi, acele etmek lazımdır” diye kayıt koymuş ve bu fikre olumlu yaklaşmıştır. Bunun sonucunda kısa sürede Yunan işgali karşısında hemen her tarafta

²⁸⁸ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 242

²⁸⁹ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 231-232

²⁹⁰ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali I*, Kastaş Yay, İstanbul 2004, s. 120

Kuva-yı Milliye birlikleri teşekkül etmiş ve Batı Anadolu’da Yunan ordusu karşısında cepheler kurulmaya başlamıştır.²⁹¹

Bandırma ve Balıkesir bölgesinde bulunan 14. Kolordu Komutanlığı da Kuva-yı Milliye teşkilatı oluşturulmasında çalışmıştı. Yusuf İzzet Paşa, Albay Bekir Sami, Albay Şefik ve Balıkesir’deki 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Özalp’in kişisel çabaları sayesinde Ödemiş, Çine, Bandırma, Balıkesir’de Kuva-yı Milliye örgütleri kuruldu. Bundan sonra Batı Anadolu’nun bütün şehir ve kasabalarında Kuva-yı Milliye örgütlenmesine hız verildi. Bu örgütlenmelerde Batı Anadolu’da gerçekleştirilen kongreler çok etkili olmuştur. Ordu birlikleri de stratejik bölgelerde kendi adlarını kullanmaksızın Kuva-yı Milliye adı altında Yunanlılara karşı oluşturulan cephelere gönderilmiş ve bu sayede sivil direniş güçlü kılınmıştı. ,

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi’nden sonra Kuva-yı Milliye ile daha yakından ilgilenmiştir. Bu örgütlenmeyi ve Yunanlılara karşı oluşturulan Batı Anadolu Cephesini Heyet-i Temsiliye ’ye bağlamayı düşünmüş, bu amaçla 9 Eylül 1919’da 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa’yı, Batı Anadolu Kuva-yı Umumiye Kumandanlığına getirmiştir. Ancak Ali Fuat Paşa kendisinden beklenen başarıyı gösteremeyince 23 Ekim 1919’da Albay Refet onun yerine gönderilmişti.²⁹²

Batı Anadolu da Kuva-yı Milliye’nin oluşmasında asker ve sivil aydınların öncülüğünden başka, Müdafaa-i Hukuk ve Reddi ilhak cemiyetlerinin de önemli katkıları olmuştur. Yunanlılar karşılaştıkları bu direnişten yılmış ve direnişçileri Jöntürk olarak nitelendirmişlerdir. Yunanlılar bu direnişi kendi hükümetlerine, Türkler seferberlik halindeler diye rapor etmişlerdir.²⁹³

Düzenli orduyu oluşturma çabaları içinde Mustafa Kemal Paşa’nın, Ankara’dan Sivil ve Asker Görevlilere ve Belediye ve Müdafaa-i a Hukuk Başkanlıklarına ve Mevki Kumandanlıklarına hitaben yazdığı 26 Aralık 1920 tarihli telgrafta, hiç kimsenin merkezi hükümetin bilgisi olmadan kuvvet toplayamayacağını aksi yönde hareket edenlerin bizzat kendisine bildirilmesini isteyerek düzenli ordunun dışında hiçbir kuvvet olamayacağını belirtmiştir.

²⁹¹ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 201, s. 256-258

²⁹² Mesut Aydın, Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, 2011, s. 252

²⁹³ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 85

Asayiş Hakkında Beyanname (25/26. XII. 1920)

Mahreci: Ankara

Bilumum Telgraf Merkezlerine,

Kaza ve Nahiye bilumum Rüesayı Memurini

Mülkiye ve Askeriye ve Belediye ve Müdafaa-i Hukuk Riyasetlerine ve Mevki

Kumandanlıklarına (Beyanname)

Hiç bir kimse hiç bir sebep ve suretle Hükümet-i Merkeziyenin malûmatı olmaksızın kuvvet toplamağa mezun değildir. Bu beyannamenin tebliği tarihinden evvel bu yolda teşebbüste bulunmuş olanlar varsa derhal kendilerini ve maksadı teşebbüslerini doğrudan doğruya bana haber vereceklerdir. Aksi takdirde bu gibi müteşebbislerin asayiş-i dahili-i memleketi ihlâl ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini izrar ve ahali-i masume-i memleketi işgal töhmetleriyle itham olunacaklarını beyan ve ilân eylerim.

25/26 Kânunuevvel 36

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

*Mustafa Kemal*²⁹⁴

TBMM Hükümeti, 1920 yılının Eylül ayından itibaren ordunun teçhizat ve askeri personel ihtiyacını karşılamak için bir takım teşkilatlanma içerisine girmiştir. Bu doğrultuda Anadolu'ya yapılan giriş çıkışları da kontrol altına almak için Kastamonu Havalisi Kumandanlığı adıyla bir komuta merkezi oluşturarak bölgenin güvenliğini arttırmaya başlamıştır. Bu komutanlığın başına da Muhittin Paşayı getirmiştir.²⁹⁵

Batı Cephesi'nin insandan ziyade silah, cephane, erzak ve eşyaya, ihtiyacı vardı. Kastamonu'da Muhittin Paşa, mülki makamlarla da işbirliği yaparak savaş araçları teminini sağlamıştır. Dâhiliye Vekâleti harekete geçerek Kastamonu ve İnebolu'daki askeri malzemenin onbeş gün zarfında Ankara'ya sevkini istemiştir.

Kastamonu Valiliği'ne

Ankara-şifreli telgraf- Bir dakika tehiri gayri caiz harp telgrafıdır ve bu telgrafın vusûlü bildirilecektir.

²⁹⁴ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 382

²⁹⁵ Nurettin Peker, İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi, Gün Yay. İstanbul 1955, s.253.

Kastamonu ve İnebolu'daki askeri malzemenin onbeş gün zarfında Ankara'ya sevk ve celbi ordu için hayati önem arz etmekte ve mecliste ordu ihtiyacının bir an evvel temini için son derece takibatta bulunmaktadır.

Her noktai nazardan ifası elzem bir vazife olan bu sevkiyatın icap ederse ticari ulaşımın geciktirilmesi ve onun bunun işi ile meşgul olan nakliye vasıtalarının ve nakliye sahiplerinin bir ve icap ederse iki defa nakliyata sevk edilerek temini ve hatta bu hususta tedabiri idariyeye müracaattan tevvekki olunmamasını himmeti devletlerinizden rica ederim.

Dâhiliye vekâletinin 9-10.12.920 ve 1928 şifresi gerekli makamlara yazılmıştır.

*Vali Namına Fuat*²⁹⁶

Mondros Mütarekesinin uygulanışı ile İtilaf devletleri Ordumuzu silahtan ayırarak mühimmat depolarına el koymuştu. Özellikle İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu'da en verimli bölgelerin Yunanlıların eline geçmesi, Milli Orduyu lojistik destek bakımından güç durumda bırakıyordu.

Kuvva-yı Milliye ile birlikte Batı Cephesi emrindeki kolordu ve tümenlerin lojistik destek birimlerinin büyük bir kısmı henüz kuruluş aşamasındaydı. Genel olarak, kolordularda bir veya iki istihkâm ve muhabere bölüğü ile ulaştırma hizmeti için arabalar, develer ve hatta merkepli bir tabur vardı.

Tümenlerde; bir istihkâm bölüğü, bir muhabere müfrezesi, bir sıhhiye bölüğü ile ulaştırma hizmeti için bir veya iki kol bulunuyordu.²⁹⁷

5.3.2 Kuva-yı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş

Düzenli orduya geçişte, Batı Cephesi Komutanlığı kurulmuş ve ikiye ayrılmıştır.

Kuzey Cephesi, İzmit, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya, sancaklarını kapsar. Kuzey Cephesi Komutanlığı, seferde ordu komutanlığı yetkisiyle Genelkurmay Başkanı Albay İsmet'e verilmiştir.

Güney Cephesi, Afyonkarahisar, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Menteşe, Antalya sancaklarıyla; Konya, Silifke ve Niğde sancakları ile Adana merkez sancağını kapsar. Güney Cephesi Komutanlığı, seferde ordu komutanlığı yetkisiyle İçişleri Bakanı Albay Rafet'e verilmiştir.

²⁹⁶ N. Peker, *İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi*, s.280

²⁹⁷ *Türk İstiklal Harbi, C. II, Batı Cephesi, 3'ncü Kısım, Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s.32-33

Kuzey ve Güney Cepheleri Komutanlıklarının emri altında bulunacak kıtalar ve görevleri Genelkurmay Başkanlığı'na tespit edilmiş ve her iki cephe komutanlığı doğrudan Genelkurmay Başkanlığı'na bağlanmıştır.

2'nci Kolordu Komutanlığı (Eski Adana Cephesi Komutanlığı) önceki gibi Genelkurmay Başkanlığı'na bağlıdır.

Albay İsmet'in, Kuzey Cephesi'nde bulunduğu süre zarfında Genelkurmay Başkanlığı vekâleten Milli Savunma Bakan Vekili Fevzi Paşa tarafından; Albay Rafet'in Güney Cephesi'nde bulunduğu süre zarfında da İçişleri Bakanlığı vekaleten Sağlık Bakanı Doktor Adnan Bey tarafından yürütülmüştür.

Bu karardan önce, Ankara'ya çağrılan Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, komutanlıktan alınarak kendisine o dönemde önemli görülen Moskova Büyükelçiliği teklif edilmiş ve bu teklif kendisi tarafından kabul edilmiştir.

Bakanlar Kurulu'nun verdiği kararın 2'nci maddesi gereğince, Genelkurmay Başkanlığı 10 Kasım 1920'de cephe ana hatlarını şu şekilde tespit etmişti:

Kuzey Cephesi adı Batı Cephesi olarak değiştirilmiş ve Batı Cephesi'ne 24'ncü Tümen ile Ertuğrul Grubu (11'nci ve 61'nci Tümenler) ve 1'nci Kuvveyi Seyyare bağlanırken, Güney Cephesi'ne; 12'nci kolordu (23'ncü, 57'nci ve Mürettep Tümenler) ve 41'nci Tümen ile 7'nci Atlı Piyade Tümeni bağlanmıştır.

Her iki cephe komutanlığı arasındaki ara hattı, Gediz Çayı ve uzantısı olan Murat Çayı-Kızıldaş Deresi-Döğür İstasyonu oluşturur. Güney cephesi ile 2'nci Kolordu arasında ara hattı, Seyhan nehrinin denize döküldüğü yerden itibaren Adana'ya kadar, Seyhan Nehri-Adana-Kozan-Feke yolu oluşturmaktadır. Batı Cephesi Karargâhı Eskişehir'de bırakılmış, Güney Cephesi Karargâhı için Konya seçilmiştir. Her iki karargâhta lağvedilen cephe komutanlıkları karargâhından teşkil edilmiştir.²⁹⁸

Batı Cephesi Komutanlığına bağlı Geyve, Pazarcık bölgesinde olan 24'ncü Tümenin karargâhı Pazarcık'tadır. Tümene bağlı birliklerde muhabere müfrezesi mevcuttur.

İnönü dolaylarında 11'nci olan, Tümenin karargâhı İnönü'deydi. Tümene bağlı birliklerde muhabere müfrezesi mevcuttu.

Kütahya'da olan 61'nci Tümen Karargâhı birliklerinde muhabere müfrezesi mevcuttu.

²⁹⁸ *Türk İstiklal Harbi, C. II, Batı Cephesi, 3'ncü Kısım, Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s.38-39

Güney Cephesi Komutanlığına bağlı 23'ncü Tümen Karargâhı Dumlupınar'da olup birliklerinde muhabere müfrezeleri mevcuttu. Denizli'de olan 57'nci tümenin birliklerinde muhabere müfrezeleri mevcuttu. Karargâhı Pozantı'da olan 41'nci tümen ise daha yeni kurulmaktaydı.²⁹⁹

5.3.3. Çerkez Ethem Olayı

Mustafa Kemal 23.12.1920 tarihli ve şifreli bir telgrafında Bolu Mutasarrıfı Halil Beyefendiye Çerkez Ethem hakkında uyarıda bulunuyordu.

Bu telgrafta; Çerkez Ethem'in Batı Cephesi Komutanı İsmet Beyin yönetimle ilgili bazı girişimlerinden rahatsız olduğu ve Ethem ile arkadaşlarının Çerkez ve Abazalar arasında el altından bir takım teşkilatlanmalara ve kışkırtmalara gitmesi beklendiğinden bu konuda sürekli uyanık bulunulması, gerektiğinde yasal işlemlerin tereddütsüz yapılması istenmiştir.³⁰⁰

1920 Yılı başlarında, Batı Cephesinin en büyük milis kuvveti, Çerkez Ethem'in kumandasında bulunuyordu. Anzavur hareketinin, Adapazarı, Düzce ve Bolu karşı ihtilal hareketlerinin, Yozgat ayaklanmasının bastırılması Ethem sayesinde mümkün olmuştu. Ordu birlikleri bu iç savaşlarda başarı gösteremiyorlardı. Ancak Ethem'in Kuva-yı Seyyaresi de düşman karşısında ordu gibi başarılı olamıyordu. 1920 Yılı sonlarında Ethem ve kardeşleri, artık zapt edilemez olmuşlardı. Büyük Millet Meclisinin Anadolu'da otorite sağlamasına çalışıp, büyük hizmetler yaptıkları halde, şimdi kendileri bu otoriteyi yok sayıyorlardı.³⁰¹

Kuva-yı Milliye birlikleri Düzenli Ordu'ya dahil edilmeye başlanmıştır. Bu tasfiye işleminde bazı problemler yaşanmıştır. Ethem Bey'in başında bulunduğu Kuva-yı Seyyarenin tasfiyesi pek kolay olmamıştır. Çerkez Ethem'in kardeşi TBMM milletvekillerindendir. Ethem ve kardeşi TBMM'nin otoritesini kurmaya yönelik hareketleri önce soğuk karşılamış ve sonra meclise cephe almaya başlamıştır. TBMM otoritesini kurmak için Etem Bey'in direnişini kırmaya karar verdi. Sonuçsuz kalan uzlaşma çabalarından sonra, üzerine ordu birlikleri gönderilmiştir. Düzenli kuvvetlerle savaşan Ethem daha sonra Yunan işgal bölgesine geçerek Yunanlılara sığınmıştır. Fakat

²⁹⁹ *Türk İstiklal Harbi, C. II, Batı Cephesi, 3'ncü Kısım, Birinci, İkinci İnönü, Ashhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s.39-43

³⁰⁰ Ali Sevim, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 385

³⁰¹ Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı II*, Milliyet Yay. İstanbul, s. 106

Kuva-yı Seyyarenin önemli bir bölümü savaşmadan düzenli ordu birliklerine teslim olmuşlardır.³⁰²

5.4. İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezi'nin Savaş Dönemi Faaliyetleri

Gizli Telgraf Merkezi İstanbul Ankara arası telgraf muhaberatında büyük önem arz etmektedir. 1921 yılı Şubat ayında Mümtaz Bey, gizli merkeze kesinlikle yaklaşmaması konusunda Cevad Bey'i uyarır. Çünkü gizli merkez İngilizlere ihbar edilmiştir. Bu ihbarı önceden duyan Mümtaz Bey, makineleri ve diğer eşyaları çilek sepetinin içerisinde kaloriferciler vasıtasıyla kaçırıldığını ve Müdür İhsan Bey'in Süleymaniye'deki evine yolladığını söyleyerek, kendilerinin de artık orada çalışacaklarını söyler.

İhsan Bey'in evinin, önünden iki hat geçiyor gibi görünse de bu hat güzergâhı ne kadar dikkatle incelenirse incelensin hatların herhangi bir eve girdiği anlaşılamıyordu, zira telgraf merkezinden dört hat bu eve çekilmişti. Bu dört hattın birisi merkezden 120 voltluk akümülatör cereyanı getirirken; diğer iki tel, telefon devresi vazifesi görüyor, dördüncü tel ise muhabere edilecek hattın bağlanması için kullanılıyordu. Evin en üst katının bir odasını merkez haline getirerek, pencerelerine battaniyeler germişler böylelikle dışarıya ışık, gölge ve makine sesinin gitmesini engellemişlerdi.

Başlangıçta, Adapazarı üzerinden muhabere yapılacak olan Ankara telini muhabereye başlamadan evvel merkezden eve bağlamak iş bitince de kestirmek gerekiyordu. Sonra bu teli daimi olarak eve bağlama olanağı ortaya çıkınca bu güçlük ortadan kalmıştır.

Evde oluşturulan bu merkezde, çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra Ankara ile teati edilen şifreler, o kadar fazlaşmıştır ki telgrafçılarımız istirahat etmeden sabaha kadar çalışmak zorunda kalmışlardır. İş bitmese bile sabahları 08.00'den sonra çalışmak çok tehlikeli olduğundan bu saatlerde muhabereyi kesmek zorunda kalmışlardır.

Ankara ile İzmit Adapazarı üzerinden yapılan muhabereye bir müddet imkân bulunamamıştır. Zira bu hat, İzmit'in Yunanlılar tarafından ve Gebze ile İzmit arasının da İngilizler tarafından işgali üzerine yapılamaz olmuştur. Bu çalışılmayan dönemde bir gün Cevad Bey, hattı telefona alıp dinlerken İngilizlerin İzmit'teki karargâhları ile

³⁰² Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2011, s. 266-267

devamlı olarak muhabere ettiklerini ve bu muhaberenin tamamen çalınabileceğini anlar ve o gün bir kısım muhabereyi kâğıda kaydeder. Bu muhabere Harbiye'deki İngiliz Başkumandanlığı karargâhından yapılıyor ve gizli merkezin telefon hattına endüksiyon yoluyla geçiyordu. Bunu daha net ve emin bir şekilde alabilmek için Harbiye'den çıkan teli gizli merkezdeki makineden geçirmek gerekiyordu. Cevad Bey, Mümtaz Bey'e bunu yapıp yapamayacağını sorar. Çok cesur biri olan Mümtaz Bey, o hatta bir arıza icat ederek teli Süleymaniye'ye kadar getirir ve tekrar Harbiye'den geçirerek istenilen sistemi kurar. Harbiye'den gelen teli küçük bir komütatöre bağlayarak telefonda geçiriyor ve muhabereyi mikrofonda net bir şekilde kaydedebiliyorlardı. Cevat Bey telefon başından ayrılması gerektiği zaman komütatörün fişini çekiyordu, tekrar gelip fişi yerine takıncaya kadar İngilizler hiçbir muhabere yapamıyorlardı. İngilizler haftalarca arızanın yerini arayıp bulamadıkları için çılgına dönmüşlerdir.

İngilizlerin ve Yunanlıların Edirne ile yaptıkları muhabereleleri telgrafçı arkadaşına kopya ettirmek için Cevad Bey, teli gizli merkez olarak kullanılan eve telemelanj ettiriyordu. Gizli merkezdeki telgrafçı da Cevad Bey'in, aldığı ve yazdığı telgrafların tamamını evde kayıt altına alıyordu.³⁰³

Sirkeci PTT Merkezi'nin arkasındaki 80 ton kadar telgraf teli, fincan ve demir sandıkları, Mümtaz ve Cevad Beyler, Tüccar Raif Bey'le anlaşarak Ankara'ya göndereceklerdir. Raif Bey'in gönderdiği arabalar postanenin arkasına yanaşarak tel kangallarıyla fincan sandıklarını almışlardır.³⁰⁴

Arabalara yükleme sırasında Mümtaz Bey de hazır bulunduğu için kimse şüphelenmemiş, bu işten yalnız alakası olan üç dört kişi haberdar olmuştur. Birkaç gün içinde 80 ton kadar telgraf teli ile ne kadar fincan ve demir sandığı varsa hepsi taşınmıştır.

Tellerle sandıklar, Anadolu'ya tüccar eşyası götüren odun motorlarının içlerine istif edilip üzerlerine manifatura eşyası dolduruluyordu. İğreti bir bakışla bunlarda tel ve fincan bulunduğu anlaşılamazdı. Motorlar doldukça sabaha karşı boğazdan çıkmak üzere hareket ediyorlardı. Boğaz'dan Karadeniz'e çıkan bütün deniz vasıtaları Kavaklar mevkiinde İngilizler tarafından kontrol ediliyordu. Fakat bu kontroller rüşvet mukabili

³⁰³ Cevad Besen, *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar IX*, Pos-tel Dergisi, Sayı:3, Mart 1963, s.12-13; *İstiklal Harbi'mizde PTT*, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2009, s. 277-278

³⁰⁴ Cevad Besen, *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar IX*, Pos-tel Dergisi, Sayı:3, Mart 1963, s. 13; *İstiklal Harbi'mizde PTT*, s. 278

üstünkörü yapıliyordu. Raif Bey'in motorların yolda tutulmaması ve tel ile fincanların ele geçirilmemesi için İngilizlere epeyce bir para verdiği biliniyordu.

Bu tedbirler sayesinde postane arkasındaki bahçeden Beşiktaş'a nakledilen tellerle fincanların hepsi Anadolu'ya geçirilebilmiş yalnız bunlardan 7-8 ton kadar teli götüren bir motor, Yunan torpidoları tarafından yakalanarak, el konulmuştur.

1921 senesinin Haziran ayında Üsküdar-Kuşçalı-Kandıra arasındaki Jandarma telefon telinin, Jandarma karakolları arasında telefon görüşmeleri yapmak için tesis edildiğini öğrenen telgrafçılarımıza, bu telden geceleri faydalanma imkânı sağlanmıştır. Kandıra, Bolu-Mudurnu üzerinden Ankara ile muhabere edilebiliyordu. Bu sistemden yararlanılabilmesi için Üsküdar ile Kandıra arasındaki devrenin jandarmalar tarafından telgrafçılarımıza bırakılması gerekiyordu. Oysaki jandarma karakolları Üsküdar Mutasarrıflığının emrinde, mutasarrıf da milli hareketlerin aleyhinde bir isim olup İngiliz yanlısı biri olarak bilinmekteydi. Böyle bir mutasarrıftan gidip yardım istemek aklın alabileceği bir durum değildi. Fakat Ankara ile muhabere edebilmek için başka çare yoktu. Birkaç gün düşündükten sonra Mümtaz Bey, Fen Müfettişi Mazhar Bey'le beraber Üsküdar mutasarrıfına gitmiştir. Yapılan bu görüşmede Mümtaz ve Mahzar Beyler durumu bütün açıklığı ile mutasarrıfa anlatmışlardır. Mutasarrıf ne cesaretle kendisine böyle bir şey söyleyebildiklerini sorduğunda da gereken cevabı vermişlerdir.

Netice itibariyle Mutasarrıf Bey bu açık ve samimi konuşmadan, yapılacak hizmetin gerekliliğini ve önemini gayet iyi anlamış ve onları takdir ederek yardım edeceğini söylemiştir.

Muhaberenin, jandarma telefon devresinden emniyetle cereyanı için bir takım tedbirlerin alınması şarttı. Evvela jandarma telinin geçtiği karakollarda görev yapan personelin güvenilirliğinin gözden geçirilmesi gerekiyordu. Çünkü bunlardan birisinin muhabereyi çalmaya yahut çaldırmaya kalkışması veya birisine haber vermesi için felaketle sonuçlanmasına neden olabilirdi. Bunun dışında bir de hattın iyi şekilde tamir edilmesi gerekiyordu. Üsküdar Hat Başçavuşu Şükrü Efendi ile Mutasarrıf Bey'in yardımları sonucu yapılan tahkikatta bazı jandarmalar yerlerinden alınarak bunların yerine güvenilir kimseler getirilmiştir. Ayrıca Şükrü Efendi, hattın gerekli tamir ve bakım işlerini de yapmıştır.

Sonunda Jandarmaya ait bu tel, her akşam 19.00'dan sabah saat 07.00'e kadar hiç müdahale edilmeksizin telgrafçılarımızın emrine verilmiştir. Bu hattın Kandıra üzeri tekrar muhabere etmeye başladıkları dönemde Anadolu'daki harp harekâtı gibi

İstanbul'daki Milli Teşkilat da genişlemiş ve muhabereleleri çoğalmıştı. Bu nedenle telgrafçılarımız sabaha kadar çalışmaya devam ediyorlardı. Ancak, Ankara'daki muhabere baş memurları iyi memurlarını İstanbul'daki gizli telgrafçılarımızın karşısından alıp başka cihetlere verdikleri için muhabereden randıman alınamıyor bu da işin gecikmesine neden oluyordu. Bu durum üzerine Ankara merkezindeki iyi memurların listesi yapılarak Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti 'ne durum arz edilmiş ve karşılarına seçtikleri memurların oturtulması talep edilmiştir. Bu istekleri ertesi gün hemen yerine getirilmiş, hatta Erkan-ı Harbiye, muhaberenin devam ettiği süre içerisinde işlerin aksamaması için bu memurların başına nöbetçi zabitler tayin etmiş ve muhaberenin aksaksız devamı için büyük ehemmiyet ve alaka göstermiştir. Bunun dışında başka bir telgraf hattı da, Ankara'da Umum Müdürün odasına kurulan bir postaya bağlanarak gizli telgrafçılarımızla çalışan memurların diğer memurlarla ilgisi kesilmiştir.

Çalışan bir memur hiçbir yere ayrılmayarak ve hiç kimse ile konuşmayarak devamlı çalışmak zorunda kaldığı için bütün bu tedbirler, muhabereye başlanmasından bitimine kadar bir dakikalık bir zamanın bile boş geçirilmemesine ve inanılmayacak derecede iş yapılmasını sağlamıştır.³⁰⁵

Yapılan bu gizli muhabereyi tespit edebilmek için muhaberenin yapıldığı yer ile muhabereyi yapanlar hakkında bilgi verecek olanlara, İngilizler bol miktarda para vaat ettikleri halde gizli muhabere merkezini bulamamışlardır.³⁰⁶

Mümtaz Bey, her ihtimale karşı, Köprü 'den Rumelihisarı'na kadar tramvay yolundan gizli bir hat çektirerek, Harbiye'de İngiliz karargâhı önünden geçen tele olan ihtiyacı ortadan kaldırdı. Bu hat kısım kısım, çeşitli kimselere çektirildiği için hattın nereden başlayıp nereye kadar gittiği kimse tarafından anlaşılamamıştı.

Bu hat, kablolardaki nakillerden birine gizlice bağlanmıştı ve bunu sadece Anadoluhisarı'ndaki memurlardan başka kimse bilmiyordu. Alınan bu tedbirler sayesinde hattın İstanbul'la Anadoluhisarı arasındaki kısmı bulunamaz ve kontrol edilemez hale gelmişti.

Üsküdar hat başçavuşu Şükrü Efendi'de de yavaş yavaş Kandıra'ya kadar yeni bir hat daha çekmişti. Böylece Jandarma teline ihtiyaç kalmadan gece gündüz

³⁰⁵ Cevad Besen, *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar X*, Pos-tel Dergisi, Sayı:4, Nisan 1963, s. 8; *İstiklal Harbi'mizde PTT*, s. 278-280

³⁰⁶ Cevad Besen, *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar XII*, Pos-tel Dergisi, Sayı:5, Mayıs 1963, s. 16

haberleşmek mümkün olacaktı. Fakat İngilizler bu hatlar üzerindeki kontrollerine tekrar başlamışlar ve bu sefer işi daha ciddi tutmuşlardı. Hal böyle olunca gizli telgrafçılarımızın işi artık öyle gece yarısı değil gündüz ortasında işe başlamayı gerektirecek dereceye varmış bulunuyordu.

Muhabereyi tespit edebilmek için Kuşçalı-Kandıra arasındaki 40 kadar direği kıran İngilizler, Jandarma hattı ile gizli teşkilatımızın kullandığı hattı parçalamış ve hususi bir müfrezeyle her gün o civarda dolaştırarak hatların tamir edilip edilmediğini kontrol ettirmeye başlamışlardır. Bu da muhaberenin devamı için büyük bir engel teşkil etmiştir.

İki üç gün sekteye uğrayan muhabereyi mutlak surette yeniden tesis etmek icap ediyordu. İlk önce Kuşçalı'daki gayretli ve fedakâr hat çavuşları İsmail ve Ali Osman Bey'ler her akşam hava karardıktan sonra kırılan direkler arasına lastikli kablo çekerek, bunların uçlarını hatlara bağlıyor ve sabah bu kabloları toplayarak ortadan kayboluyorlardı. Bu önlemler emniyetli olmakla beraber gündüz muhabere yapılmasına imkân vermediği gibi geceleri de yetersiz geliyordu. Geceli gündüzlü çalışabilmek için yeni bir hat yapmak ve bunu, araştırma yapan İngilizlerden gizlemek gerekiyordu. Bunun üzerine Mümtaz Bey o bölgeye giderek Şükrü Efendi ile beraber kimsenin göremeyeceği gizli bir hat çekmiş ve böylelikle gece gündüz muhabere edebilme imkânı doğmuştu.

İngilizler direkleri kırdıktan sonra muhaberenin kesileceğini ümit ederek bir müddet rahat eder gibi olmuşlardır. Fakat yeniden hatları kontrol edip kırdıkları direklere rağmen gizli şifre muhaberesinin, devam ettiğini öğrenince yeniden araştırma ve tahkikat yapmaya başlamışlardır. Samandıra ve Kuşçalı çavuşlarıyla bazı merkezlerin memurları üzerinde durup bunları sıkıştırarak nereden kimlerin muhabere ettiklerini soruşturmuşlarsa da kimseden bir şey öğrenememişlerdir. İngilizler en üst düzeyde inceleme yapmalarına rağmen bir netice alamamışlardır.³⁰⁷

Bir ucu Ankara'da postanenin özel bir dairesinde, diğer ucu İstanbul'un muhtelif ve gizli yerlerinde bulunan bu gizli telgraf teşkilatına, Milli Mücadele tarihimizin çok şeyler borçlu bulunduğu bu vatanperverlerin isimlerini şükranla anarız. (İstanbul Telgraf Başmemuru Hacı Mümtaz Bey, telgraf müdürlerinden Arap İhsan bey "bilahare

³⁰⁷ Cevad Besen, *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar XIII*, Pos-tel Dergisi, Sayı:6, Haziran 1963, s. 23; *İstiklal Harbi'mizde PTT*, s. 280-281

Ankara'ya çağırılmıştır" hat memuru Ahmet ve telgrafçı Cemal, Cevad, İsmet Bey'ler ve telgraf memuru Edip Efendi)³⁰⁸

5.5. Birinci İnönü Zaferi

Birinci İnönü zaferi düzenli ordunun Batı cephesinde Yunan ordusu ile ilk muharebedir. Savaşın başlıca sebebi Anadolu'daki milli kuvvetlere karşı harekete geçmek için uygun fırsat kollayan Yunanlıların, Ethem ayaklanmasının yarattığı sıkıntıdan yararlanarak henüz kurulmuş olan düzenli ordunun daha fazla güçlenmesine fırsat vermemek ve böylece Sevr'i zorla kabul ettirmek suretiyle bu antlaşmadan paylarına düşeni bir an önce koparmak istemeleriydi.³⁰⁹

Düzenli ordunun kurulmasından sonra, düzenli orduya katılmayı reddeden Çerkez Ethem ile Ankara Hükümeti arasındaki sorunlar görüşmelere rağmen giderilememiş ve Çerkez Ethem, Ankara Hükümeti'ne karşı isyan etmiştir.³¹⁰ Bu isyanın, Batı Cephesi Komutanlığı'na bastırılmasından faydalanan Yunanlılar, Bursa ve Uşak mıntıkalarından, Eskişehir ve Afyon istikametine doğru 6 Ocak 1921'de ileri harekete geçtiler.³¹¹

Savaş öncesinde İnönü'de haberleşme için iç muhabere ağının kurulması, cephe muhabere müfrezesi tarafından yapılmıştır. Dış haberleşme için de, telgraf hatları kısa zamanda tamamlanmıştır.³¹²

9-10 Ocak 1921'de devam eden birinci İnönü muharebesi zaman olarak Yunanlılar tarafından belirlenirken, muharebe alanı olarak Türkler tarafından seçilmiş ve muharebe başlamıştır.³¹³

Türk kuvvetlerinin üç katı civarındaki Yunanlılar 9 Ocak'ta İnönü mevkiine gelmiş ve öğleden sonra saldırıya geçmişler. Yunan taarruzu çetin Türk direnişi karşısında kırılmış düşman 11 Ocak'ta önceki mevzilerine geri çekilmiştir.³¹⁴

³⁰⁸ Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Sebil Yay. İstanbul 1996, s. 453

³⁰⁹ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 268

³¹⁰ Mesut Aydın, Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cantekin Mat. Ankara 2011, s. 256

³¹¹ *Türk İstiklal Harbi II, Batı Cephesi, 3. Kısım, Birinci İkinci İnönü Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s. 161

³¹² *Türk İstiklal Harbi II, Batı Cephesi, 3. Kısım, Birinci İkinci İnönü Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, s. 239

³¹³ Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı II*, Milliyet Yay. İstanbul, s. 129

³¹⁴ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 268

Yunanlılar geri çekilen telgraf hatlarını tahrip ettiğinden, Cephe Komutanlığının birliklerle irtibatı çok güçlkle yapılabilmekteydi. Birlikler haberleşmelerini jandarma yardımı ile ve atlı haberci ile sağlamaya çalışıyordu.³¹⁵

Batı Cephesi'nden Ankara ile savaşın seyri konusunda telgraf ile muhabere edilmiştir.³¹⁶

Zaferin haberi duyulur duyulmaz TBMM adına Mustafa Kemal Paşa, Albay İsmet ve ordu efradına bir kutlama Telgrafı çekmiştir.

Birinci İnönü Zaferini Tebrik Telgrafı
(11. I. 1921)

Erkânıharbiye-i Umumiye Reisi ve Garp cephesi Kumandanı İsmet Beyefendi

İnönü Meydan muharebesinde Garp cephesi kıtaatının ayınlı ve kahir kumandanız altında ihraz eyledikleri galebei katiyeden dolayı zatı devletlerine ve kahraman ordunuzun bilumum kumandanlariyle zabitan ve efradına Büyük Millet Meclisinin kalbi tebrikâtını takdim ve bu muvaffakiyetin mukaddes topraklarımızı düşman istilâsından kâmilten tahlis edecek olan zaferi katiye bir mukaddeme-i hayır olmasını eltaf-ı ilâhiyeden tazarru eder ve işbu tebrikâtın Umum Garp ordusu efrad ve zabitanına iblâğını rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
*Mustafa Kemal*³¹⁷

Meclisin 13 Ocak günkü oturumunda İnönü zaferi büyük bir coşku ile kutlanmıştır. İnönü muharebesinde fedakârlığı görülen subay ve askerin bir derece terfi ettirilmesi kabul edilmiştir.³¹⁸

Birinci İnönü savaşı sonunda düzenli ordu ilk zaferini kazanmış, halkın düzenli orduya ve TBMM'ye güveni artmıştı.³¹⁹

³¹⁵ *Türk İstiklal Harbi II, Batı Cephesi, 3. Kısım, Birinci İkinci İnönü Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, s. 228

³¹⁶ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1990, s. 312

³¹⁷ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 384

³¹⁸ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 268-269

³¹⁹ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Data Yay. Ankara 2009 s. 92

5.5.1. Londra Konferansı

İtilaf Devletleri Sevr Antlaşmasını yürürlüğe koymak için Yunan saldırılarına göz yummuşlardı. Yunanlılar İnönü'de yenilince Sevr'in şartlarını hafifleterek, birtakım diplomatik girişimlerle Ankara'ya da kabul ettirmek istediler. Ankara ile anlaşarak Türk Sovyet yakınlaşmasını ya da olası ilişkilerini önlemek istiyorlardı. Bu amaçla tertipleyecekleri Londra Konferansına Ankara Hükümeti'ni de çağırdılar.³²⁰

Londra'da toplanacak konferansa, Osmanlı Hükümeti ile Yunanistan da çağrıldılar. Davette, Osmanlı Murahhas Heyeti arasında Ankara temsilcilerinin de bulunması isteniyordu. Bu davranışları ile İtilaf Devletleri, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni hala meşru saymadıklarını, hiçbir şekilde tanıma yoluna gitmediklerini göstermek istiyorlardı.

Ancak Ankara'nın temsilci göndermesini istemeleri, İtilaf Devletlerinin bir bakıma Ankara Hükümetini tanıdıkları anlamına geliyordu. Sadrazam Tevfik Paşa 27 Ocak'ta TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla durumu bildirmiştir.³²¹

Mustafa Kemal Paşa, 28 Ocak 1921'de gönderdiği cevabi telgrafta; milli iradeye dayanarak Türkiye'nin geleceğine el koyan yegâne meşru gücün TBMM hükümeti olduğunu bildirerek bu sorunu adalet ve hukuk prensipleri ile çözmek istiyorlarsa TBMM Hükümeti'nin doğrudan doğruya davet edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.³²²

Mecliste Mustafa Kemal Paşa ile Tevfik Paşa arasında yapılan yazışmalar okunarak değerlendirilmiş ve sonunda Konferansa katılma kararı çıkmıştır. Doğrudan alınacak bir davetle katılma kararı Tevfik Paşa'ya bildirildi. Alınan karar gereğince Hariciye Vekili Bekir Sami Bey'in başkanlığında bir heyet oluşturulmuştur. Bu heyet, özel davet geldiğinde gecikmeden zamanında Londra'ya ulaşmak için Antalya üzerinden Londra'ya gönderilmiş ve heyet Roma'da olduğu sırada resmi davet ile Londra'ya hareket etmiştir.

Londra Konferansı'nın bir sonuç vermeyeceği biliniyordu. İngilizler bu konferansı bir anlaşma yapmak için değil, savaşın bitmesini isteyenlere karşı bir iyi niyet gösterisi yapmak için ve ikinci İnönü Muharebesini hazırlamak için toplamışlardı.³²³ Mustafa Kemal Paşa'nın konferans teklifini kabul etmekteki asıl maksadı, Türk milli davasını dünya kamuoyuna duyurmak ve konferanstan da bu

³²⁰ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 95

³²¹ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 272

³²² Mesut Aydın, Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, s. 260

³²³ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 273

doğrultuda fayda sağlamaktı. Bu sonuç bir dereceye kadar sağlanmış oldu. Ayrıca, bu toplantıdan Ankara'nın bir diğer kazancı da üç İtilaf Devleti arasında Türk toprakları konusundaki anlaşmazlığın derinleşmesi olmuştur.³²⁴

Londra Konferansı sonunda, Bekir Sami Bey kendiliğinden İngiltere, Fransa ve İtalya ile sözleşmeler imzalamıştır. Bekir Sami Bey'in İngilizlerle 10 Mart 1921'de imzaladığı antlaşma, esir değişimine aitti. Antlaşma gereğince bütün İngiliz esirlerinin iadesine karşılık, Türk esirlerinden İngilizlere ve Ermenilere fena muamele edenler, iade olunmayacaktı. Fransızlarla imzalanan 11 Mart 1921 ve İtalyanlarla imzalanan 12 Mart tarihli antlaşmalar ise, iktisadi imtiyazlar üzerinedir. Bu üç antlaşma da milli hâkimiyet ve eşitlik prensibine aykırı olduğundan, Büyük Millet Meclisi tarafından reddedilmiştir.³²⁵

Birinci İnönü Savaşı'nın kazanılmasından sonra Sovyet Rusya ile 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Sovyetler Misak-ı Millîyi tanıdığından Türkiye Kuzeydoğu sınırını güven altına alarak Sovyet desteğini kazanmıştı. TBMM Hükümeti, bu anlaşmayı esas alarak 13 Ekim 1921'de Azerbaycan Gürcistan ve Ermenistan ile Kars Antlaşmasını imzalamıştır.³²⁶

5.6. İkinci İnönü Zaferi

Londra Konferansı 12 Mart 1921'de herhangi bir sonuç elde edilemeden sona ermiş, böylece yeni bir Türk Yunan savaşı kaçınılmaz olmuştur.³²⁷ Bu durum Sevr projesini uygulamak için İtilaf Devletleri'ni yeniden Yunan ordusuna ümit bağlamaya itmiş bu yüzden Yunan ordusunu teşvik etmişlerdir.³²⁸

Londra Konferansı'na katılan Bekir Sami Bey, 11 Mart 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya Londra'dan yazdığı şifrede, Yunanlıların bu günlerde asıl kuvvetleriyle Eskişehir doğrultusundan taarruz edeceklerinin güvenilir kaynaklardan öğrenildiğini bildirmiş ve bu haber bir gün sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından Genel Kurmay Başkanlığı ile Batı Cephesi Komutanlığına iletilmişti.³²⁹

³²⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 422

³²⁵ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 237

³²⁶ Mesut Aydın, Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, s. 268-269

³²⁷ Mesut Aydın, Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, s. 269

³²⁸ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 240

³²⁹ *Türk İstiklal Harbi II, Batı Cephesi, 3. Kısım, Birinci İkinci İnönü Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, s. 290

Genelkurmay Başkanlığı'ndan Batı ve Güney Cephesi Komutanlıklarına, Yunanlıların Bursa bölgesinden kesin sonuçlu bir taarruza geçmeleri halinde, batı cephesinin yeni Dodurga'ya kadar bir telgraf hattı uzatması, Konya'da batı cephesi adına hazırlanan muhabere gereçlerinin bir an önce gönderilmesi, emri verildi.³³⁰

Batı cephesi Komutanı savaş öncesinde gelişen tehlikeleri bildirmek ve özellikle Eskişehir'in tehlikeye düşmesi ile Batı cephesinin tümüyle düşebileceğini bildirdiği 26 Mart 1921 saat 16.00 tarihli raporuna, Genel Kurmay Başkanlığı'ndan aldığı, *gereken tedbirler Güney cephesi tarafından alınmıştır*,³³¹ karşılığı gibi haberleşmeler telgraf muhaberatı ile yapılmıştır.

Saldırıya 23 Martta başlayan, Yunanlılar 26 Mart 1921 akşamı Türk birliklerinin tuttuğu mevzilere yaklaşmış ve 27 Martta şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır. 30 Mart'a kadar üstünlüklerini sürdürmüşlerdir.³³² Uşak üzerinden başlayan harekâtla Afyon'u ele geçirdiler. Refet bey Ankara'dan yardım istedi. TBMM muhafız taburunu cepheye göndererek takviye yaptı. Türk birlikleri İnönü'de karşı taarruza geçerek Yunan kuvvetlerini geri çekilmeye zorladı. Yunan birlikleri üç ay ara ile İnönü'de ikinci kez yenildiler.

İnönü meydan muharebelerinden sonra Büyük Millet Meclisi sıfatı ile Mustafa Kemal Paşa, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'yı, Ankara'dan gönderdiği 1 Nisan 1921 tarihli bir telgrafla kutlamıştır.³³³

Mustafa Kemal Paşa, 12/13. 4. 1921 tarihli telgrafında ise, Güney ordusu Kumandanı Refet Paşa'yı, *Ordumuz gök gürültülerini andıran pür velvele ve heybetle sahne-i tarihe yeniden çıktı. Başkalarının zaferinden doğmuş ve başkalarının zaferiyle büyümiş tufeyli düşmanı, ana topraklarımızdan büsbütün tard edecek meşiyiye-i muzafferanenin yollarına gözlerim dikilmiş, size ve üstadane sevk ve idareniz altında ruhu ecdadı mağrur eden bir kahramanlıkla çarpışan bütün kumandan ve silâh arkadaşlarınıza mesud ve müftechir tebriklerimizi gönderiyorum*, diye kutlamıştır.³³⁴

³³⁰ *Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi, 3. Kısım, Birinci İkinci İnönü Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, s. 296

³³¹ *Türk İstiklal Harbi II, Batı Cephesi, 3. Kısım, Birinci İkinci İnönü Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, s. 338

³³² Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 277

³³³ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s. 414-415

³³⁴ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 398

5.7. Kütahya Eskişehir Savaşları

Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebelerinden sonra Anadolu'daki kuvvetlerini takviye eden Yunanlılar, 10 Temmuz 1921'de Bursa –Eskişehir, Bursa-Tavşanlı – Kütahya ve Uşak –Dumlupınar –Seyitgazi istikametlerinde üç ayrı koldan taarruza geçmişlerdi.³³⁵

Dumlupınar ve Aslıhanlar muharebelerinin sonrasında giriştikleri bu yeni harekât hazırlığı ile Yunanlılar, İnönü-Kütahya-Döğer mevziini tutmuş olan Türk kuvvetlerini güney kanattan kuşatmak üzere 8 Temmuz'da ileri harekâta geçmişlerdir. 14-18 Temmuz günlerinde Kütahya-Nasuhçal mevzilerinde çok şiddetli çarpışmalar olmuştur. Ancak personel ve lojistik bakımından bizden çok çok üstün olan Yunan kuvvetleri karşısında bu mevzilerde kesin bir netice elde edilemeyeceği anlaşıncı, geri çekilmenin uygun olacağı düşünülmüştür. Cephenin durumuyla yakından ilgilenen TBMM Başkanı Mustafa Kemal, Ankara'dan hareket ederek 18 Temmuz'da Batı Cephesi karargâhı'na gelmiş, durumu yakından inceledikten ve Batı Cephesi Birlikleri'ni Eskişehir ve güneyinde topladıktan sonra, birliklerin takviyesi ve düzenlenmesi için, Sakarya'nın doğusuna çekilmenin uygun olacağı direktifini vermiştir. Bu nedenle, Batı Cephesi birlikleri, 18 Temmuz 1921 akşamı Eskişehir'in doğusundaki Seyitgazi hattına çekilmişlerdir. Çekilme sırasında düşmanın takipte gösterdiği yavaşlık ve duraksama bütün Türk birliklerinin çekilmesi imkânını vermiştir.³³⁶

Çekilmeyle birlikte ordumuz toparlanacak, takviye tanzimi ve düzenlemesi için vakit kazanılmış olacak ayrıca düşman ordusu ile bizim aramızda büyük bir mesafe kalacaktı. Buna karşılık, düşman kuvvetleri çekilen ordumuzu izlerken merkezlerinden uzaklaşacaklar ve zorluklar yaşayacaklardır.³³⁷

Bu harekât sonunda Eskişehir, Kütahya Afyonkarahisar Yunanlıların eline geçmiştir.³³⁸

5.8. Başkumandanlık Kanunu

Büyük Millet Meclisi 24 Temmuz tarihli toplantısında, ordunun manevi kuvvetini arttırmak için, Meclisin selamını iletme üzere cepheye bir heyet göndermeye

³³⁵ Mesut Aydın, Korkut Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, s. 271

³³⁶ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, s.288

³³⁷ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yay. 2000, s.110-111

³³⁸ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, s.288

karar vermiştir. 15 Mebustan oluşan bir heyet görevlendirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa 26 Temmuzda Polatlı'da bulunan Batı Cephesi Karargâhına gelerek, Meclise bir telgraf yazmıştır.

Garp Cephesine vardığını, düşmanın Eskişehir civarında tertibat aldığını ve kendilerinin de her türlü askeri vaziyeti temin ettiklerini bildirerek, Meclise malumat verilmesini rica etmiştir.³³⁹

Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi Reisi olarak, Müdafaa-i Hukuk heyetlerine 1 Ağustosta bir tamim yazmış ve yakında Yunan Ordusunun imhasının mümkün olacağını açıklamıştır.

Öte yandan Yunanlılar Eskişehir önünde ordularını taarruza hazırlamakla beraber, aleyhimize propaganda ve neşriyat yapıyorlardı. Ruslarla aramızın açıldığına ve ordumuzun tamamen çökmekte olduğuna dair asılsız havadisleri etrafa yayıyorlardı. Bizde Sakarya'nın doğusuna geçirdiğimiz ordumuzu süratle kuvvetlendirmek ve yeni Yunan taarruzuna da kesin darbeyi vurabilmek için esaslı tedbirler alıyorduk. 5 Ağustosta Büyük Millet Meclisinde yapılan bir teklif ve cereyan eden görüşmeler sonunda Mustafa Kemal Paşa Başkumandanlığa seçildi ve kanun ile kendisine geniş yetkiler verildi.³⁴⁰

5 Ağustos'ta çıkarılan kanun ile kendisine üç aylık süre meclisin yetkilerini kullanmak yetkisi ile başkomutan olmuştu.³⁴¹

5.9. Sakarya Savaşı ve Telgraf Muhaberatı

Sakarya Savaşında özellikle İstanbul Posta Telgraf Umum Müdürlüğünün Sevkiyat Şubesi Müdürü olan Hacı Rıza Bey İstanbul'un telgraf ambarında mevcut bulunan birçok telgraf makineleriyle kablolarını telgraf fincanlarını ve diğer muhabere malzemelerinin Ankara'ya gönderilmesini sağlamıştır.³⁴²

İstanbul ile muhaberenin müşkül olduğu Erkânıharbiyeden istenilen noktaları bulmak ve gizli şifreleri kullanmayı daha sağlıklı hale getirebilmenin çarelerini arayan telgrafçılarımıza Mustafa Kemal Paşa özel ihtimam göstermiştir.

Kütahya-Eskişehir yenilgisinden sonra Sakarya'ya geri çekilime sırasında Mustafa Kemal Paşa Hüsameddin Bey'e Ankara Telgrafhanesinde özel bir oda

³³⁹ Kazım Özalp, *Sakarya, Sakarya Savaşları Anlatıyor*, Hazırlayan: Ö. Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007, s.151

³⁴⁰ Kazım Özalp, *Sakarya, Sakarya Savaşları Anlatıyor*, Hazırlayan: Ö. Andaç Uğurlu, s. 152-153

³⁴¹ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 99

³⁴² Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Sebil Yay. İstanbul 1996, s. 453

ayrılmasını emretmiş ve Hüsameddin Bey, kendilerine ayrılan telgraf makinesiyle İstanbul'daki milli teşkilatlarla sürekli telgraflaşarak Sakarya Harbi öncesi Anadolu'ya muhabere ve muharebe malzemesi gönderilmesini organize etmiştir.³⁴³

Kütahya-Altıntaş başarısı ya da bizim için Kütahya-Eskişehir yenilgisinden sonra, Yunan Kralı Kütahya'ya kadar gelmiş, Türkleri kesin yenilgiye uğratarak Ankara'yı alma planı yapmıştı.³⁴⁴

Milli Ordu'nun Batı Cephesi Karargâhlarının bulunduğu Afyon ve Eskişehir telgrafhaneleri muhaberatı önemli rol oynuyordu. Ancak buraların düşman istilasına maruz kaldığı bu günlerde, Milli Hareketin kontrolünde olan Antalya telinin, Konya'ya bağlanması için Akseki'den Beyşehir'e kadar 100 kilometrelik bir hat inşasının yapılması kararlaştırıldı. Bu hattın bazı malzeme ve işçiliği Aksekililer tarafından karşılandıktan sonra Şubat 1921'de tamamlanmıştır. Güzergâhın çok sarp ve bir buçuk metre karla kaplı olması nedeniyle inşaat malzemelerini insanlar sırtında taşımıştır. Bu hattın zor şartlar altında hızlı bir şekilde inşa edilmesi her tarafta büyük bir alaka ve takdir uyandırmıştır. Sakarya Savaşına kadar telgraf şebekesi bu şekilde Ankara'ya yöneltmiştir.

Sakarya Savaşı sırasında Haymana civarındaki Türk Ordusunun Ankara, Kırşehir ve ileriyeyle irtibatını sağlamak için, Ankara-Haymana arasına ilave olarak bir telgraf hattı çekildi.³⁴⁵ İstanbul'dan Sakarya Savaşı öncesi bir takım muhaberat malzemesi Anadolu'ya gönderilmiştir.³⁴⁶

Her türlü ihtimalin yanı sıra Milli Mücadele döneminde, kuvvetli istihbarat teşkilatımız sayesinde düşman ordusunun üç gün sonra şafakla taarruza geçeceği haberi alınmıştır. Geniş bir ovanın karşısında, üçgen halinde sıralanmış üç tepenin ortasında, en geridekini tahkime başladılar. Ovaya inilecek ve düşman kuvvetleri ateş altına alınacaktı.³⁴⁷ Sayıca iki katımız olan Düşmanla Sakarya gerisinde 40 bin kişilik bir kuvvet toplayarak karşılaştık.³⁴⁸

Hazırlıklarını tamamlayan Yunan ordusu 23 Ağustos 1921'de Türk mevzilerine taarruza başlamıştır. Meydan savaşı 100 kilometrelik cephe üzerinde sürüyordu.

³⁴³ Hüsameddin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, s. 464

³⁴⁴ Asım Gündüz, *Sakarya, Sakarya Savaşları Anlatıyor*, Hazırlayan: Ö. Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007, s.214

³⁴⁵ Asaf Tanrikut, *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı II*, Ankara 1968, s. 677

³⁴⁶ *Türk İstiklal Harbi, VII. Cilt, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1975, s.344-346

³⁴⁷ Avni Altınır, *Her Yönüyle Atatürk*, Bakış Matbaası, İstanbul 1961, s.53

³⁴⁸ Asım Gündüz, *Sakarya, Sakarya Savaşları Anlatıyor*, Hazırlayan: Ö. Andaç Uğurlu, s.215

Muharebe devam ettikçe Türk ordusunun mukavemeti de artmıştır. Savaş sırasındaki lojistik destek faaliyetleri artık fedakârlığın son noktasına gelmiştir. Yalnız Ankara’da değil bütün Vatanda millet Sakarya Savaşını bir ölüm kalım meselesi olarak düşünmekte ve her taraftan orduyu destekleyen telgraflar cepheye yağmaktadır.

Muharebenin uzamasıyla lojistik kaynakları azalan ve morali bozulan Yunan ordusu, işi bir an önce bitirmek için 1Eylül’de taarruza geçti. 4,5,6 Eylül günleri bu taarruzlar ancak çok büyük kayıplar verilerek durdurulmuştur. Yunanlılar zaferden ümitlerini kesmiş görünüyordı.³⁴⁹

Tüm ihtimaller içinde Mustafa Kemal Paşa, askerlerine şu emri vermiştir: *Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır, yurdun her karış toprağı, yurttaşın kaniyla ıslanmadıkça düşmana bırakılamaz.* Onun için, küçük büyük her birlik bulunduğu mevziden atılabilir; ama küçük büyük her birlik ilk durabildiği noktada yeniden düşmana karşı cephe kurup savaşı sürdürür. Yanındaki birliğin çekilmek zorunda kaldığını gören birlikler ona uyamaz. Bulunduğu noktada da sonuna dek dayanmak ve direnmekle yükümlüdür.³⁵⁰

Türk komuta heyeti 10 Eylül 1921’de genel taarruz emrini vermiştir. Bundan sonra yapılan muharebelerde Yunan ordusu tam bir hezimete uğratılmıştır. Bu suretle 23 Ağustos gününden 13 Eylül gününe kadar 22 gün ve 22 gece aralıksız devam eden Sakarya Savaşı tarihe büyük bir meydan muharebesi olarak geçmiştir.³⁵¹

13 Eylül 1921 günü Yunanlıların, Sakarya’nın batısına çekildikleri Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanlığı’na bildirdi.³⁵²

Sakarya Savaşının kazanıldığı bir telgraf ile tamim edilmiştir.

Sakarya Meydan Savaşının Kazanıldığına Dair (13. IX. 1921)

Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşanın raporunun tamimi.

13 Eylül sene 337(1921) vaziyetine dair Garp ordusu kumandanlığının raporu

berveçhiati aynen tamim olunur. 13.9.337

Başkumandan

Mustafa Kemal

23 Ağustos sene 337 denberi devam eden Sakarya meydan muharebesi Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun muzafferiyeti katiyesile neticelenmiştir. Üç gündenberi

³⁴⁹ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2011, s. 290-293

³⁵⁰ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 100

³⁵¹ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 292-293

³⁵² *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi II*, 5. Kısım, 2. Kitap, *Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekat*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, s.476-477

devam eden mukabil taarruzumuzun tesirile bugün 13 Eylül sene 337 öğleden evvel bütün düşman ordusu mağluben ve kamilen nehir garbına atılmış bulunuyor. Düşmanı bilâfasıla takip ediyoruz.

13 Eylül sene 337

Garp Cephesi Kumandanı

*İsmet*³⁵³

5.9.1. Sakarya Savaşının Askeri ve Siyasi Sonuçları

Çok büyük fedakârlıklarla meydana getirilen milli ordu ile Yunan ordusunu Sakarya Meydan Muharebesinde hezimete uğratarak, Milli Mücadelenin ve Türk tarihinin akışı değiştirilmiştir. Burada yalnız Yunanlılar değil aynı zamanda, Sevr'i daha geniş anlamıyla Şark Meselesi'ni bir an önce gerçekleştirmek isteyen Emperyalistler ve öncüsü İngilizler de mağlup edilmiştir. Zafer yurttta olduğu gibi yurt dışında da büyük yankı uyandırmıştır.³⁵⁴

1683 Viyana bozgunundan beri gerilemekte olan Türkler 'in Anadolu'da tutunmalarını sağlayan bu savaştan sonra, Yunanlılar savunma durumuna düşmüşlerdir.³⁵⁵

Sakarya'da düşmanı yenilgiye uğratıp, ardından da takip etmemiz bütün dünyanın ilgisini çekmişti. Bütün dünyada, Anadolu'da kurulan yeni Türk Devleti'nin güçlü, bir orduya sahip olduğu ve bu gücün ustaca idare edildiği kanaati uyandı. Yunan ordusunun bizi mağlup edemeyeceği düşmanlarımız tarafından anlaşılınca düşmanlarımız, bizimle barış yapmak için teklifte bulundular.³⁵⁶

Sakarya zaferi, dış politikada Türkiye lehine önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu zamana kadar Milli hareket ile anlaşma yapmakta tereddütlü davranan Fransızlar diyalog kurmaya başladılar. Fransa güney cephesindeki meseleleri görüşmek üzere Franklin Bouillon başkanlığındaki bir heyeti zaferden hemen bir hafta sonra 21 Eylül'de Ankara'ya göndermiştir.³⁵⁷

Mustafa Kemal Paşa Sakarya zaferinden sonra 18 Eylül 1921'de Ankara'ya dönmüş ve 19 Eylül'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir konuşma yapmıştır. Bu

³⁵³ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 428

³⁵⁴ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 294

³⁵⁵ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkses, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 100

³⁵⁶ Kazım Özalp, *Milli Mücadele, 1919-1922*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.215

³⁵⁷ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 294-295

konusmasında Sakarya Savaşının önemine değinen Mustafa Kemal Paşa, bu harp tarihinde misli belki olmayan bir muharebedir demiştir.

21 Eylül’de kendisini kutlayan Ankaralıların telgrafına cevaben; *soylu milletimizin hayat ve bağımsızlığını yok etmek isteyen yunan ordusunu yirmi bir günlük meydan muharebesinden sonra bozguna uğratan ordumuz ve şahsım hakkındaki görüşlerinize teşekkür ederim, diyecektir.*

Meclis, Mustafa Kemal Paşa’ya, 19 Eylül’de yaptığı toplantıda, Gazilik unvanını ve Mareşallik rütbesini veren kanunu kabul etti.

Bunun üzerine İstanbul’da bulunan Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal Paşa’ya bir tebrik telgrafı gönderdi.³⁵⁸

Sakarya Zaferinden sonra Sovyet Rusya’nın aracılığı ile 13 Ekim 1921’de Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile Kars Antlaşması imzalanmıştır.³⁵⁹

Sakarya Zaferi’nden sonra imzalanan önemli antlaşmalardan biri de Türk - İngiliz esir mübadelesidir. Bu sözleşme ile Malta’ya sürülen Türklerin anavatana dönmeleri sağlanmıştır.

2 Ocak 1922’de Ankara’da imzalanan Türkiye – Ukrayna Dostluk Antlaşması, aynı zamanda Türkiye ile Sovyet Rusya arasında yakın dostluk ve ilişkiyi de geliştirmiştir.³⁶⁰

5.9.2. 22 Mart Ateşkes ve 26 Mart Barış Teklifleri

Sakarya Zaferi ve sonrasındaki gelişmeler, İtilaf Devletlerinin yeni bir barış projesi ile Ankara’yı ikna çabalarına neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa da barış istiyordu.³⁶¹ Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri’ni siyasi alanda oyalamak ve onların ruhsal durumlarını öğrenmek için Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey’i Londra ve Paris’e gönderdi. Bu görüşmelerden bir netice çıkmamasına rağmen İtilaf Devletleri, 22 Mart 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa’ya mütareke teklif ettiler.³⁶²

İtilaf Devletleri arabulucu rolünde 26 Mart’ta Ankara’ya yeni bir teklif sundu. Bu Antlaşma Sevr Antlaşmasının şartlarını biraz daha esnetmekten öteye gitmediği için ve Misak-ı Milli’yi tanımak niyetinde olmadıklarından kabul edilecek yanı yoktu.

³⁵⁸ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s. 266-267

³⁵⁹ Durmuş Yalçın; Yaşar Akbıyık; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 295

³⁶⁰ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 252

³⁶¹ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 100

³⁶² Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 254

Ancak Mustafa Kemal Paşa barıştan kaçıyor gibi görünmemek için hemen reddetmedi.³⁶³

Sevr Barış Antlaşması'nın şartlarını değiştiren teklifleri kapsayan bu barış taslağı, Ankara Hükümeti tarafından 5 Nisan 1922'de Anadolu'nun boşaltılmasının şart koşulması üzerine kabul edilmemiştir.³⁶⁴

5.10. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi

5.10.1. Taarruz Hazırlıkları ve muhabere Tedbirleri

Sakarya Savaşı'ndan sonra Afyon-Eskişehir hattına çekilen Yunan ordusu, burada mevzilerini güçlendirerek savunmasını kuvvetlendirme düşüncesi içine girmişti.³⁶⁵

20 Temmuz 1922 tarihinde Başkumandanlık Kanunu tekrar görüşülmek istendiğinden, Mustafa Kemal Paşa, Artık ordumuzun manevi gücü ve maddi unsurları, yerindedir fevkalade hiçbir tedbire ihtiyaç yoktur, diyerek, Türk Ordusu'na tam olan güvenini dile getirmiştir. Sonunda, Başkumandanlık, Mustafa Kemal Paşa'ya süresiz olarak verilmiştir.

Haziran ortalarında, Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, taarruza geçme kararını vermişti. Asıl amaç, düşmanı en zayıf olan yerinden çabuk ve kesin sonuç alacak şekilde vurmaktır.

Temmuz ayının sonlarına doğru hazırlıklar ilerlemiş ve taarruz planının 15 Ağustos'a kadar tamamlanması kararlaştırılmıştı. Mustafa Kemal Paşa, ordu komutanlarıyla bazı kolordu komutanlarını Akşehir'e davet ederek 28 Temmuz gecesini, onlarla genel taarruz hakkında konuşarak ve gereken direktifleri vererek geçirdi. Mustafa Kemal Paşa, 20 Ağustos 1922'de Ankara'dan Akşehir'e gelerek, 26 Ağustos 1922 Cumartesi sabahı düşmana taarruz emrini verdi. Çok gizli şekilde cereyan eden bu olayları, kamuoyundan saklamak maksadıyla 21 Ağustos'ta Çankaya Köşkü'nde bir çay ziyafeti verileceği gazete ve ajanslarla kamuoyuna duyurulmuştu.³⁶⁶

Büyük Taarruz öncesinde, Ankara-Konya muhaberatı Kayseri-Ulukışla üzerinden geçiyordu. Batı Cephesi Karargâhı'nın Akşehir'e naklinden sonra bu hat muhaberatından görüşme temin edilemiyor ve telin dolaşık olması da bir sorun

³⁶³ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 102-103

³⁶⁴ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 254

³⁶⁵ Rahmi Doğanay, Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, s. 104

³⁶⁶ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 254-255

yaratıyordu. Konya'nın doğrudan bir telgraf hattı ile Ankara'ya bağlanması artık kaçınılmaz olmuştu. Bunun için Haymana'dan Sarayönü'ne kadar 140 kilometrelik bir hattın inşasına karar verildi. İnşaat, Şubat 1922 tarihinde Sarayönü'nden ve Haymana'dan karşılıklı olarak yapılmaya başlandı. Haymana taraflarındaki köylerin çoğunluğu, Sakarya Savaşı'nda düşman tarafından yakılıp yıkıldığından, inşaat heyeti kış şartlarında barınacak yer bulmakta zorlanıyordu. Bütün bu olumsuzluklara rağmen büyük bir çalışma örneği gösterilmiş ve bu hat 1,5 ayda ordunun takdirini kazanarak, kısa zamanda inşa edilmiştir.

İşgalin kalktığı güney yerleşim yerlerinde bulunan illerin Ankara ile haberleşmesi de Konya üzerinden telgraf hatlarıyla sağlanmaya çalışılmış ancak bu hatların yetersizliği yüzünden Ankara'dan Sarayönü'ne kadar ayrı bir telgraf hattı çekilmiştir. Bu telgraf hattının döşenmesi de gene her iki yönden karşılıklı olarak inşa edilmiştir. Ayrıca Konya'dan Aksaray'a kadar 160 kilometrelik bir telgraf hattı, inşa edilmiştir. Ankara'nın Kırşehir-Aksaray üzerinden, Konya ve Adana ile haberleşmesinin sağlanması için Kırşehir'den Koçhisar'a kadar 60 kilometrelik bir telgraf hattı döşenmiştir.³⁶⁷

muhabereci yetiştirilmek üzere okul mahiyetinde bir telgraf depo taburu teşkil edilmiştir.³⁶⁸

Büyük Taarruz hazırlıkları tamamlandığında ordunun, 1'nci Orduya bağlı bir muhabere bölüğü, bir telsiz istasyonu ve 1'nci Ordu Menzil Bölge Müfettişliği vardı.

2'nci Ordunun, bir muhabere bölüğü, bir telsiz istasyonu ve 2'nci Ordu Menzil Bölge Müfettişliği vardı.

Kocaeli Grubunun, Bir muhabere bölüğü bulunuyordu.

5'nci Süvari Kolordusunun, bir muhabere bölüğü ve bir telsiz istasyonu vardı.

Bir piyade kolordusu, üç piyade tümeninden oluşmakta olup, tümenlerde birer muhabere bölüğü ile bir telsiz vardı.

Bir piyade tümeni ise, üç piyade alayından oluşmakta olup alaylarda bir muhabere takımı mevcuttu.

5'nci Süvari Kolordusunun süvari tümenlerinde, bir muhabere takımı bulunmaktaydı.³⁶⁹

³⁶⁷ Asaf Tanrıku, *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı II*, 677-678

³⁶⁸ *Türk İstiklal Harbi VII, İdari Faaliyetler, (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1975, s. 376-378

İstanbul ve civarındaki bölgelerden, Felah ve Milli Müdafaa Grupları tarafından kaçırılarak Büyük Taarruz döneminde Anadolu'ya muhabere araçları gönderilmiştir.³⁷⁰

Taarruz konusunda, Bakanlar Kurulu ile görüş birliğine vardıktan sonra Mustafa Kemal Paşa Ankara'dan gizlice ayrılarak Konya'ya geldi. Mustafa Kemal Paşa Konya'ya gelişini telgrafla bildirmediği gibi, bu gizli intikalın telgrafla kimseye bildirilmemesi için Konya telgrafhanesini kontrol altına aldırılmıştır.³⁷¹

Kurulan Haberalma ağı ile Yunan Ordusunun durumu ve tertibatı iyi bir şekilde biliniyordu.³⁷² Bu yüzden önce ordunun muhabere işleri düzenlendi.

Silahlı kuvvetler kadrolarında yer alan haberleşme araçlarının başlıcalarından sayılan telgraf, hava koşullarından en az etkilenen güvenilir bir haberleşme aracı olarak, öteden beri kabul görmüştür.

Uzak mesafelerde (100-200 km) haberleşmenin en çabuk şekilde sağlanmasına elverişlilik gösteren telsiz telgraf ile kısa önemli haberlerin ulaştırılmasına imkân verilirdi.³⁷³

Yunan ordusunun yok edilerek denize dökülmesini amaçlayan bu harekate, 1'nci ve 2'nci Ordularla, 5'nci Süvari Kolordusu ve kolordu emrinde bulunan Kocaeli Grubu dahilinde toplam 18 piyade tümeni ile 5 süvari tümeni katılmıştır.

Çeşitli sınıf ve birlikleri bünyesinde toplayan, oldukça büyük böyle bir taarruz gücünün, başlamak üzere olan kesin sonuçlu bir harekâta, muhabere irtibatları kuşkusuz büyük bir önem taşıyordu. Bunun bilinci içinde olan cephe komutanlığı, o günün sınırlı koşulları içinde haberleşme için bütün olanaklarını ortaya koyarak Büyük Taarruz öncesi, telefon ve telgraf bağlantılarını gerçekleştirmişti.

Büyük taarruz 'da, hayati önem taşıyan muhabere irtibatlarının planlanmasında, başlıca iki nokta üzerinde durulmuştur:

Bunlardan birincisi, muhabere hatlarının bulunmadığı geniş arazi alanlarında hızla ilerleyerek, bu ilerleme sırasında ordu ve kolorduların Batı Cephesi Karargâhı ve

³⁶⁹ *Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi, 6'ncı Kısım, 2'nci Kitap, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1968, s.3-4

³⁷⁰ *Türk İstiklal Harbi VII, İdari Faaliyetler, (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*, s.399-403

³⁷¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919 – 1927*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 454-455

³⁷² *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920- 29 Ekim 1923)IV, I. Kısım*, Ankara Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984, s.171

³⁷³ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920- 29 Ekim 1923)IV, I. Kısım*, s. 184

geri hizmet birlikleriyle, memleket içindeki irtibatın temini ve bu irtibatın sürekliliğinin sağlanması zorunluluğuydu.

İkincisi ise, ileri yürüyüş sırasında kurulmuş olan muhabere şebekesini kademe kademe ilerletmek ve bunun için de ana hatların uzatılmasında gerekli görülen muhabere gereçlerinin tedarik ve ikmali sorunuydu.

Tüm muhaberat sıkıntıları, tam olmasa da büyük ölçüde giderildi. Karşılaşılan yokluklardan doğan pek çok güçlükler arasında muhabere araç ve gereçlerinin tedarik sorunu da yer alıyordu. Buna bir örnek vermek gerekirse, Batı Cephesi Karargahı ile 1'nci ve 2'nci Ordular'ın telsiz telgraf arabaları için topçeker hayvan ayrılamadığından, mandalarla çekilmesi kararlaştırılmıştı.

Batı Cephesi Muhabere Bölüğü, planlanan Büyük Taarruz Harekatı doğrultularını göz önünde tutarak gerekli olan daimi hatları (çıplak hat) gerçekleştirdi.³⁷⁴

5.10.2. Başkumandanlık Meydan Muharebesi ve telgraf muhaberatı

Telgraf hatlarının çekilmesi için gerekli olan malzemelerin büyük bir kısmı, Konya askeri iş evlerinde yaptırılmıştır. Topçuların mevzi değiştirmelerinde hızla irtibatın kurulmasını sağlayan arka teskereleriyle⁷³⁸ piyadenin kullandığı el teskereleri, kablo bobinleri, kamyonlara bobin asma tertibatı, Konya iş evlerinde yapılan araç gereçler arasındaydı. Yapılamayan muhabere gereçleri ise, Batı Cephesi Komutanlığı'na satın alınarak temin edilmeye çalışılmıştır.

Muhabere malzeme kadrosu genişletilmiş ayrıca kolordularda kurslar açılarak muhabere erleri yetiştirilmeye başlanmıştır.

İleride yapılması planlanan taarruz harekâtı dikkate alınarak, cephe muhabere bölümü tarafından Şuhut'tan, Kocatepe'ye 57 km'lik bir telgraf hattı çıplak hat olarak yapılmıştır. Diğer muhabere birlikleri de, taarruz öncesinde bağlı oldukları büyük karargâhların komuta mevkilerine gereken hatları uzatıp bağlantıları sağlamışlardı.³⁷⁵

Tarih 26 Ağustos 1922'yi gösterdiğinde saat 05.00'da Türk topçusu bütün cephede ve aynı anda Yunan savunma mevzilerine ateşe başlamıştır.³⁷⁶ 26 ve 27

³⁷⁴ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920- 29 Ekim 1923)IV, I. Kısım, s. 186-187*

³⁷⁵ *Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi, 6'ncı Kısım, 2'nci Kitap, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922), s. 296-297*

³⁷⁶ Veli Yılmaz, *Sakarya'dan Lozan'a Destanlaşan Sakarya ve Dumlupınar Meydan Muharebeleri*, İstanbul 2008, s.370

Ağustos günlerinde düşman mevzilerine girilmiş oldu. Düşman cepheleri düşmüştü. Yunan ordusu çekilmeye başlamıştı.³⁷⁷

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, muharebe alanını gezerken Yunan yaralıları toplatılıyordu. Çok kayıplara uğramış 1'ci, 2'nci ve 7'ci Yunan tümenlerinden başka İzmir'e kadar savunma yapabilecek düşman kuvveti kalmamıştı.³⁷⁸

Mustafa Kemal Paşa, zaferi bir telgraf ile TBMM'ne bildirmiştir.

26 Ağustos zaferine dair telgraf

(27. VIII. 1922)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

İki günden beri bilâinkıta devam eden muharebat neticesinde düşmanın Afyonkarahisar mevazını iskat ve Afyonkarahisar'ımız istirdat olunmuştur, üsera, ağır ve hafif top, mühimmat ve her nevi malzemeden ganaim çoktur. Düşmanın müteaddit mevazunun her biri bir kaç hattın mürekkep olduğundan kıtaatımız birçok müstahkem hatları müteakiben iskat mecburiyetinde bulunmuştur, istihzaratımız her nevi vesaiti fenniye ve mevanii feriyeye ile teçhiz ve takviye edilen düşman mevazunun bazan bir saatten azzaman zarfında iskatını temin ettiği gibi asker ve zabitanımızın müsellemleri cihan olan havariki besalet ve şecaati bu defa dahi tezahür ve teyyüt etmiştir.

Kumandanlarımızın sevk ve idarede düşman kumanda heyetine faikiyeti bariz bir surette mütecellidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının müstesna kıymet ve kabiliyeti sebebiyle Meclisi âliyi tebrik ederim.

Başkumandan

*Mustafa Kemal*³⁷⁹

27 Ağustosta Afyon kurtarıldı. 29 Ağustos'ta düşmanın toparlanmak istediği Dumlupınar mevziine saldırı yapıldı. 30 Ağustos'ta Yunan ordusu kuşatıldı. Düşmanın büyük bir kısmı imha edildi.³⁸⁰

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül 1922'de, Türk Ordusu'nun kazandığı bu eşsiz başarıyı, Türk Milletine bir tamimle bildirmiştir.

Dumlupınar Zaferi Üzerine Türk Milletine Beyanname

³⁷⁷ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 104

³⁷⁸ *Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi, 6'nci Kısım, 2'nci Kitap, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922)*, s. 274

³⁷⁹ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 470-471

³⁸⁰ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 104

(1. Eylül. 1922)

Büyük Asil Türk Milleti:

Garp cephesinde 26 Ağustos 38 (1922)'den beri başlayan harekâtı taarruziyemiz Afyonkarahisar, Altıntaş, Dumlupınar arasında büyük bir meydan muhaberesi halinde beş gün beş gece devam etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularının şecaati, şiddeti sürati tevfiyatı subhaniyeye vesile-i tecelli oldu. Zalim ve mağrur düşman ordusunun anasın asliyesi akıllara dehşet verecek katiyetle imha edildi. Teşkilât ve teçhizat gibi ananat ve muzafferiyatı ve ismi münhasıran milletimizin şuurundan ezeli ve ebedi olan imanından vücut bulan ordularımızı fedakârlıklara lâyık olarak size takdim ediyorum. En büyük kumandanından en genç neferine kadar ordularımızda hâkim olan fikir, milletin gösterdiği vazife uğrunda şehit olmaktır. Bunu muharebe meydanında yakından müşahade ederek büyük millette haber veriyorum. Milletimizin bünyesindeki kudret ve mefkureyi üç buçuk sene evvel rüfekayı mesaim ilede ifade etmekten başlayarak tahammülsüz müşkilât içinde devam eden mücahedatımızın netayici tezahür ediyor. Milletin rey ve iradesine istinad eden her işin neticesi millet için hayır ve saadet olduğu sabittir. Milletimizin istikbali emindir ve nusratı mevudeyi Ordularımızın istihsâl etmesi muhakkaktır. 1.9.338(1922)

*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi**Başkumandan Mustafa Kemal*³⁸¹

Diğer taraftan Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri³⁸² diyerek Türk Ordusu'na düşmanı takip edip Anadolu'dan atması komutunu vermiştir.

2 Eylül 1922'de Mustafa Kemal Paşa ordularımızın başarısından bahisle Uşak ve Eskişehir'in alındığını Rauf Bey'e ve Kazım Karabekir'e bir telgrafla bildirmiştir. Rauf Bey T.B.M.M'de bu telgrafi okuduğunda şiddetli alkışlarla ve sevinçle karşılanır ve tezahüratlar yapılır.³⁸³

Türk Ordusu, 9 Eylül 1922'de İzmir'i düşman işgalinden kurtarmış ve Kadife Kale'ye Türk bayrağını dikmiştir.³⁸⁴

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruzdan İzmir'e giriş tarihi olan 9 Eylül'e kadar yapılan bütün askeri harekâtlar hakkında telgraflarla, TBMM'ye bilgi vermiştir. Ayrıca,

³⁸¹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, s. 474

³⁸² Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi, 6'ncı Kısım, 2'nci Kitap, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922), s. 277

³⁸³ Tülay Duran, T.B.M.M. den Zafere Görüşler Emirler Yazışmalar, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı:4, Haziran 1985, s. 15

³⁸⁴ R. Doğanay, E. Açıkse, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri, Ankara 2009 s. 104

cephedeki komutanların terfi ve taltifleri de telgraflarla sunulmuş,³⁸⁵ yine kabulleri de telgraflar aracılığıyla yapılmıştır. Telgraflarda kullanılan, “yayınlanmayacaktır”, “harp telgrafi” ve “makine başında” ifadeleri telgraf muhaberatının önemi açısından dikkat çekicidir.³⁸⁶

Büyük Taarruz ve Takip Harekâtı döneminde, Felah Grubu Tarafından 47 çuval telsiz telgraf malzemesi Türk Ordusu’na muhabere malzemesi olarak gönderilmekteydi.³⁸⁷

Büyük Taarruz ile Türk Ordusu İzmir ve Bursa’yı kurtarmıştı. Bir kısım Türk birliklerinin İzmit ve Çanakkale’ye yönelmesi sonucunda, İngiliz kuvvetleri ile karşı karşıya gelinmişti. Bu hareket İstanbul ve Trakya’nın kurtarılması için yapılan bir güç gösterisiydi. İngilizler Boğazlar bölgesinden çıkmak istemiyorlardı. Fransız Parlamentosu Boğazların serbest bırakılması ve Trakya’nın Türkiye’ye verilmesi kararını alınca İngiltere yalnız kaldı.³⁸⁸

5.11. Mudanya Ateşkes Antlaşması

Büyük taarruz ’un başarı ile sonuçlanmasından sonra Anadolu Yunan askerinden temizlenmişti. Türk ordusu İzmir’e girdikten sonra Bursa’yı alarak Marmara kıyısına dayanmıştı. Zafer kazanan ordunun, Trakya’yı da düşmandan kurtarması gerekmektedir.

İngiltere Başbakanı Lloyd George Türklerin İstanbul ve Çanakkale’ye doğru harekâta girişebileceği endişesiyle, Türklerle savaş sözünü telaffuz ediyordu. İngiliz hazırlıklarını Mustafa Kemal Paşa soğukkanlılıkla takip etmiştir.³⁸⁹

İtalya ve Fransa’nın desteğini alamayan İngiltere, İstanbul ve Boğazlar bölgesini 8 bin kişilik bir kuvvetle savunmakta kararlı görünüyordu. Mustafa Kemal Paşa gerçekçi bir politika izlemenin yanı sıra İstanbul ve Trakya’nın Türkiye’ye teslimi konusunda ısrarcı tutumunu sürdürdü.

Sonunda 20-23 Eylül günlerinde Fransa Başbakanı Pioncare, İtalya Başbakanı Sforza ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Paris’te toplandılar. Türk ordusunun tarafsız bölgeye girmemesi ile Boğazların serbest kalması konusunda anlaştılar.

³⁸⁵ Tülay Duran, *T.B.M.M. den Zafere Görüşler Emirler Yazışmalar*, s. 16

³⁸⁶ Tülay Duran, *T.B.M.M. den Zafere Görüşler Emirler Yazışmalar*, s. 14-19

³⁸⁷ *Türk İstiklal Harbi VII, İdari Faaliyetler*, (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), s.500-501

³⁸⁸ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 111.

³⁸⁹ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2011, s. 320

İtilaf devletleri Dışışleri Bakanları, hazırladıkları notayı 23 Eylülde Mustafa Kemal Paşa'ya verdiler. Bu notada askeri harekâtın durdurulması isteniyordu. Venedik ya da başka bir yerde konferans toplanması tavsiye ediliyordu. Boğazlardaki tarafsız bölgeye asker göndermemek şartıyla, Edirne dâhil Meriç'e kadar Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verileceği bildiriliyordu.

Bu teklif üzerine Türk askeri harekâtı durdurulmuş ve Mudanya'da konferans yapılması teklifi kabul edilerek 29 Eylül'de İtilaf Devletleri yetkililerine verilmişti.³⁹⁰

3 Ekim 1922'de Mudanya'da toplanan konferansta Türk Hükümeti'ni, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, İngiltere'yi General Harrington, Fransa'yı General Charpy, İtalya'yı da General Mombelli temsil etmiştir. Çetin görüşmeler sonunda hazırlanan Mudanya Ateşkes Anlaşması 11 Ekim 1922'de imzalanmıştır. Yunanlılar Mudanya'daki konferansa katılma imkânını bulamadıklarından hazırlanan anlaşma metnini kabul ederek, üç gün sonra imzalamışlardır.

İsmet Paşa'nın Doğu Trakya'nın derhal Yunanlılar tarafından boşaltılması isteği ve bu isteğin, İtilaf Devletleri'nce kabul edilmemesi üzerine, Mudanya Konferansı tehlikeye girmiştir. Ancak, Paris'te toplanan İtilaf Devletleri dışışleri bakanlarının, Türkiye'nin isteklerini kabul etmeleri ile birlikte, görüşmelere devam edilmiş ve sonuç elde edilmiştir.

Mudanya Ateşkes Anlaşmasıyla, Trakya, Meriç sınır olmak üzere Türkiye'de kalmıştır. Yunanlılar onbeş gün içinde Trakya'yı boşaltacaklardır ve Trakya Türklere teslim edilecektir. Türkler, Trakya'da en çok sekiz bin jandarma kuvveti bulundurabilecektir. Türkler, ateşkes antlaşmasında öngörülen sınırlar içindeki İtilaf Devletleri'nin askeri birliklerinin bulundukları bölgelere girmemeyi taahhüt etmektedir. Ateşkes antlaşması imzalandığı tarihten üç gün sonra yürürlüğe girecektir.³⁹¹

Mustafa Kemal Paşa 16 Ekim 1922 tarihinde Bursa'ya geldi. Sadrazam Tevfik Paşa'nın bir telgraf çekerek, yakında toplanacak olan barış konferansına İstanbul ve Ankara delegelerinin birlikte katılmalarının uygun olacağını bu amaçla önceden bir kişinin görüşmek üzere İstanbul'a gönderilmesi gerektiği yönündeki isteğini, Mustafa Kemal Paşa, Sulh konferansında Türk Devleti yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet

³⁹⁰ R. Doğanay, E. Açıkşes, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 111.

³⁹¹ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, s. 257-259

Meclisi Hükümeti Tarafından temsil olunur, sözleri ile reddetmiş ve böylece saltanatın kaldırılması süreci başlamıştır.³⁹²

30 Ekim’de TBMM’de Tefvîk Paşa’nın telgrafı görüşüldü ve çok sert tepkilere yol açtı. İstanbul Hükümeti suçlanarak, vatana ihanet suçuyla yargılanmalarını isteyenler dahi oldu.³⁹³

³⁹² Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Ankara 2007, s.309-310

³⁹³ R. Doğanay, E. Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara 2009 s. 113

SONUÇ

Osmanlı devletinde telgraf muhaberatının gücünü ilk defa İttihatçı örgütlenmede görmekteyiz. Resneli Niyazi'nin dağa çıkmasını bütün telgraf istasyonları memlekete ve dünyaya duyurmuştur. Bu durum padişah fermanıyla değil, posta ve telgraf teşkilatındaki ittihatçılar tarafından yapılmıştır. Böylece telgraf muhaberatını ele geçiren İttihatçılar Sultan Abdülhamit'e karşı propaganda üstünlüğünü ele geçirdikleri gibi, Abdülhamit'in planlarını da önceden öğrenmek suretiyle hareket kabiliyeti üstünlüğü kazanıyorlardı.

Mondros Mütarekesi ile teslimiyete sürüklenen Osmanlı Devletinin, elinde tuttuğu hükümet haberleşmesi özgürlüğü sayesinde tüm Anadolu Mustafa Kemal'in etrafında telgraf hatlarıyla birleşiyor ve telgraf istasyonlarını işgal ederek muhaberatı ele geçiriyordu. Böylece Anadolu'nun kontrolünü elinde tutuyor ve adım adım milli güce erişiyordu.

Telgrafın Osmanlı devletindeki etkilerinin neler olduğunu iyi bilen vatanseverlerin, Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine kadar olan dönemde bir Milli teşekkül oluşturma amacı etrafında telgraf muhaberatı hayati önem taşıyordu. Mustafa Kemal Paşa telgraf muhaberatını engellemenin milli mücadeleye ve vatana ihanet olacağını vurguladığı telgraflarında vatanseverleri telgraf istasyonlarını korumaya çağırıyordu.

Milli mücadele yıllarının en yaygın haberleşme ağı, telgraf haberleşmesi olduğu için bu nokta üzerinde strateji geliştirmek ve telgraf muhaberatını ele geçirmek adına verilen mücadele, kendi akışı içinde bir milli görev haline dönüştürülerek, milletimizin tek ses olarak konuşmasını sağlamıştır.

Mondros mütarekesinin 12. Maddesindeki hükümet haberleşmesine dokunulmayacağı ibaresi Milli mücadeleyi teşekkül etme niyetindeki Mustafa Kemal ve ekibine, orduların tamamı terhis edilmeden ve henüz fırsat varken Anadolu milli direnişini başlatmaları noktasında ışık tutuyordu. Mustafa Kemal bu durumu telgraf stratejisi ile değerlendirerek, propaganda ve örgütlenmeyi elinde tuttuğu telgraf hatlarıyla, Anadolu'nun her köşesine uzanabilen tellerin ucunda telgraflar savaşını başlatıyordu.

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geldikten sonra öncelikle telgraf merkezlerinin kontrolünü sağlamıştır. Zamanın en önemli haberleşme aracı milli mücadelenin

aleyhinde olursa başarı tehlikeye düşerdi. Bu nedenle Erzurum'a geldikten bir gün sonra bir tamim yayınlamıştır. Sivas Üçüncü Kolordu Kumandanlığına yazdığı bu tamimde, merkezi hükümetin sıkıştırması ile milleti olumsuz etkileyecek tebligatların kontrolü için muhabere kanalı olan mühim merkezlerde derhal tertibat alınmalıdır. Bu hususu ne hükümet ne de telgraf memurlarına hissettirmemek lazımdır, diye dikkatlerini çekmiştir.

Bundan sonra Erzurum postanesinde çalışanları boşalttıktan sonra Telgraf makinesini kullanmayı bilen muhabere subayı olduğu için gayet iyi maniple kullanan Osman Bey tarafından İstanbul ile bağlantı kuruldu. Mustafa Kemal Paşa Zat-ı Şahane ile görüşmek istiyordu.

Sivas Kongresi sırasında telgraf haberleşmesi daha da önem arz ettiği için Sivas'taki PTT idaresi, bir telgraf makinesini ve birkaç telgraf memurunu kongre emrine vermiş, bu sayede Mustafa Kemal yurdun dört bir yanı ile irtibat kurmuştur.

Sivas Kongresi'nden sonra Türk Milleti adına İstanbul ile iletişimi yürüten Heyet'i Temsiliye 15 Eylül 1919 tamimlerinin en küçük idare heyetlerine yayılması emrini vermiştir.

Mustafa Kemal Sivas'ta makine başında yapacağı her şeyi bir savaş yönetir gibi tasarlıyor, telgraflara hemen karşılık vererek başta İstanbul olmak üzere tüm Anadolu ile haberleşiyordu.

Mustafa Kemal çok geçmeden Anadolu'nun geri kalanıyla da bağlantıya geçti.

Chicago Daily News gazetesinin Amerikalı muhabiri Louis E. Browne, aynı gazeteye gönderdiği bir telgrafta şöyle diyordu: 'Bu gece gördüğüm kadar iyi işleyen bir telgraf şebekesini ömrümde görmedim. Yarım saat içinde Erzurum, Erzincan, Musul, Diyarbakır, Samsun, Trabzon, Ankara, Malatya, Harput, Konya ve Bursa hepsi birbiriyle haberleşme halindeydiler. Bütün bu yerlere ulaşan telin bir ucunda Mustafa Kemal oturuyor, öbür ucunda da bu şehir ve kasabaların askeri komutanlarıyla mülki idare amirleri bulunuyordu. Durum olduğu gibi kendilerine anlatıldı ve ve bir tek istisnasıyla, bütün Anadolu, Mustafa Kemal'e kendi dilediği gibi hareket etmesini ve işin sonuna kadar gitmesi cevabını verdi.' O gün ve ertesi gece süresince bütün telgraf merkezleri kolordu komutanları tarafından işgal edilmişti.

Silahlı savaş öncesinde başlayan Anadolu – İstanbul arasındaki telgraflar savaşını kazanan Mustafa Kemal bu sayede Milli Mücadele hareketini de başlatıyordu.

Damat Ferit Hükümetini hedef alan Mustafa Kemal Paşa, Meşru bir hükümet işbaşına geçinceye kadar İstanbul hükümetiyle bütün resmi bağların ve telgraf

muhaberatının kesildiği bildiriliyordu. Mustafa Kemal'in isteğine uyularak Anadolu'nun her tarafından hükumete, çekilmesini talep eden binlerce telgraf yağdırılıyordu.

Anadolu hareketinin İstanbul'da oluşturduğu hava karşısında Damat Ferit, artık daha fazla dayanamayacaktı. Telgrafhanelere el konulması hem İtilaf Devletleri'ni, hem de Ferit Paşa kabinesini beklediklerinden çok daha zor duruma soktu. Bunun, merkezi hükumete karşı bir savaş ilanı olduğunu anladılar.

İstanbul Hükümeti ile Kuvay-ı Milliye'nin çatıştığı ilk günlerde yurdun sinir organları sayılan haberleşme yolları hangi tarafın elinde veya emrinde ise o tarafın kazanç ve başarı şansları artacağından bu şansı ele geçirmek için bazı zaman, telgrafhaneler süngülü askerlerle tutulmuş maniple başlarına tabancalı subaylar dikilmiştir.

İstanbul'la münasebet kesilince, azalmış gibi görünen haberleşmenin, ağırlık merkezi Sivas ve Ankara olmuş hatta emirlerin, yayınların ve ajansların çokluğundan işler birkaç misli artmıştı.

Heyet-i Temsiliye, 28 Ekim 1920 tarihinde, işgalcilerin Anadolu içinden haber almasını ve Anadolu'da yapacakları propagandaları önlemek için sansür yönetmeliği çıkarmıştır. Bu yönetmelikte; Anadolu içinden sahillere gidecek ve sahillere Anadolu'ya gelecek mektuplarla iç haberleşme ile ilgili tüm mektup ve telgrafların büyük merkezlerde sansür edileceği belirtilmiştir. Meclis'teki muhaliflerin ve karamsarların, Türk Ordusu'nun kötü durumda olduğunu görüşmelerde sık sık vurgulamaları; İngiliz ve Yunan taraflarının yanlış yönlendirilmesinde ve Türk tarafının gücünün gizlenmesinde önemli unsur olmuştur.

İstanbul içindeki telgraf hatlarıyla, Kandıra-İzmit çizgisi ilerisine kadar uzanmakta olan bütün telgraf hatları, İngiliz ajanlarının sıkı gözetleme ve kontrolü altında bulunuyordu. İngilizler; İstanbul-Ankara arasında geçen gizli telgraf haberleşmelerinin çıkış kaynağı olan PR³⁹⁴ adlı Gizli Telgraf Teşkilatı'nı bütün araştırmalarına rağmen bir türlü ele geçiremiyorlardı.

Anadolu'nun Avrupa ile telgraf muhaberatının sağlıklı işleyişini sağlamak için Mustafa Kemal Paşa, Antalya 'nın dışarı ile irtibatta aracı olacağını görüyor ve buradaki

³⁹⁴ PR: İstanbul Telgrafhanesinde Milli Mücadeleyi destekleyen vatansever telgrafçıların kurduğu gizli teşkilatta kullandıkları şifre. İstanbul'dan Adapazarı –Ankara yönüne çekilen telgraflara “PR” şifresi veriliyordu, Adapazarı bu işaret ve adı almayınca hiç kimseye cevap vermeyecek ve telgrafta yazmayacak idi.

İtalyan işgalinin giderek Türklere yardıma dönüşmesine bağlı olarak bundan yararlanmak istiyordu.

Antalya tüccarı ve Antalya-Rodos arasında işleyen vapurların sahipleri ile iş ilişkisi bulunan Moralı zade Halid Bey'in Antalya-Rodos ve Avrupa'da bulunan dostları aracılığı ile ve istihbarat hususunda bilgi ve deneyimi olan bu kişinin Antalya'da sürekli ve düzenli bir haber alma teşkilatı kurabileceğini düşünen Mustafa Kemal Paşa, bir istihbarat birimi kurulması emrini vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda 1911'de kurulan ve Osmanlı Millî Ajansı'na dönüşen Telgraf Ajansı, Birinci Dünya Savaşı sonunda tarih sahnesinden çekilmişti. Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1920'de, Sivas Kadınlar Cemiyeti'ne, aynı tarihte, kolordulara, vilâyetlere, sancaklara, Müdafaa-i Hukuk idarelerine gönderdiği diğer bir tamimde, bütün Anadolu ve Rumeli'nin giriştiği Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında iç ve dış haberlerin halka ulaşması, halkın aydınlanması amacıyla Anadolu Ajansının kurulduğunu bildirmiştir.

Ankara'nın Hükümet merkezi olmasından sonra etrafının düşmanlarla çevrilmiş olması sebebiyle vatanın her tarafı ile haberleşme temin etmesi son derece de güçlü. Milli Mücadeleden önce bütün telgraf hatları İstanbul'a yönelik olarak tesis edilmişti. Milli Mücadeleyi yürütenlerin bu telleri en kısa sürede Ankara istikametine yöneltme zaruretleri vardı. Ancak yüce milletimiz Erzurum, Samsun, Trabzon, Urfa, Antep, Maraş, Pozantı, İzmit, ve İzmir'de Ermeniler, Pontuscular, Fransızlar, Yunanlılar, İngilizler ve nihayet Halifenin şüursuz taraftarları ile çarpışıyorlardı. Hem düşmanla savaşıyor hem de yer yer meydana gelen isyanları bastırmakla meşgul olan Milli Hükümet ve onun ordularının haberleşmesini en kısa zamanda tesis etmek kesinlikle gerekiyordu. Ancak o tarihlerde bir vilayet merkezini normal şartlarda idare edebilecek imkan ve tesise sahip olan Ankara telgrafhanesi ile Milli Ordu karargahlarının bulunduğu Eskişehir ve Afyonkarahisar telgrafhanelerinin artan haberleşme trafiğine uygun kapasiteye ulaşabilmeleri için memur ve makinalarla takviyesi gerekiyordu.

Bundan başka zaman zaman İtalyanlar tarafından rahatsız edilmekle beraber yine de Akdeniz'de memleketin hür bir iskelesi sayılan Antalya'nın ve Karadeniz sahilinde Ankara'nın en yakın bir iskelesi olan İnebolu'nun yeni Hükümet Merkezi Ankara'ya acilen muhabere irtibatı sağlanması gerekiyordu. Hâlbuki elde tahrip olmuş, Cihan harbinde Ruslar tarafından Karadeniz sahillerinde bırakılan köhne tellerden ve

nihayet önemli bir muhabere alanı bulunmadığından iptal edilen bir kısım telgraf hatlarından başka bir şey mevcut değildi.

İşte bütün bu mahrumiyetlere rağmen bu çürük çarık malzemeden istifade ile 110 kilometrelik Polatlı-Sarıköy-Sivrihisar hattı, 90 kilometrelik Sivrihisar-Aziziye, 80 kilometrelik Sivrihisar-Mahmudiye, 60 kilometrelik Yabanat-Gerede, 120 kilometrelik Ankara-Kalecik-Çankırı ve 35 kilometrelik Tosya-Koçhisar hatları inşa olunmuştur.

Vatanın Kurtuluşu ve Türk Milletinin İstiklali için verilen mücadelede en önemli yardımcı faktörlerden birisi de telgraf haberleşmesidir. Bunun bilincinde olan telgrafçılar yemeden içmeden, uyumadan, dinlenmeden, gecesini gündüzüne, canını dişine katarak ve büyük bir fedakarlık örneği vererek yapmış olduğu bu çalışmalar sonucunda Ankara telgraf merkezi, Yabanat-Gerede üzerinden bir, Kalecik-Çankırı üzerinden iki tel ile Kastamonu, İnebolu, Trabzon ve Samsun'a,

Polatlı-Sarıköy-Sivrihisar-Seyitgazi üzerinden iki tel ile Eskişehir ve ilerisine,

Sivrihisar-Aziziye üzerinden bir tel ile Afyonkarahisar'a irtibatlanmış ve bu suretle Milli Hükümetin ve Milli Merkezin her tarafla muhaberesi tesis edilmiştir.

Milli Mücadelenin en yoğun geçtiği o günlerde Ankara Konya telgraf haberleşmesi, Kayseri-Ulukışla üzeri dolaşık bir telden geçiyordu. Batı cephesinin Akşehir'e naklinden sonra bu tel haberleşme için yetersiz geldi ve Haymana'dan Sarayönü'ne kadar 140 kilometrelik bir hat inşa edildi. Kurulan bu hat ordu komutanlarının büyük takdirine mazhar olmuştur.

Adana ve Mersin bölgelerinin anavatana iltihakından sonra buraların Ankara ile haberleşmesi Konya üzerinden yapılmaya başlanmıştır.

Düzenli orduyu oluşturma çabaları içinde Mustafa Kemal Paşa'nın, Ankara'dan makine başında kaza, nahiye ve bilumum rüesa-yı memurin-i askeriye, mülkiye, belediye, Müdafaa-i Hukuk Riyasetlerine ve Mevzi Kumandanlıklarına hitaben yazdığı *29 Aralık 1336 (1920)* tarihli telgrafta, hiç kimsenin merkezi hükümetin bilgisi olmadan kuvvet toplayamayacağını aksi yönde hareket edenlerin bizzat kendisine bildirilmesini isteyerek düzenli ordunun dışında hiçbir kuvvet olamayacağını belirtmiştir.

Güney cephesinde verilen halk savaşlarını takip ederek, Heyet-i Temsiliye adına yönlendirmek isteyen Mustafa Kemal Paşa 6 Kasım 1919'da yurdun her tarafına gönderdiği bir genelgesinde de, işgallerin İtilaf devletleri katında protesto edilmesi ve Avrupa, Amerika kamuoyuna duyurulmasını istemiştir. Bu yüzden yurdun hemen her tarafından gönderilen telgraflarla Maraş, Antep ve Urfa'nın işgali protesto edildi.

Fransız işgalinden sonra, işgale karşı başlayan direnişin arttığı günlerde telgrafhanede sıkı kontrol ve sansür uygulanması nedeniyle haberleşme Göceği köyünde yeni kurulan telgraf merkezi ile sağlanmıştır. Sivas-Maraş hatları üzerinden İstanbul ve Ankara ile haberleşme yapılmıştır.

Bu sıralarda İstanbul büyük postanede, kahraman telgrafçılarımızın kurduğu ve PR şifresi ile çalışan gizli telgraf teşkilatı sayesinde, İngilizlerin tüm çabalarına rağmen bulamadıkları bu merkezden İstanbul ile sürekli muhaberat sağlanmış ve önemli yardımlar alınmıştır.

Batı cephesinin tüm muharebeleri sırasında ve Eskişehir'in düşmesi ile Sakarya'nın doğusuna çekilirken Ankara ile ordumuz telgraf muhaberatı ile haberleşmiştir.

Kütahya-Eskişehir yenilgisinden sonra Sakarya'ya geri çekilme sırasında Mustafa Kemal Paşa telgrafçılarımızdan olan Hüsameddin Bey'e Ankara Telgrafhanesinde özel bir oda ayrılmasını emretmiş ve Hüsameddin Bey, kendilerine ayrılan telgraf makinesiyle İstanbul'daki milli teşkilatlarla sürekli telgraflaşarak Sakarya Harbi öncesi Anadolu'ya muhabere ve muharebe malzemesi gönderilmesini organize etmiştir.

Sakarya savaşı sırasında İstanbul'la muhaberenin müşkül olduğu Erkânıharbiyeden istenilen noktaları bulmak ve gizli şifreleri kullanmayı daha sağlıklı hale getirebilmenin çarelerini arayan telgrafçılarımıza Mustafa Kemal Paşa özel ihtimam göstermiştir.

Sakarya Muharebesi esnasında Haymana etrafında bulunan milli ordunun Ankara, Kırşehir ve ilerişiyle irtibatın sağlanması için Fen Müfettişi Sadi Bey tarafından, Ankara-Haymana arasına ilave olarak bir telgraf hattı çekildiği gibi Haymana'dan Bala'ya kadar 55 kilometrelik müstakil bir hat inşa edilerek Bala'dan Köprüköy'e kadar 30 kilometrelik bir telgraf hattı çekilmiştir. Haymana'daki muhabere santralini, Haymana-Ankara esas telgraf hattı üzerinde yer alan, geride uygun bir noktaya kaldırmak ve bu genel merkezden Urumuş'a kadar bir hat uzatarak Urumuş'ta bir telgraf merkezi açmak, emri verildi.

Büyük Taarruz konusunda, Bakanlar Kurulu ile görüş birliğine vardıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa Ankara'dan gizlice ayrılarak Konya'ya geldi. Mustafa Kemal Paşa Konya'ya gelişini telgrafla bildirmediği gibi, bu gizli intikalin telgrafla kimseye bildirilmemesi için Konya telgrafhanesini kontrol altına aldırıştır.

Ülkenin kaderiyle yakından ilgili olan bu ölüm kalım Savaşı'nda, hayati önem taşıyan muhabere irtibatlarının planlanmasında, başlıca iki nokta üzerinde durulmuştur:

Bunlardan birincisi; muhabere hatlarının bulunmadığı geniş arazi alanlarında hızla ilerleyerek, bu ilerleme sırasında ordu ve kolorduların Batı Cephesi Karargâhı ve geri hizmet birlikleriyle, memleket içindeki irtibatın temini ve bu irtibatın sürekliliğinin sağlanması zorunluluğuydu.

İkincisi ise; ileri yürüyüş sırasında kurulmuş olan muhabere şebekesini kademe kademe ilerletmek ve bunun için de ana hatların uzatılmasında gerekli görülen muhabere gereçlerinin (tel, fincan ve diğerleri gibi) tedarik ve ikmali sorunuydu. Tüm muhaberat sıkıntıları, tam olmasa da büyük ölçüde giderildi. Batı Cephesi Muhabere Bölüğü, planlanan Büyük Taarruz Harekâtı doğrultularını göz önünde tutarak gerekli olan daimi hatları (çıplak hat) gerçekleştirdi.

Telgraf muhaberatının Milli Mücadeleye sağladığı katkısı, Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta Şöyle ifade ediyordu: *Umum Telgraflarımızın, teşebbüsat ve Harekâtı Milliyemize ifa eyledikleri fedâkarane hizmetlerinin, milli tarihimizde mühim mevkii vardır. Kendilerine Bugün Alenen Teşekkür Etmeği Bir Vazife Borç Addederim.*

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

- AFETİNAN, a; *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yay. 2000.
- ALTINER, Avni; *Her Yönüyle Atatürk*, Bakış Matbaası, İstanbul 1961
- ARIBURNU, Kemal; *Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997
- AŞKUN, Vehbi Cem; *Sivas Kongresi İnkılap ve Aka Kitabevleri*, Sivas 1963
- ATATÜRK; Mustafa Kemal; *Nutuk*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938
- _____; *Nutuk 1919 – 1927*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*; Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991
- AYDOĞAN, Erdal; *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000
- AYDIN, Mesut; Aydın Korkut; *Türk İnkılabı Tarihi*, Cantekin Mat. Ankara 2011
- AYDEMİR, Şevket Süreyya; *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 II*, Remzi Kitabevi İstanbul 2011
- BABACAN, Hasan; *Mehmed Talat Paşa 1874 – 1921 (Siyasi Hayatı ve İcraatı)*, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 2005
- CEBESÖY, Ali Fuat; *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel yay, İstanbul 2010
- ÇARDAK, Muttalip; *Telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey*, Özyürek basımevi, İstanbul 1984
- ÇİL, Yücel; *Erzurum Kongresi'ne Katılan Delegeler*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005
- ÇİMRİN, Hüseyin; *Bir Zamanlar Antalya Tarih Gözlem ve Anılar*, Azim Mat. Antalya 2002
- ÇUKUROVA, Bülent; *Kurtuluş Savaşı'nda Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ardıç Yay. Ankara, 1994
- DEMİR, Tanju; *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)*, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2005

- DÖNMEZ, Cengiz; *Milli Mücadeleye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipleri Cemiyeti*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2008
- DOĞANAY, Rahmi; Açıkse, Erdal; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Data Yay. Ankara 2009 s.
- DOĞAN, Orhan; *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Sözkese yay. Ankara 2010, s. 211
- Düstur*, III. Tertip I; Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü, Başvekâlet Devlet Matbaası Ankara 1953
- _____; III. Tertip II; Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü, Başvekâlet Devlet Matbaası Ankara 1953
- EROĞLU, Hamza; *Türk İnkılâp Tarihi*, Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982
- ERTÜRK, Hüsamettin; *İki Devrin Perde Arkası*, Sebil Yay. İstanbul 1996
- Fethi, Turgut; Anlatan: Erden, Abdurrahman Rahmi; *Makine Başında, Mustafa Kemal’le Amasya’da 15 Gün*, Fer Yayınları, İstanbul 1989
- Geçmişten Günümüze Posta*; PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2007
- GEZER, Mehmet Ali; *Morse Telgrafı*, Demiryollar Basımevi, 1948
- Güneş, İhsan; *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir, 1985
- GÜNDÜZ, Asım; *Sakarya, Sakarya Savaşları Anlatıyor*, Hazırlayan: Ö. Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007
- İĞDEMİR, Uluğ; *Sivas Kongresi Tutanakları*, Türk Tarih Kurumu yay. Ankara 1999
- İstiklal Harbi’imizde PTT*; PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2009
- KARAY, Refik Halit; *Minelbab İlelmihrab*, İnkılâp Yay. İstanbul 2009
- Kansu, Mahzar Müfit; *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber I*, Türk Tarih Kurumu yay, Ankara 2009
- _____; *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber II*, Türk Tarih Kurumu yay, Ankara 2009
- KINROSS, Lord; *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar yay. İstanbul 1990
- KOCATÜRK, Utkan; *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007
- KOÇER, Kemal; *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul, Vakıf Basımevi, İstanbul 1946*

- LEWIS, Bernard; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, arkadaş Yay. Ankara 2008
- LÜLE, Zeynel; *Mustafa Kemal'in Can Yoldaşı Ali Çavuş*, Doğan Kitap Yay. İstanbul 2008
- MENÇ, Hüseyin; *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 2007
- MANGO, Andrew; *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010
- MİSİROĞLU, Kadir; *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, İstanbul 1974
- MERAY, Seha L; Olcay Osman; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri, (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. Ankara 1977
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin; *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1990
- NİYAZİ, Resneli; *Balkanlarda Bir Gerillacı, Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey'in Anıları*, Çağdaş yay. İstanbul, 1975
- NADİ, Yunus; *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yay, İstanbul 1955
- ÖZTÜRK, Ayhan; *Milli Mücadelede Gaziantep*, Geçit Yay. Kayseri 1994
- ÖZALP, Kazım; *Milli Mücadele, 1919-1922*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih kurumu yay. Ankara 1988
- _____; *Sakarya, Sakarya Savaşları Anlatıyor*, Hazırlayan: Ö. Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007
- PEKER, Nurettin; *İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi*, Gün Yay. İstanbul 1955
- RENOUVİN, Pierre; *1. Dünya Savaşı 1914 – 1918*, Altın Kitaplar Yay. 1982
- SARIKOYUNCU, Ali; *Atatürk Din ve Din Adamları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2006
- SEVİM, Ali; Öztoprak, İzzet; Tural, Mehmet Akif; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2006
- _____; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1906-1938*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara 2006
- SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali I*, Kastaş Yay, İstanbul 2004

- _____; *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı II*, Milliyet Yay. İstanbul
- SELVİ, Haluk; *Milli Mücadele'de Erzurum 1918 – 1923*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000
- TANRIKUT, Asaf; *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı II*, Ankara 1968
- TANSEL, Selahattin; *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar 2*, Milli Eğitim Bakanlığı yay. İstanbul 1991
- TEVETOĞLU, Fethi; *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ankara 1971
- TÜRKMEN Zekeriya; *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ocak Yay. Ankara 2000
- _____; *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Ve Yeniden Yapılanması (1918– 1920)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001
- Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*; Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1992
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920- 29 Ekim 1923)*, IV, I. Kısım; Genelkurmay Basımevi Genelkurmay Başkanlığı Ankara 1984
- Türk İstiklal Harbi II, Batı Cephesi, 3'ncü Kısım, Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*; Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999
- Türk İstiklal Harbi VII, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*; Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1975
- Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi, 5. Kısım, 1. Kitap*; Genelkurmay Basımevi, Ankara 1972
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi II, 5. Kısım, 2. Kitap, Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât*; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995
- Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi, 6'ncı Kısım, 2'nci Kitap, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922)*; Genelkurmay Basımevi, Ankara 1968
- VARDAR, Devrim; *İstanbul'un İşgali 1918-1923*, Doğu Kitabevi Yay. İstanbul 2011
- YILMAZ, Veli; *Sakarya'dan Lozan'a Destanlaşan Sakarya ve Dumlupınar Meydan Muharebeleri*, İstanbul 2008
- YALÇIN, Durmuş; Akbıyık Yaşar, Akbulut Ali, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2011

YALÇIN, E. Semih; Koca, Salim; *Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişi*, Berikan Yay, Ankara 2005

MAKALELER

AKANDERE, Osman; *11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı 24, Kasım 1999-2003

ALŞAN, Reşat; *Cumhuriyetin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında Ptt İşletmesi*, *Cumhuriyetin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında Ptt İşletmesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi VI, Mart 1990, sayı 17

BESEN, Cevad; *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar VII*, Pos-tel, Sayı 1, Ocak 1963 İstanbul,

_____; *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar VIII*, Pos-tel, Sayı 2, Şubat 1963 İstanbul,

_____; *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar IX*, Pos-tel Dergisi, Sayı:3, Mart 1963 X, Pos-tel Dergisi, Sayı:4, Nisan 1963

_____; *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar XII*, Pos-tel, Sayı 5, Mayıs 1963 İstanbul, s.16, Cevad Besen, *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar XIII*, Pos-tel, Sayı 6, Haziran 1963 İstanbul

_____; *İstanbul'da Kurulan Gizli Telgraf Merkezine Ait Hatıralar XIII*, Pos-tel Dergisi, Sayı:6, Haziran 1963

BEYOĞLU, Süleyman; *Milli Mücadele ve Özbekler Tekkesi*, Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs Bildirileri, C. 1, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul, Ocak 2004

DURAN, Tülay; *T.B.M.M. den Zafere Görüşler Emirler Yazışmalar*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı:4, Haziran 1985

GÜL, Mustafa; *Bir Telgraf Memurunun İfadesiyle Mütareke Döneminde İstanbul-Anadolu Haberleşmesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yay. CXII Temmuz 1997

KISIKLI Emine; *Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Paşa'nın Kamuoyu Oluşturması Açısından Muhaberat*, Türk Kültürü Dergisi, XXV/295, İstanbul 1987

ÖZKAYA, Yücel; *Milli Mücadelede Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetlerine Ait Bazı Belgeler*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Sayı 2, C.I, Mart 1985

ARŞİVLER

ATASE, İSH Kutu No 7, Gömlek No 101, Belge No 101-1

ATASE, İSH Kutu No 8, Gömlek No 4, Belge No 4-1

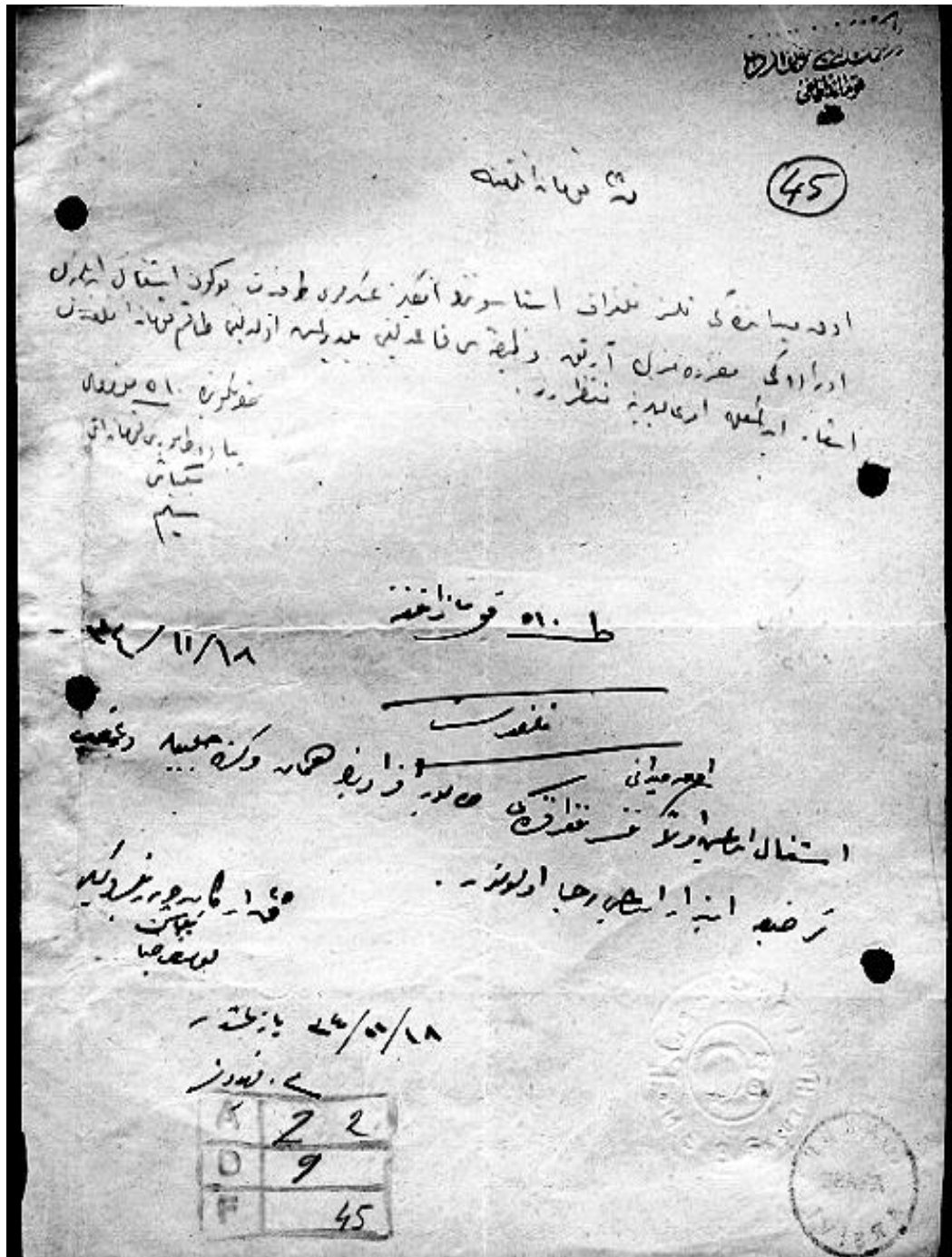
ATASE, İSH Kutu No:17, Gömlek No:90, Belge No:90-1

ATASE, İSH Kutu No 55, Gömlek No 8, Belge No 8-1

ATASE, İSH Kutu No 55, Gömlek No 24, *Belge No 24-1*

ATASE, İSH Kutu No 211, Gömlek No 66, Belge No 66-1

B.O.A. DH. EUM. AYŞ. Dosya No 35, Gömlek No 10

ATASE, İSH Kutu No 8, Gömlek No 4, Belge No 4-1

A	
D	34
F	89

نظارت شعبه سی
شفره قلمی

۲۷۲۶

(89)

ادبی اردو منتکده

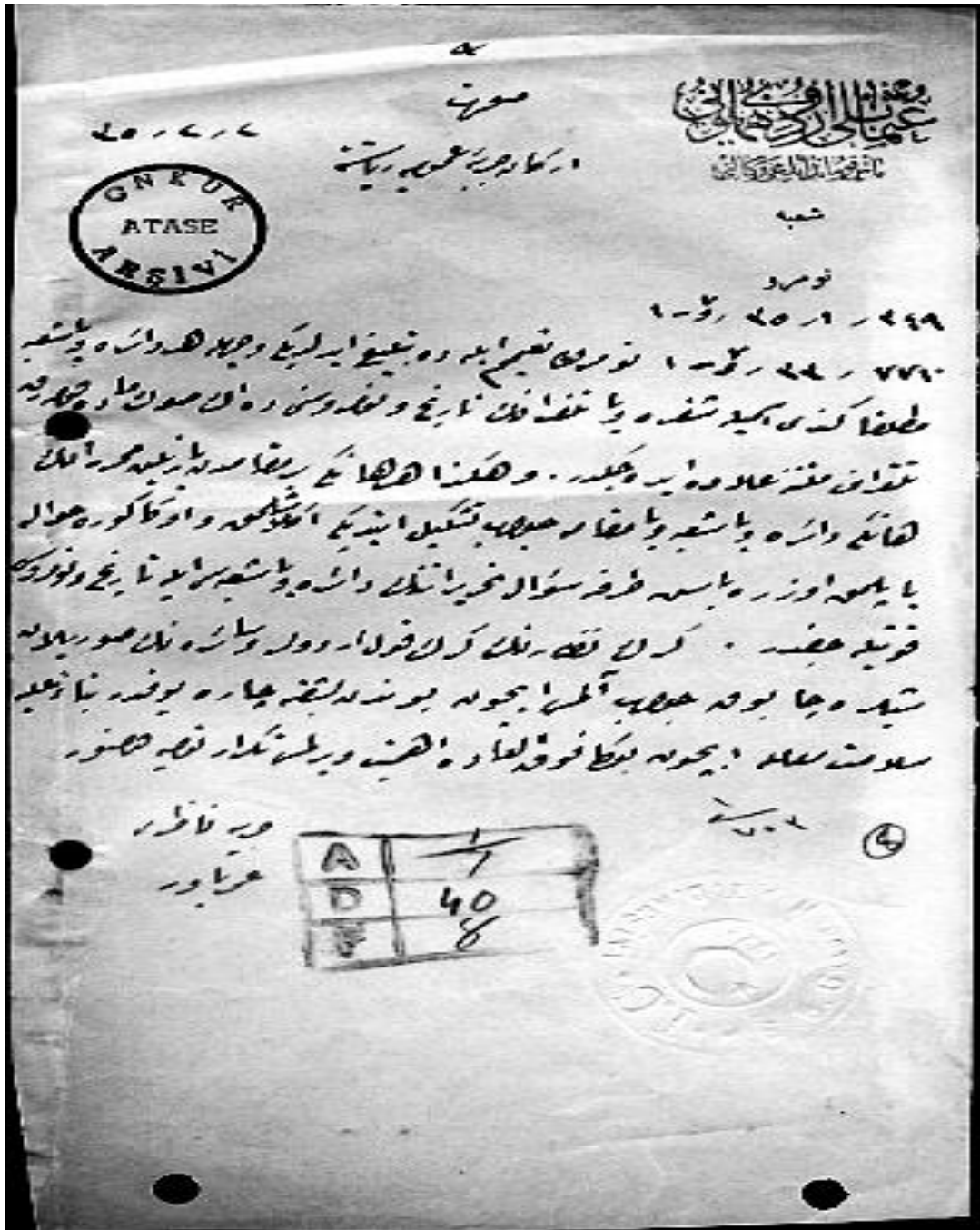
عربی نظارت حیدر - مورد سیفره در

بوستہ دلفان مدیریت عمومی نعل نعلانی لڑہ مدافعہ ضروریہ ورد الحاحہ
 جمعہ پوری عرضہ دریل ملک نعلانی لکندہ ایطاعی لکندہ برامد و بر دینی
 استخبار ایدم . آیدہ دلائل تحلیہ لکندہ اولادہ صدای علی بونقندہ
 و دلفان حیات و استقلال قاری برشہ و جہانہ عمومی علی ایطاعیہ بق
 لیج برشہ رطوف اولادہ جہ اولادہ برشہ برشہ لکندہ ایطاعیہ واجب ان افی
 مشولیت علیہ لکندہ ناعی و ادراک ایطاعیہ بارک ناعی در برامد و جہ
 کری آذرہ ملکہ اقتب و اعتمادہ ذرنا فیل کیرطامی لکندہ عرضہ ایطاعی لکندہ
 و جہانہ نعلی ایطاعی و عرضہ نظام حیدر تقطایہ و بوستہ دلفان
 مدیریت عمومی لکندہ ادکندہ

ادبی اردو منتکده
منتکده

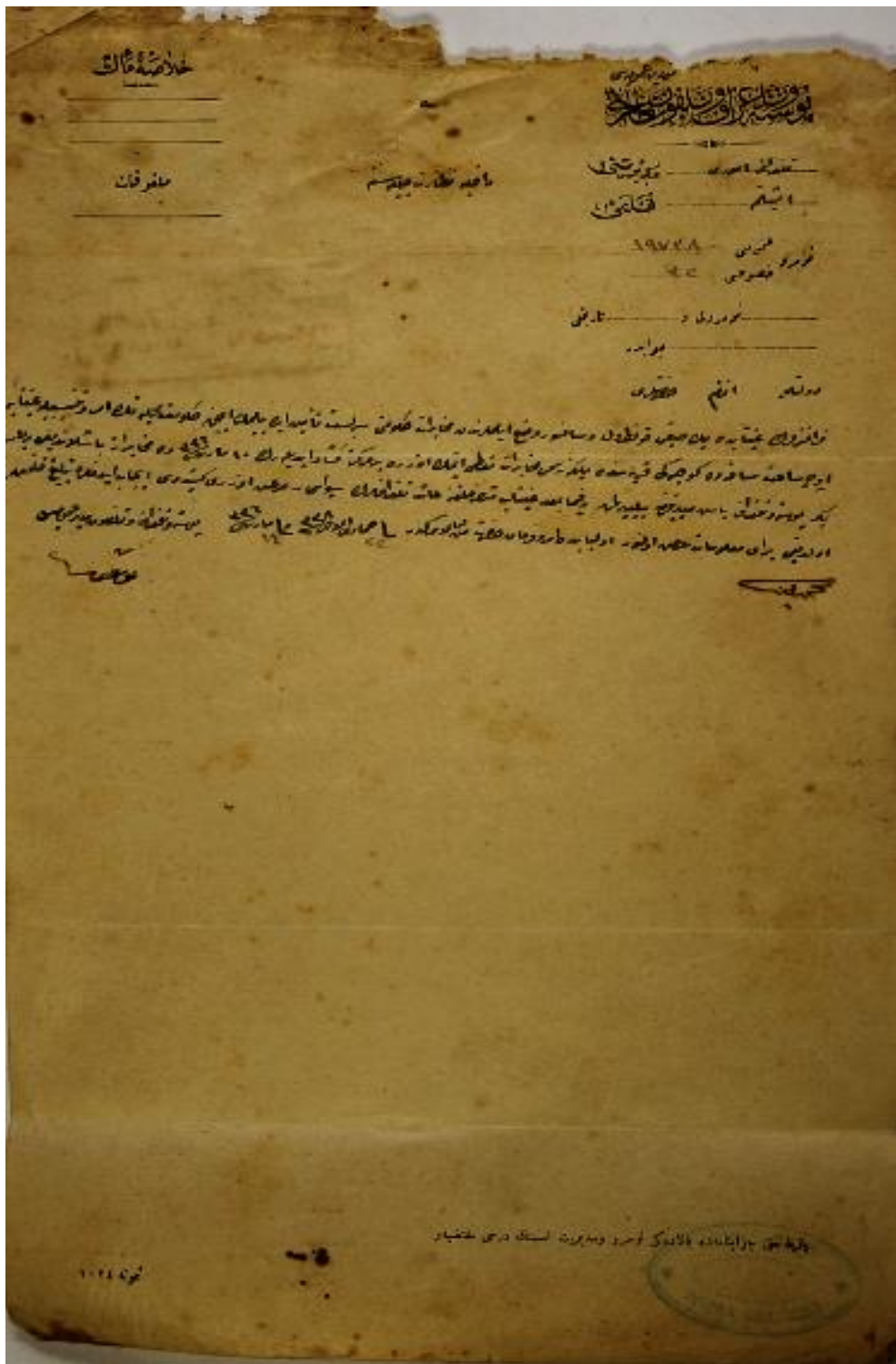
۲۲۵

۲۱ - ۲ - ۲۱

ATASE, İSH Kutu No 55, Gömlek No 8, Belge No 8-1

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa ŞEHİTOĞLU; 21 Ocak 1972 tarihinde, Van'da doğdu. İlkokulu; Van Namık Kemal İlkokulu'nda okudu. Lise öğrenimini Van Endüstri Meslek Lisesi'nde tamamladıktan sonra Y.Y Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne 1994 yılında girdi.1998 Yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra, Milli eğitim kurumlarında Tarih Öğretmeni olarak çalıştı. Halen Muş Alparslan Üniversitesi'nde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi öğretim görevlisi olarak çalışma hayatını sürdürmektedir.